

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології
та міжнародних відносин**

**ВІЙНИ В АФГАНІСТАНІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНІ
ВІДНОСИНИ ХХ-ХХІ СТ.**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 603 групи

Лукан Тетяна Андріївна

Керівник:

кандидат політичних наук,

доцент **Стецюк А.В.**

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2022 р.

Зав. кафедрою _____ д.політ.н. Макар В.Ю.

Чернівці – 2022

Анотація

Досліджено війни в Афганістані ХХ-ХХІ століттях та розглянуто який вплив вони мали на міжнародні відносини та зовнішню політику держав світу. З'ясовано причини та розглянуто хід війни після вторгнення СРСР до Афганістану у 1979-1989 рр., його політичні наслідки і зв'язок із війною в Афганістані у 2001-2021 роках. Досліджено інтервенцію військ НАТО до Афганістану у рамках боротьби із міжнародним тероризмом та його результати.

Ключові слова: *Афганістан, війна, інтервенція, міжнародний тероризм, зовнішня політика, Талібан, НАТО, США, СРСР, "Холодна війна", моджахеди, Середній Схід, ООН.*

Annotation

The wars in Afghanistan in the 20th-21st centuries were studied and the impact they had on international relations and the foreign policy of the countries of the world was considered. The reasons and course of the war after the USSR invasion of Afghanistan in 1979-1989, its political consequences and the connection with the war in Afghanistan in 2001-2021 were examined. The intervention of NATO troops in Afghanistan as part of the fight against international terrorism and its results were studied.

Keywords: *Afghanistan, war, intervention, international terrorism, foreign policy, Taliban, NATO, USA, USSR, "Cold War", Mujahideen, Middle East, UN.*

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Т. А. Лукан
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ І. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
1.1. Теоретичні підходи до дослідження афганських війн.....	8
1.2. Джерельна база війн в Афганістані ХХ-ХХІ ст.....	15
1.3. Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ ІІ. ВІЙНА СРСР В АФГАНІСТАНИ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ.....	23
2.1. Міжнародне становище Афганістану в період “Холодної війни” та передумови радянського вторгнення.....	23
2.2. Війна СРСР в Афганістані та її міжнародно-політичні наслідки.....	38
2.3. Висновки до розділу 2.....	55
РОЗДІЛ ІІІ. ВІЙСЬКОВА ОПЕРАЦІЯ НАТО В АФГАНІСТАНИ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ	60
3.1. Передумови та перебіг місії “Міжнародні сил сприяння безпеці”.....	60
3.2. Операція “Рішуча підтримка”, виведення військ США та НАТО з Афганістану та їх наслідки для світового співтовариства.....	78
3.3. Висновки до розділу 3.....	95
ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	107
SUMMARY	124

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Протягом всього періоду свого існування як держави, Афганістан був втягнений у чисельні міжнародні конфлікти та виступав ареною боротьби за владу, що призводило до громадянських воєн, які лише загострювали проблему відсталості, неписьменності, голоду, поганих сільськогосподарських та інфраструктурних умов. Усе це, а також невдала зовнішня політика держав світу, що вели своє протистояння за вплив у регіоні на території Афганістану, стали причиною закріплення при владі радикальної ісламістської групи, що докорінно змінила життя населення країни та стала однією з найбільших небезпек для міжнародних відносин, безпеки в регіоні та світі, зокрема, у XXI сторіччі.

Актуальність дослідження, що випливає з попереднього твердження, зумовлена розростанням нестабільності всередині та навколо Афганістану, можливим поширенням екстремістської ідеології в сусідні держави, що ставить під загрозу не лише стабільність окремих країн та їх національну безпеку, але й безпеку усього регіону. Зростання виробництва наркотичних речовин в Афганістані, що слідувало за початком проведення на його території операції “Нескорена свобода” Сполученими Штатами Америки, призвело до контрабанди наркотиків, що так само перетворилось на загрозу безпеці сусідніх з Афганістаном держав. Таким чином, зацікавленість вивчення історичних передумов встановлення небезпечної ситуації у гарячій точці світу визначила необхідність дослідити дану тематику.

Особливий для України інтерес дослідження інтервенції СРСР в Афганістан викликає можливість провести паралелі між діями радянського командування у 1979-1989 роках та веденням так званої “спеціальної воєнної операції”, яку розгорнула російська федерація, насправді розпочавши повномасштабну війну проти України 24 лютого 2022 року. Хронологія подій війни СРСР в Афганістані дозволяє прослідкувати схожість зовнішніх ознак

двох вторгнень та, відповідно, проаналізувати ймовірний варіант завершення війни в Україні для росії. Війни в Афганістані ХХ-ХХІ є також прикладом того, як наддержави світу, незважаючи на свою економічну, політичну та військову міць можуть зіштовхнутись з поразкою через стратегію ведення війни, що не розглядає та не враховує ментальність місцевого населення та їх готовність до оборони.

Також дане дослідження є актуальним у зв'язку із проблемою вивчення вітчизняними дослідниками цієї тематики, більшою мірою, із посиланнями на радянську або російську історіографію, що не дозволяє розглянути питання комплексно та об'єктивно. Важливі розробки цієї тематики були також здійснені, зокрема, американськими та афганськими вченими, погляд яких необхідний для розуміння ситуації з іншого боку. Нові обставини, що з'явилися у контексті розгляду даного напрямку із остаточним виходом військ США з Афганістану та захопленням влади Талібаном у 2021 році зумовлює необхідність нового та більш свіжого погляду на ситуацію та її вплив на міжнародні відносини, задля висвітлення та аналізу останніх новин у державі та регіоні.

Таким чином, значені аспекти визначають актуальність нашого дослідження.

Мета кваліфікаційної роботи – здійснити комплексне дослідження війн в Афганістані ХХ-ХХІ ст., їх причин та міжнародно-політичних наслідків, розкрити їх вплив на розвиток міжнародних відносин.

Зазначена мета обумовлює наступні **завдання дослідження**:

- розкрити теоретичні підходи до дослідження афганських війн та їх джерельну базу;
- проаналізувати міжнародне становище Афганістану в 1940 – 1970-х рр. та розкрити причини радянського вторгнення в Афганістан;

- охарактеризувати війну СРСР в Афганістані та її міжнародно-політичні наслідки, вплив на завершення «Холодної війни»;
- встановити причини введення військ НАТО до Афганістану та охарактеризувати хід військових дій у рамках місії «Міжнародні сили сприяння безпеці»;
- визначити особливості операції «Рішуча підтримка», охарактеризувати процес підготовки та виходу військ НАТО з території Афганістану та проаналізувати наслідки цього для світової спільноти.

Об'єктом дослідження є війни СРСР та НАТО в Афганістані у ХХ та ХХІ ст. відповідно.

Предмет дослідження – причини, перебіг та політичні наслідки війн в Афганістані ХХ-ХХІ ст. для учасників міжнародних конфліктів та світової спільноти, і їх вплив на міжнародні відносини.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з другої половини 1940-х років до 2021 року. Датування нижньої межі дослідження визначається становленням інтересу СРСР до Афганістану та початком «Холодної війни», складовою частиною якого і було радянське вторгнення до цієї країни. Верхня межа дослідження зумовлена остаточним виведенням військ США та НАТО з території Афганістану та захопленням влади у державі радикальним ісламістським рухом Талібан, що завершило період громадянських війн та іноземних інтервенцій в Афганістан станом на теперішній час.

Методи дослідження. В методологічну основу дослідження покладено систематичний та проблемно-хронологічні підходи. Перший підхід обумовлений комплексністю поняття війн, що вивчаються і дозволяє розглядати їх як вияв і конкретну сферу протистояння наддержав у період «холодної війни», а також як реалізацію «війни міжнародному теророзмові» проголошеної США та їх союзниками у постбіполярну добу. Другий – дозволяє розглядати тематику хронологічно і структуровано, зберігаючи

причинно-наслідкові зв'язки під час викладу матеріалу та аналізу війн, починаючи від причин та приводів, закінчуючи їх наслідками. У дослідженні також збережено принцип історизму. Ще одним застосованим методом був пізнавальний синтез. Цей підхід дозволив нам проаналізувати та оцінити усі фактори, що мали вплив на завершення війн та їх наслідки як для учасників конфлікту, так і для світу, в цілому. Важливим методом даного дослідження, що був використаний, також є узагальнення.

Структура дослідження. Дана робота підпорядковується завданням, що були поставлені перед нами і складається з вступу, трьох розділів, розділених на дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та анотації англійською мовою. Список використаних джерел налічує 156 праць. Загальний обсяг дослідження складає 129 сторінок.

РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Теоретичні підходи до дослідження афганських війн

Для вивчення та дослідження обраної нами теми, варто приділити увагу визначенню теоретичних підходів і засад, що дозволять виявити особливості явищ, на яких, або навколо яких, ґрунтується наше дослідження.

Оскільки наша тема базується на війнах, їх причинах, ході, наслідках та впливі на міжнародні відносини, варто визначити основні категорії, зокрема: “війна”, “інтервенція”, “тероризм”, що став причиною боротьби із ним у ході вторгнення військ США і НАТО до Афганістану, та проаналізувати різницю та зв’язок між цими поняттями.

Що стосується першого явища, то сьогодні спектр війни розширився від виключно традиційного військового виміру до політичної, економічної, психологічної, інформаційної, гібридної та інших війн. Але традиційні визначення війни все ще описують їх вузький діапазон, хоча усі автори визначають це поняття по-різному. Відповідно до Нового словника англійської мови, війна це “вороже протистояння за допомогою збройних сил, що ведеться між націями, державами чи правителями, або між сторонами однієї нації чи держави, із застосуванням збройних сил проти іноземної держави чи проти протилежних сторін в державі” [114, с. 793]. Згідно Академічного тлумачного словника української мови війна це “організована збройна боротьба між державами” [15, с. 669].

Дослідники, у свою чергу давали більш широке тлумачення цьому явищу. Так, наприклад Джозеф Франкель у енциклопедії Britannica стверджує, що “війна – це використання організованої сили між двома групами людей, які проводять суперечливу політику, кожна група прагне нав’язати свою політику іншій” [54]. Подібним чином поняття війни визначає професор Оппенгейм. Згідно його тлумачення “війна – це протистояння між двома чи більше державами за допомогою їхніх збройних сил з метою перемоги одна над одною та нав’язування таких умов миру, яких забажає переможець” [98, с. 61]. Таким

чином, ми розглядаємо війну як змагання певних груп чи держав за допомогою збройних сил з основною метою – завоювання інших націй і диктування їм власних умов.

Необхідно також згадати аргумент Карла фон Клаузевіца про те, що війна “є лише частиною політичного спілкування, отже аж ніяк не самостійна річ сама по собі... війна є ні що інше, як продовження політичного спілкування з використанням інших засобів на додаток” [44]. Це визначення допомагає нам ширше зрозуміти середовище, в якому відбувається війна, як явище.

Квінсі Райт [154, с. 217] визнає, що війна ведеться на дипломатичному, економічному та інформаційному фронтах, а також, звісно, на військовому, і що мистецтво війни координує всі ці елементи з метою одержання перемоги. Проте він стверджує, що у вузькому сенсі, мистецтво обмежується військовим аспектом. Це включає в себе організацію, дисципліну та підтримання бойового духу у збройних силах; розробку, виготовлення та закупівлю зброї; забезпечення транспортом і організацію переміщення сил; стратегію кампаній і тактику битв і т.д. Більш масштабними проблемами, і не менш важливими, є визначення національної політики, національна громадська думка, економіка, дипломатія тощо. Усе це складає міжнародну політику держави і відіграє важливу роль у випадку ведення державою війни.

Доволі важливими для нашого дослідження є розгляд причин війни, яких є безліч. Хоча було проведено багато досліджень, присвячених аналізу причин війни, але консенсусу у цьому питанні досягти так і не вдалося. Це зумовлено складністю у процесі виокремлення довгострокових причин, тобто тих, що лежать в основі, адже деякі причини є безпосередніми, тобто стосуються конкретних подій і дій, здійснених країною в певний момент, тоді як інші – що лежать в основі, можуть розглядати основні тенденції ведення політики, притаманні країнам чи її лідерам протягом більш тривалого часу. Таким чином, кожен з причин слід розглядати комплексно, щоб зрозуміти яка саме подія або дія міжнародного актора стала справжньою причиною розгортання

війни. Зазвичай причини війн ділять на: політичні, соціальні, економічні та психологічні.

У контексті пошуку причини війни та її природи, як явища, слід розглянути як класичні теоретичні школи розглядали війну та в чому вбачали мотиви тих акторів, що війну розв'язують. Розпочати варто із ідеалістичного погляду на війну. Політичні ідеалісти вірили, що людям притаманна доброта і стверджували, що за природою своєю, люди зазвичай прагнуть благополуччя для себе та інших, тому конфлікти у міжнародних відносинах, включно зі збройними, виникають через неефективні інституційні та структурні механізми. На їх думку, війна не є неминучою, тому їй можна запобігти шляхом створення відповідних ефективних міжнародних структур. За таким принципом, Ліга Націй мала б стати дієвим інструментом у запобіганні війн і збереженні миру та стабільності у світі завдяки принципу колективної безпеки. Ще окремі мислителі-ідеалісти розглядали верховенство міжнародного права як засіб уникнення війн, адже це б дозволило всім націям відмовитись від війни як інструменту ведення своєї зовнішньої політики. Інші – виступали за політику роззброєння, адже гонка озброєнь сприймалась ними як джерело конфліктів, що спонукає до використання наявної військової могутності. Невдача Ліги Націй та початок наступного глобального конфлікту, Другої світової війни, викликали активну критику ідеалістичного підходу [70].

В той час як підхід ідеалістів зосереджувався на провідній ролі міжнародного права, міжнародних організацій та співпраці як ключових рис міжнародних відносин, реалісти зосереджували свою увагу на політиці сили, проблемі національної безпеки, конфліктах і війнах. Шість принципів реалізму Ганса Моргентау [92] найбільш чітко демонструють нам погляд реалістів на війну. Серед цих принципів:

- політика вкорінена в постійну і незмінну людську природу, яка в основі своїй егоїстична, себелюбна, егоцентрична та зацікавлена виключно у власних інтересах;

- суть політики – боротьба за владу, саме тому міжнародна політика характеризується боротьбою за владу між державами;

- хоча форми та характер державної влади змінюються з часом і під впливом певних обставин, концепція інтересів влади залишається незмінною;

- у той час як на дії окремих людей впливають моральні та етичні цінності та поняття, держави не підпорядковуються законами моралі, оскільки політика, яку вони проводять, має обумовлюватись національними інтересами;

- хоча держави намагатимуться висвітлювати свої дії в етичному світлі, це буде відбуватися задля визнання цих дій легітимними та сприяння реалізації своїх національних інтересів;

- політична сфера незалежна від будь-якої іншої сфери людських інтересів, та існує автономно, адже має власні критерії аналізу діяльності держави.

Ганс Моргентау стверджує, що концепція національних інтересів не передбачає ні природно гармонійного світу, ні неминучості війни, адже якби всі нації переслідували свої національні інтереси, система була б відносно стабільною, за умови наявності механізму “балансу сил”. Реалісти виступають за збереження військової сили та націоналізму. У той час неореалісти, на відміну від реалістів, стверджують, що держави прагнуть влади не через людську природу як таку, а тому що структура міжнародної системи змушує їх до цього, оскільки лише сила і влада гарантують безпеку. Таким чином, у той час як у центрі уваги реалістів знаходяться державні лідери та їх суб’єктивні оцінки міжнародних відносин, неореалізм зосереджує свою увагу на структурі системи, зокрема відносному розподілі влади, з чого випливає, що актори менш важливі, оскільки саме система змушує їх діяти певним чином [152].

Марксистський підхід не розглядає держави як автономні одиниці. Інтереси правлячого класу керують державою, а капіталістичні держави

керуються інтересами своєї буржуазії. Це означає, що конфлікт між державами слід розглядати в економічному контексті конкуренції між капіталістичними класами різних держав. Марксисты вважають класовий конфлікт більш фундаментальним, ніж конфлікт між державами, а відповідно, справжньою причиною війни. Марксисты також зазначають, що політика, яку держава буде проводити, визначається життєвими інтересами різних класів, сформованих соціально-економічною системою держави-експлуататора. Саме ця система породжує війни [90].

Після світових війн головними протиріччями між двома протилежними суспільними системами: капіталізмом і соціалізмом, були класові протиріччя. Таким чином, з марксистської точки зору, класові протиріччя залишають відбиток на всіх міжнародних подіях. Ще однією рисою, на яку звертають увагу марксисты, є експансіоністська природа капіталізму. Така експансія набула форми імперіалізму та колоніалізму протягом попереднього століття. У постколоніальну добу, вона набула вигляду економічної глобалізації, очолюваної транснаціональними корпораціями.

Важливо у контексті нашого дослідження також зазначити, що сьогодні важливу роль у формуванні сучасних міжнародних відносин грають не лише державні актори, але й недержавні. До них належать неурядові організації, такі як “Greenpeace”, транснаціональні корпорації, серед яких Google LLC, та міжнародні міждержавні організації, як Європейський Союз, Світова організація торгівлі та інші. Ще одними недержавними суб’єктами міжнародних відносин є терористичні організації. Для нашого дослідження важливо визначити, що таке “тероризм” та як він може стати причиною війни.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 49/60 (прийнята 9 грудня 1994 року) [112] під назвою “Заходи з ліквідації міжнародного тероризму” містить положення, що описує тероризм як “злочинні дії, спрямовані або розраховані на те, щоб спровокувати стан терору серед широкої громадськості, групи осіб або окремих осіб з політичною метою, що є невиправданою за будь-яких обставин, незалежно від політичних, філософських, ідеологічних, расових,

етнічних, релігійних чи будь-яких інших міркувань, що можуть бути використані для їх виправдання”.

Арабська конвенція про боротьбу з тероризмом була прийнята Радою міністрів внутрішніх справ і Радою міністрів юстиції арабських держав у Каїрі, Єгипет, у 1998 році. Тероризм у Конвенції визначено як “будь-які насильницькі дії або загрози, незалежно від їх мотивів чи цілей, які проводяться для просування індивідуальних чи колективних злочинних намірів і мають на меті посіяти паніку серед людей, викликаючи страх, завдаючи шкоди, або піддаючи їх життя, свободу чи безпеку ризику; або прагнення завдати шкоди навколишньому середовищу, державним або приватним об’єктам і власності, з метою захопити чи зайняти їх або поставити під загрозу національні ресурси” [142].

Резолюція Ради Безпеки ООН № 1566 (2004 р.) дає таке визначення тероризму: “злочинні діяння, у тому числі проти цивільного населення, вчинені для заподіяння смерті чи тяжких тілесних ушкоджень, або захоплення заручників, щоб спровокувати стан терору серед населення, групи осіб чи окремих осіб та залякати їх з метою змусити уряд або міжнародну організацію вчинити певним чином або утриматись від здійснення певної дії” [126].

Таким чином будь-який терористичний акт здійснюється з метою вплинути на рішення уряду, міжнародної організації чи на суспільну думку, що несе загрозу національній безпеці держав та кардинально змінює їх політику у спробах боротьби із тероризмом. Після серії терористичних атак, здійснених терористичною організацією “Аль-Каїда” 11 вересня 2001 року, боротьбі з тероризмом було надано іншу форму. Президентом США, Джорджем Бушем було оголошено комплексний план з пошуку та ліквідації терористів по всьому світу, що мав на меті Глобальну війну з тероризмом, в якій брали участь не лише Сполучені Штати, але і їх партнери по коаліції з усього світу. Таким чином, боротьба із тероризмом стала безпосередньою причиною війни в Афганістані 2001-2021 років.

Для нашого дослідження також важливо розглянути визначення поняття “інтервенція”. У міжнародному праві поняття “інтервенція” означає втручання однієї держави у внутрішні справи іншої держави, що порушує суверенітет останньої.

Німецький юрист Ласса Френсіс Лоуренс Оппенгейм вважав, що “інтервенція”, або іншими словами “втручання”, щоб воно було таким, має мати насильницький або диктаторський характер і призвести до позбавлення держави, проти якої воно здійснюється, контролю над її справами. За його словами, невтручання має важливе значення для забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та політичної незалежності кожної незалежної держави [73, с. 430].

Така інтервенція також заборонена Статутом Організації Об’єднаних Націй – ст. 2(4), 2(7). відповідно до принципу невтручання, згідно якого держави не повинні “втручатися у справи, щоб зберегти незалежність слабших держав від впливу та тиску сильніших” [43].

Не відміну від на війни, інтервенція все ж може бути здійснена відповідно до міжнародного права. Сьогодні правом на застосування збройного втручання на міжнародній арені володіє Рада Безпеки ООН. Міжнародне право визнає лише одне «право на втручання» у внутрішні справи держави. Воно викладене у Розділі VII Статуту ООН [149]. Це право надається Раді Безпеки ООН, коли діяльність держави та її поведінка на міжнародній арені може бути витлумачена як загроза міжнародному миру та безпеці. У такому випадку Рада може вжити низку заходів, включаючи дипломатичні чи економічні санкції. Рада також уповноважена прийняти рішення щодо застосування сили і щодо необхідності міжнародного збройного втручання з метою змусити відповідну державу припинити вести політику, що може загрожувати міжнародній спільноті.

Таким чином, Рада Безпеки ООН може приймати рішення про проведення миротворчих операцій задля підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки. Подібним чином, вторгнення СРСР до Афганістаном було

засуджене Організацією Об'єднаних Націй як неправомірне втручання однієї держави у справи іншої, що не несло за собою підстав, що виправдовували б подібну дію. У свою чергу, вторгнення військ НАТО до Афганістану, що відбувалось у рамках місії Міжнародні сили сприяння безпеки, заснованої РБ ООН згідно Розділу VII Статуту ООН, відповідало нормам міжнародного права.

1.2. Джерельна база війн в Афганістані ХХ-ХХІ ст.

Більшість вітчизняних дослідників і вчених, що досліджували і вивчали тематику війн в Афганістані, на жаль, у своїх працях посилались на радянську та російську історіографію, що дає нам недостатньо ґрунтовний і всебічний огляд тематики дослідження. У той час доволі велику увагу вивченню цієї проблематики приділяють американські та афганські дослідники.

Дане дослідження ґрунтується на документах, статтях, книгах, які можна умовно поділити на дві великі групи. Перші вивчають, досліджують та аналізують передумови та хід війни в Афганістані часів інтервенції СРСР в 1979-1989 роках, а також реакцію світової спільноти на неї, її наслідки для інших країн регіону та світу, та вплив на міжнародні відносини. До другої групи праць можна віднести ті, що розглядають передумови, хід та наслідки війни в Афганістані 2001-2021 років та її вплив на сучасний стан міжнародних відносин та особливості формування зовнішньої політики держав регіону у зв'язку з цим.

Серед робіт, які описують і розглядають історію Афганістану комплексно, зосереджуючи увагу не лише на війнах ХІХ-ХХ ст. та їх впливі, але й на загальній історії країни та її народу можна виділити книгу Сайкала Аміна "Сучасний Афганістан: історія боротьби та виживання" [122], у якій автор ділиться своїм баченням причин постійних неспокійних війн у країні від низки династичних альянсів у королівських сім'ях, що змінювали один одного, та кінця ХVІІІ століття до прокомуністичного перевороту 1978 року.

Ще однією цікавою працею в цьому контексті є книга Мартіна Евенса “Афганістан: коротка історія його народу та політики” [64], що дозволяє нам прослідкувати історичну еволюцію держави, що стала “гарячою точкою” на політичній карті світу. Від низки перших династій до “Великої гри”, комуністичного перевороту наприкінці 1970-х років, вторгнення радянських військ у 1979 році, громадянської війни, яка знищила останні залишки релігійної, етнічної і політичної єдності, що спричинило народження Талібану.

У дослідженні використана велика кількість джерел, що розглядають період вторгнення СРСР до Афганістану. Серед них хочеться виділити: статтю Алама Паїнда “Радянсько-афганські відносини від співпраці до окупації” [106], опубліковану в Міжнародному журналі близькосхідних досліджень. Стаття розкриває як радянська окупація 1979 року підняла серйозні питання у сфері міжнародних відносин щодо регіональної безпеки та відносин наддержав. Ввівши радянські війська в традиційно позаблокову країну, Кремль започаткував більш агресивну модель зовнішньої політики, що змінило ситуацію в усьому світі. Ще однією працею, що викликає наш інтерес є “Червоний прапор над Афганістаном: комуністичний переворот, радянське вторгнення та наслідки” Томаса Хеммонда [64]. Оскільки книга була вперше опублікована у 1984 році, деяка інформація, зокрема аналізи чи припущення, у ній не є актуальними навіть в контексті розгляду виключно інтервенції СРСР, адже вона була написана до її завершення. Проте, у цій книзі розглядається не лише державний переворот 1979 року та подальша афгано-радянська війна, але й історія радянської участі в Афганістані з часів Жовтневої революції, тобто передумови та причини вторгнення, що цікавлять нас задля здійснення більш комплексного дослідження.

Особливе значення для нас має праця Дієго Кордовеза та Селіга Гаррісона “З Афганістану: Внутрішня історія виведення радянських військ” [50]. Кордовез і Гаррісон подають опис радянських помилок, які призвели до вторгнення, і запеклої боротьби за виведення військ, яка велась в радянській і афганській комуністичних партіях та адміністрації Рональда Рейгана.

Особливий підхід авторів до написання книги зумовлений тим, що Дієго Кордовез був посередником Організації Об'єднаних Націй, який вів переговори про виведення радянських військ з Афганістану, а Селіг Гаррісон – провідним експертом у вивченні Південної Азії з багаторічним досвідом роботи над Афганістаном. Наближеність до безпосередніх подій, що описувались, дозволила Кордовезу відкрити власні щоденники, щоб перенести своїх читачів за лаштунки переговорів, а Гаррісон спирається на інтерв'ю з Михайлом Горбачовим, колишнім держсекретарем США Джорджем Шульцем та іншими.

У своїй книзі “Афганістан: радянське вторгнення в перспективі” Ентоні Арнольд [26] простежує перебіг радянсько-афганських відносин з 1919 року, наголошуючи на подіях, які призвели до вторгнення в грудні 1979 року. Він, як офіцер розвідки в Афганістані до вторгнення СРСР, розкриває послідовну схему інтервенції в цю країну. Він описує три фази спроб радянського захоплення: економічного проникнення, політичної підривної діяльності і, нарешті, військового вторгнення та окупації. Арнольд також досліджує неспроможність Заходу розпізнати радянські амбіції та протистояти їм.

Крім цього важливо зазначити книги Ендрю Крістофера “Світ ішов нашим шляхом: КДБ і битва за третій світ” [25], Стіва Колла “Війни привидів: таємна історія ЦРУ, Афганістану та бін Ладена від радянського вторгнення” [48], Пітера Томсена “Війни в Афганістані: месіанський тероризм, міжплемінні конфлікти та невдачі великих держав” [145], Стефана Таннера “Афганістан: Військова історія від Александра Македонського до війни проти Талібану” [139], Ріаза Мохаммада Хана “Розв'язування афганського вузла: переговори про виведення радянських військ” [79], Джозефа Коллінза “Радянське вторгнення в Афганістан: дослідження використання сили в радянській зовнішній політиці” [47] та багато інших.

Окрім книжкових видань у нашому дослідженні ми також використовували досвід авторів статей, як періодичних видань, так і журналів. Зокрема праця Девіда Гіббса “Чи є у СРСР «Велика стратегія»?

Переосмислення вторгнення в Афганістан” [60], у якій розглядається питання радянської інтервенції в “країни третього світу” дає нам можливість розглянути теорії радянських стратегій, включно з тією, що стверджувала, що великі амбіції СРСР мав і по відношенню до “країн третього світу”. На прикладі вторгнення Радянського Союзу в Афганістан у 1979 році, робиться спроба перевірити ці теорії. У нарисі детально описується внутрішня політика та зовнішні відносини Афганістану з XVIII століття до сьогодення. Історична дискусія, яка акцентує увагу на періоді після Другої світової війни, спирається насамперед на урядові документи США.

У нашому дослідженні ми також посилаємося на статті ООН, НАТО, Засіданні ЦК КПРС [45, 126, 2] та інших документах і витягах, що дають нам можливість отримати достовірну інформацію з перших вуст, вивчити дані, що колись були частиною державної таємниці та розглядати події з огляду на нормативно-правові акти міжнародного права.

У контексті вивчення другої війни, котру ми досліджуємо, то тут нам надається можливість розглянути більше статей та публікацій, що можна легко знайти у відкритому доступі. Серед них і статті на сайтах відомих видань та компаній телерадіомовлення, серед яких Washington Post, The New York Times, BBC News, CNN, Reuters та інші [104, 124, 140, 27, 118, 99].

У своїй статті “Еволюція стратегії НАТО в Афганістані” Бенджамін Шреєр [125] розглядає проблеми НАТО в Афганістані, зокрема, що альянс має надто мало військ, щоб укомплектувати Міжнародні сили сприяння безпеці (МССБ), а уряд Афганістану є надто неефективним, щоб забезпечити належне управління. Афганські національні сили безпеки надто корумповані, що за Шреєром мало б ускладнити їх готовність взяти на себе відповідальність, після припинення МССБ своєї діяльності в країні. Хоча стаття була написана у 2012 році, усі ті ключові моменти, що на той момент ще не трапились, але які аналітично прослідкував автор, дійсно мали місце бути за декілька років після публікації роботи.

Декілька важливих статей присвячені взаємодії Афганістану чи Талібану з іншими країнами регіону, або ставленню цих країн до ситуації в Афганістані. Серед них можна виділити статтю Куси Ілії “Наздогнати та обігнати Америку: навіщо Росія знову повертається в Афганістану” [5], в якій він розглядає зацікавленість російської федерації у мирних переговорах уряду Афганістану з Талібаном. Анжела Штанцель у своїй статті “Китай просувається до Афганістану” [133] розглянула яке місце у зовнішньополітичному вимірі Китаю займав Афганістан у 2014 році та чим була зумовлена подібний інтерес у країні, що перебувала у стані війни.

Барзегар Кайхан дослідив зовнішню політику Іран після повалення режиму Талібану у 2001 році у своїй праці “Зовнішня політика Ірану в постталібському Афганістані” [35], в якій розглянув і відносини країни з іншими сусідами на фоні ситуації в Афганістані. Ще однією державою, яку нам варто було дослідити у контексті нашої тематики – це Індія. У книзі “Нові пріоритети в Південній Азії: політика США щодо Індії, Пакистану та Афганістану” [95] автори зазначають, що хоча Південна Азія розташована далеко від США, але те, що там відбувається, як стало зрозуміло після терористичних атак 11 вересня 2001 року, здійснених Аль-Каїдою, може вплинути на всіх американців. Завданням політики США у цьому випадку була розробка та реалізація стабільного та стійкого підходу, що мав зміцнити двосторонні зв’язки з ключовими країнами цього регіону та дати Сполученим Штатам можливість впливати на основні регіональні події. У праці також оцінюються сильні та слабкі сторони Індії, Пакистану та Афганістану та даються рекомендації щодо того, як політика США може використати свої можливості для усунення там наявних небезпек. Доповідь також закликає США до нових ініціатив для зміцнення партнерства з економічно та військово сильнішою Індією; проведенні вивіреної підтримки Пакистану в його зусиллях стати поміркованою мусульманською державою, а також відіграванні більш активна ролі США в кашмірському конфлікті.

Фрейсер Лорен у своїй статті “Після виходу США з Афганістану Індія побоюється дедалі більш ворожого регіону” [56], ознайомлює нас із баченням Індією ситуації після виходу військ США з Афганістану та причинами її занепокоєнь ситуацією в регіоні.

Позиція та місце Пакистану в афганському питанні також знайшло зацікавленість серед вчених, дослідників, політологів та інших. Верцбергер Яков у своїй книзі “Політична економія китайсько-пакистанських відносин: торгівля та допомога” [151] визначає як Китай допомагав Пакистану у ході війни СРСР в Афганістані, та як це вплинуло на двосторонні відносини між державами та військову могутність Пакистану. Складні ж взаємини Ісламабаду із Афганістаном і США під час проведення місії НАТО в Афганістані описано у статтях “Деякі афганці звинувачують сусідній Пакистан у здобутках Талібану” [132], “Буш сказав, що віддасть наказ про дозвіл на рейди в Пакистані” [124] та інших.

Хочеться окремо зазначити внесок Тімора Шарана та Ендрю Уоткінса, котрі написали значну кількість праць у рамках діяльності Фонду ім. Фрідріха Еберта, у яких вони розглянули позицію основних акторів міжнародних відносин стосовно афганського питання, серед яких були дослідження Пакистан, російська федерація, країни Центральної Азії, Перської затоки, Європейського Союзу, Китай, Індія, Іран та інші. У своєму дослідженні ми, зокрема, посилались на дві роботи цих авторів, серед яких “Зустріч посередині? Росія, Афганістан і Європа” [109] та “Посередник у створенні? Роль і потенціал Туреччини в мирному процесі в Афганістані” [128].

Таким чином, добірка робіт на обрану нами тематику містить велику кількість різноманітних праць та досліджень, що дають нам змогу вивчити та розглянути якомога більше поглядів та бачень того чому розпочались війни в Афганістані, як вони проходили та що вплинуло на їх результати.

1.3. Висновки до розділу 1

У контексті нашого дослідження було розглянуто теоретичні підходи до визначення понять “війна” та “інтервенція” як таких, а також зосереджено увагу на тому, які причини могли стояти за рішенням про розгортання війни у бідній, зануреній у громадянські війни країні, а також їх виправданість з огляду на міжнародне право.

У 1979 році під приводом допомоги уряду Афганістану у боротьбі із повстанцями, що дестабілізували ситуацію в країні, Союз Радянських Соціалістичних Республік здійснив інтервенцію на територію цієї країни. Важливо зазначити, що до військового вторгнення, СРСР проводив приховану, тобто замасковану інтервенцію, намагаючись впливати на політику уряду Афганістану та підтримуючи повстання у державі. Відповідно до статуту ООН та міжнародного права, подібне втручання, а особливо його військова форма були засуджені міжнародною спільнотою. Однак здійснення втручання США та НАТО у 2001 році, було погоджено Радою Безпеки ООН, що дозволило діяти відповідно до міжнародного права

Даючи визначення ключовим термінам нашої тематики, ми також звернули свою увагу на погляд та розуміння цих термінів представниками класичних шкіл теорії міжнародних відносин. Зокрема, їх бачення причин початку війни, як явища, та можливих способів запобігання їм. Так, відповідно до поглядів марксистської школи, СРСР вважав необхідним здійснити вплив на Афганістан до того, як це зробить капіталістичний Захід та США, протистояння якому було одним із найбільш важливих векторів зовнішньої політики соціалістичного Радянського союзу, що було основою класового протистояння двох протилежних соціальних систем часів “Холодної війни”. Причину початку війни в Афганістані у 2001-2021 роках можна розглянути як відчуття необхідності демонстрації своєї сили та впливу, що за думкою реалістів є основою захисту власних національних інтересів та ведення зовнішньої політики.

Що стосується джерельної бази нашого дослідження, то велика кількість праць, книг, статей та публікацій, написаних та опублікованих авторами з різних країн світу, серед яких американські, афганські, індійські, німецькі, українські та багато інших, дають змогу розглянути та ознайомились з темою війн в Афганістані. Основними напрямками тем, які цікавили науковців, були: місце та роль Афганістану у повоєнний період, його відносини зі Сполученими Штатами Америки та СРСР; історичні передумови для початку інтервенції СРСР в Афганістан, та хід воєнних дій; наслідки вторгнення для СРСР, Афганістану, США та країн регіону. Крім цього ми також вивчали зміну двосторонніх відносин інших держав на фоні ескалації конфлікту в Афганістані у період 1979-1989 років. Ще однією темою, коротко розкритою у нашій роботі була громадянська війна в Афганістані до радянської інтервенції та після неї, та її вплив на розгортання наступної війни у 2001-2021 роках.

Важливим також є дослідження процесу утворення руху Талібан, причин розгортання місії НАТО з метою боротьби із тероризмом, що проводилась відповідно до статті VII Статуту ООН та ході операції “Нескорена свобода”, місії Міжнародні сили сприяння безпеці, та заміненої нею операції “Рішуча підтримка”. Особливу наукову цінність для нашого дослідження становили праці, що розглядали реакції світу, зокрема, країн регіону на виведення військ США та НАТО та захоплення влади в Афганістані Талібаном, що поставило під небезпеку стабільність в усьому регіоні, та змусило держави шукати шляхи порозуміння з рухом, який раніше сприймався лише як група повстанців, що підтримує тероризм.

Таким чином, у ході нашого дослідження було розглянуто та проаналізовано думку західних вчених, а також дослідників регіону Середнього Сходу та Центральної Азії, що дозволило прийти до розуміння як та чому були розпочаті війни в Афганістані у XX-XXI ст. та який вплив вони мали на міжнародні відносини.

РОЗДІЛ II. ВІЙНА СРСР В АФГАНІСТАНІ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ

2.1. Міжнародне становище Афганістану в період “Холодної війни” та передумови радянського вторгнення

Протягом усього періоду історичного розвитку Афганістану, як держави, чисельні внутрішні конфлікти, вторгнення, та війни стали його невід’ємною частиною. Через географічно вигідне розташування цієї країни велика кількість імперій та наддержав вели протистояння на території Афганістану або безпосередньо із ним. В контексті хронологічних рамок нашої праці, нам слід розглянути та дослідити коли і чому дві наддержави – СРСР та США зацікавилися Афганістаном та що повпливало на їх рішення здійснити військове втручання на територію цієї держави. І якщо Союзу Радянських Соціалістичних Республік спроби приєднати Афганістан до сфери свого впливу певною мірою дісталися у спадок від Російської імперії, правонаступником якої став СРСР, то США почали більш активно взаємодіяти із цією державою лише у період Другої світової війни, адже до цього за регіон Південної Азії вели боротьбу Російська імперія (а згодом – СРСР) та Велика Британія.

Саме тому, перш ніж розглянути війни в Афганістані у ХХ-ХХІ ст. та, зокрема, радянське вторгнення у країну, варто визначити історичні причини зацікавленості СРСР в Афганістані та дослідити їх коріння.

У ХІХ столітті геостратегічне значення Афганістану полягало в тому, що він сприймався великими державами тогочасного світу як ключ до Центральної Азії. У 1830 році дві великі імперії – Російська та Британська – розпочали за Афганістан протистояння, яке пізніше в західній науковій літературі отримало назву “Велика гра”. Британська імперія була стурбована зростанням впливу Персії та Російської імперії в центральносхідному регіоні та намагалась захистити “діамант в короні” своєї імперії – Індію. Російська імперія, у свою чергу, розраховувала послабити вплив та позиції Британії,

створивши загрозу її пануванню в Індії, тим самим зміцнивши власні політичні та військові позиції.

Закінчилось протистояння у 1907 році підписанням англо-російської конвенції, що ділила сфери впливу двох імперій в Азії, та за якою Російська імперія визнавала Афганістан сферою впливу Британської імперії [131]. І хоча 28 лютого 1919 року, по завершенню Третьої англо-афганської війни, було проголошено незалежність Афганістану, позбутися статусу буферної зони державі не вдалося, тому їй довелось продовжувати вести політику балансування між Великою Британією та СРСР, які відновили свою конкуренцію за вплив в Афганістані, котра була тимчасово припинена після Конвенції 1907 року. Так, у 1921 році було ратифіковано радянсько-афганський договір, за яким СРСР отримав право відкрити консульства в п'яти афганських містах, однак після протестів з боку Великої Британії було вирішено, що жодне з них не буде розташоване поблизу афганського кордону з Індією. Таким чином, можна прослідкувати, що основний напрямок зовнішньої політики Афганістану у міжвоєнний період, полягав у збереженні нейтралітету та поширенні дружніх і більш активних дипломатичних відносин задля врівноваження суперництва між СРСР і Великою Британією [122, с. 102-103].

Хоча після завершення Другої світової війни міжнародна ситуація, карта світу, та місце і становище Афганістану у регіоні докорінно змінилися, але традиційна політика “балансування” в цій країні залишилась тією ж, що й раніше. У 1947 році британський уряд відмовився від Південної Азії як сфери свого впливу, прийнявши Акт про Індійську незалежність та ратифікувавши незалежність Пакистану. В Афганістані не зраділи появі нової незалежної мусульманської держави по сусідству, особливо зважаючи на той факт, що на території Пакистану розташовувалась історична область Пуштуністан, на якій проживав народ пуштунів, що складає основну частину населення Афганістану. Таким чином, існування незалежного Пакистану, який міг стати ще одним центром розбіжностей у Південній Азії, ставило під загрозу

ситуацію, яка була й без того загостреною за відсутності у регіоні Британії, як великої держави, без якої збалансувати зростаючий вплив Радянського Союзу було доволі складно. Не маючи суперника в Азії, Радянський Союз почав планувати, як збільшити там свій вплив.

Можлива поява у регіоні Сполучених Штатів, як нової економічної та військової наддержави, ставала для Афганістану єдиною альтернативою Великій Британії на противагу радянським амбіціям. Після того як у 1946 році радянські війська відмовилися вийти з Іранського Азербайджану, керівництво Афганістану сподівалося, що роль Великої Британії, котра не давала Радянському Союзу поширювати свій вплив, буде перейнята її союзником по Західному блоку – Сполученими Штатами. Однак у цей період США не були особливо зацікавлені в Афганістані, оскільки американські експерти оцінювали цю державу як ту, що не має стратегічного значення для Штатів [106, с. 109].

Вихід британців з Індії також породив надію афганського уряду на те, що пуштуни, які проживали в Північно-Західній прикордонній провінції, отримають право вибору: бути незалежними або стати частиною Афганістану. Однак британський плебісцит містив лише два варіанти для пуштунів: або приєднатися до Індії, або стати частиною Пакистану. Зрозуміло і цілком очікувано, що пуштуни, як послідовники ісламу, вирішили приєднатися до Пакистану. Оскільки Північно-Західна прикордонна провінція раніше була частиною Афганістану, претензії афганців щодо пуштунських територій Пакистану були пов'язані не лише з етнічними факторами, а й з історичними [64, с. 24].

Саме з цієї причини, у 1947 році Афганістан виступив проти членства Пакистану в Організації Об'єднаних Націй, мотивуючи це тим, що ця новоутворена держава окупувала афганські регіони. У відповідь, щоразу, коли афганський уряд заявляв про свої територіальні претензії на Пуштуністан, Пакистан закривав кордон для афганської торгівлі, тим самим блокуючи шлях для більшої частини афганського експорту та імпорту. Наполегливість

Афганістану у питанні Пуштуністану також вплинула на його відносини з США. Іншими словами, це було головним гальмом в отриманні Афганістаном військової допомоги США.

Вийшовши з Другої світової війни із застарілим військовим арсеналом, Афганістан мусив модернізувати свою армію, щоб мати змогу придушити повстання племен, зміцнити владу центрального уряду та отримати сили для стримування Радянського Союзу [23, с. 21]. Коли афганці звернулися до Вашингтона з проханням про постачання зброї, уряд США повідомив, що підтримка Штатами афганської армії посилила б напругу, котра вже існувала між США та СРСР, який мав власні інтереси в Афганістані [52, с. 150]. У США також підозрювали, що афганська армія, у разі їх допомоги, могла ввійти до Пуштуністану, і Пакистан сприймав би американців державою, що підтримує агресора. Оскільки Іран і Пакистан були більш цінними територіями в американській стратегії протистояння Радянському Союзу, ігнорування Афганістану Штатами було спричинене не лише погано розвиненою інфраструктурою Афганістану, але й поганими стосунками цієї держави з Іраном та Пакистаном [60, с. 368].

Незважаючи на бажання Афганістану після Другої світової війни отримати допомогу Сполучених Штатів у стримуванні Радянського Союзу, ігнорування американцями цих звернень про допомогу, відчуження Афганістану від західного світу та його напружені відносини із сусідніми Пакистаном та Іраном, призвели до зближення Афганістану та Радянського Союзу. Приводом для цього послугувало те, що після втрати країною можливості здійснювати торгівлю через територію Пакистану, що дуже негативно вплинуло на її економіку, Афганістану довелося скористатись шляхом через радянську Центральну Азію. Таким чином, економічна та політична підтримка, яку афганці отримали з боку Радянського Союзу, угода 1950-го року, що передбачала безмитний транзит афганської продукції через територію СРСР; а також публічна підтримка Радянським Союзом позиції

Афганістану у питанні Пуштуністану створювали передумови перетворення Афганістану на ще одну сферу впливу Радянського Союзу.

Хоча Афганістан певний період часу ще сподівався на співпрацю зі Сполученими Штатами, щоб не залежати виключно від СРСР, який переслідував лише власні національні інтереси, у країні все ж розуміли, що шанси на підтримку з боку Сполучених Штатів мізерні [64, с. 25]. Тому після того як у 1954 році знову стався конфлікт між афганськими та пакистанськими військами в Баджаурі (територія на північ від Пешавару, яка межує з афганською провінцією Кунар, що на заході), де пакистанська армія використала проти афганських солдатів обладнання, куплене у США, незважаючи на те, що уряд США виступав проти використання американської зброї проти Афганістану [59, с. 90], Кабул, який більше не бачив альтернатив для себе, звернувся по подальшу допомогу до СРСР. Його зацікавленість полягала в тому, що адміністрація в Політбюро вбачала переваги для своїх національних інтересів у зміцненні відносин із країнами третього світу, які б певною мірою компенсували вплив Заходу та дозволили б Радянському Союзу поширювати свою ідеологію та вплив, вкрай важливий в умовах “Холодної війни”.

Задля підтримки дружніх відносин, у грудні 1955 року Микита Хрущов прибув до Афганістану, що стало першим офіційним візитом високого рангу в історії Афганістану. Під час цього візиту афганцям була надана масштабна економічна допомога і декілька танків та літаків для модернізації армії, що принесло нові виклики афганській політиці нейтралітету [61, с. 93]. Разом зі зброєю Кремль почав надсилати радянських фахівців і військових, щоб навчити афганських солдатів використовувати передане сучасне військове озброєння. Натомість деякі афганські офіцери були направлені до військових академій СРСР. У результаті культурної взаємодії, радянський спосіб життя та ідеї вплинули на молодих афганських офіцерів, які згодом братимуть участь у державному управлінні. Радянська влада скористалася нагодою для пропаганди свого режиму серед афганців, щоб побудувати в Афганістані

адміністрацію радянського типу. Це здавалося цілком очікуваними кроками в умовах, коли Східний та Західний блоки прагнули отримати нових союзників.

Швидко зростаючий радянський вплив став своєрідним переломним моментом для політиків США, щоб розпочати здійснення власних кроків задля збереження Афганістану поза сферою впливу СРСР, адже важливим напрямом зовнішньої політики Сполучених Штатів було стримування поширення комуністичної ідеології у світі. Для періоду “Холодної війни” доволі поширеною практикою було те, що у випадку, коли у нейтральній державі здобував домінування один блок, інший намагався зменшити там вплив свого суперника, оскільки втрата неупередженої держави означала втрату престижу, тому Сполучені Штати фактично приєдналися до гонки за Афганістан. Спочатку допомога США була зосереджена на сільськогосподарських товарах. У 1956-1959 роках Сполучені Штати передали Афганістану 130 тисяч тонн пшениці за угодою американської Програми продовольчої допомоги [26, с. 38]. Потім США почали інвестувати в освітні програми: стипендії афганським студентам в американських університетах і проекти з розширення та модернізації місцевих освітніх послуг. Прогресивна технічна та консультативна допомога США сягнула щорічного показника в 15 мільйонів доларів, які надавали уряду Афганістану до кінця 1950-х років [94, с. 130].

У цей же час, Пакистан продовжував проводити агресивну зовнішню політику проти Афганістану, розпочавши військові дії в Белуджистані. У вересні 1960 року відбулося збройне зіткнення між пакистанською та афганською арміями, унаслідок якого було вкотре розірвано дипломатичні відносини між державами [104, с. 113]. Крім того, Пакистан, втретє за одинадцять років, заклав кордони терміном на два роки. Коли Афганістан стояв на порозі серйозної економічної кризи, Радянський Союз дещо зменшив масштаби катастрофи, перекинувши повітряним транспортом афганську сільськогосподарську продукцію до того як та встигла зіпсуватись [39, с. 27].

Тогочасний прем'єр-міністр Афганістану, Мухаммед Дауд Хан, розумів, що радянська допомога, котра практично врятувала афганців від банкрутства,

була не стільки спробою підтримати позаблокову державу, скільки бажанням протистояти Пакистану, котрого підтримував Захід. Оскільки в міждержавних відносинах не було односторонньої допомоги, особливо в період розквіту “Холодної війни”, Радянський Союз у відповідь на свою допомогу хотів домогтись призначення радянських радників до міністерств Афганістану, що перетворило б владу на режим, що повністю залежав би від іншої держави, тому Мухаммед Дауд відхилив пропозицію Радянського Союзу про подальшу допомогу.

З цієї причини, у 1962 році у пошуках альтернативних торговельних шляхів Афганістан підписав транзитну угоду з Іраном, за якою транзит проходив від порту Хурремшехр на березі Перської затоки залізницею до Тегерана та Мешхеда, а звідти – до Герата. Оскільки пакистанське ембарго все ще тривало в 1962 році, не лише Радянський Союз допоміг Афганістану, надавши повітряний транспорт для афганського експорту, який мав бути доставлений до Індії, але також й Сполучені Штати, котрі безкоштовно надали Афганістану по десять вантажних рейсів до Індії щотижня протягом сорока тижнів [59, с. 92].

Саме в таких умовах, після довготривалого правління своїх родичів, король Мухаммед Захір-шах утвердив свою владу через конституцію 1964 року, яка встановила конституційну монархію та заборонила членам королівської родини обіймати державні посади. Захір-шах розпочав низку проєктів з економічного розвитку, включаючи іригацію та будівництво автомагістралей, що було підтримано іноземними капіталами, в основному зі Сполучених Штатів і Радянського Союзу. Йому також вдалося зберігати нейтральну позицію Афганістану в міжнародній політиці і у період “Холодної війни”. Проте його реформи, здавалося, мали незначний ефект за межами столиці. Згодом через війну у В’єтнамі США майже припинили здійснювати фінансові постачання, що були одним із основних джерел для задоволення потреб Афганістану, а також життєво важливим елементом його балансування перед загрозою зміцнення радянського впливу.

Політика, яку проводили США протягом 1970-х років, відкидала подальші програми допомоги іноземним державам. Та сама ситуація була й у Радянському Союзі, оскільки підтримка В'єтконгу проти США забирала важливу частину його бюджету. Тому відбулося падіння радянської допомоги з 44,7 мільйонів доларів у 1967-1968 роках, до 30,5 мільйонів доларів у 1968-1969 роках, та до 28,4 мільйонів у 1969-1970 роках [94, с. 144].

Крім кризи постачання, на початку 1970-х країна страждала від посухи та голоду. Племена пушту вздовж кордону з Пакистаном продовжували наполягати на автономії, а влада в столиці була не в змозі впоратися з економічними проблемами країни. У результаті державного перевороту 17 липня 1973 року Захір-шах був скинутий. Керівник перевороту, генерал Мухаммед Дауд Хан (шурина короля та экс-прем'єр-міністр) проголосив Афганістан республікою, главою держави якої став він сам. Захір-шах офіційно зрікся престолу 24 серпня 1973 року та відправився у вигнання до Італії.

Міжнародна реакція на переворот 1973 року була досить позитивною. США швидко визнали Республіку Афганістан та навіть надали більшу підтримку, ніж колишньому афганському уряду, запропонувавши більше економічної допомоги [80, с. 54]. СРСР також вітав нову афганську республіку після державного перевороту, адже радянська влада вважала, що нова адміністрація демонструватиме більшу прихильність до Радянського Союзу, хоча комуністичні ідеї й не підтримувалися більшістю жителів Афганістану. Співпраця Дауда з НДПА (Народно-демократичною партією Афганістану) дозволила Радянському Союзу легко проникнути в афганські справи. Водночас вплив Заходу зростав, незважаючи на той факт, що допомога США зменшувалася. Наприклад, у 1973 році був заснований Банк промислового розвитку, що дозволяв спонсорувати країну державам Західного блоку, включно з Францією, Великобританією, Сполученими Штатами та Японією [26, с. 59]. Таким чином, західна допомога та тісні стосунки з країнами Близького Сходу розширили коло потенційних союзників Афганістану на

противагу СРСР. Окрім побоювань стосовно зближення Афганістану з іншими державами, Радянський Союз був стурбований також тим, що Мухаммед Дауд розпочав кампанію репресій і у липні 1974 року усунув двісті офіцерів, які пройшли радянську підготовку [50, с. 17]. У своїй промові лідер Афганістану пояснив це так: “Ми не маємо зв’язків з жодною групою, і пов’язувати нас з будь-якою групою чи рухом є гріхом.” [39, с. 57].

Через внутрішні проблеми та складну зовнішню ситуацію внаслідок невдалої війни США у В’єтнамі та загострення конфліктів на Близькому Сході, президент Афганістану вирішив змінити свою політику, щоб зберегти прихильність народу. Таким чином, у 1976 році він відмовився від претензій на Пуштуністан, котрий був його тривалою зовнішньополітичною метою, та розпочав процес покращення двосторонніх відносин з Пакистаном. Це сталося після того як президент Пакистану, Зульфікар Алі Бхутто, запропонував допомогу постраждалим від повеней і землетрусів на півночі Афганістану, яку Мухаммед Дауд прийняв [59, с. 127].

Окрім зміненого зовнішньополітичного вектору Мухаммед Дауд вдався й до фундаментальних кроків у внутрішній політиці. У січні 1977 року він вирішив ратифікувати нову конституцію Лойя-джирга (всеафганської ради старійшин), але не дозволив членам НДПА брати участь у конституційному процесі. Нова конституція передбачала «фундаментальні економічні та соціальні реформи, земельну реформу та ліквідацію експлуатації в усіх її формах». Найскладнішим пунктом у конституції 1977 року була націоналізація великих галузей промисловості та захист національних ресурсів. Акти конституції підкреслювали, що Мухаммед Дауд не відмовлявся від ідеї створення справжньої позаблокової країни, хоч би які добрі відносини він не мав з імперськими чи сусідніми державами [82, с. 119]. Однак насправді Афганістан сильно залежав від підтримки СРСР, адже саме радянська економічна і технічна допомога дала можливість побудувати багато промислових об’єктів, електростанцій, шахт, інфраструктурних будівель, доріг, шкіл, дамб, тунелів та аеропортів до 1977 року. Залежність від

Радянського Союзу можна було прослідкувати і в зовнішній політиці: «В Організації Об'єднаних Націй Афганістан регулярно голосував або з радянським блоком, або з групою позаблокових країн» [64, с. 41].

Для збереження відносного послаблення напруженості з СРСР і через негативні для них наслідки війни у В'єтнамі, уряд США не мав наміру втручатися у радянсько-афганські відносини. Міністерство закордонних справ США знизило місію в Кабулі з третього до четвертого класу, який був найнижчою категорією у системі внутрішнього ранжування Державного департаменту, зазвичай акредитованою для країн, що мають найменше значення для Сполучених Штатів [23, с. 29]. Посадовими особами США було публічно оголошено, що, незалежно від того чи має Радянський Союз якийсь таємний план у своєму порядку денному, чи просто переслідує ідею мирного співіснування, Афганістан опинився на периферії інтересів США у зовнішній політиці.

Союз Радянських Соціалістичних Республік, розуміючи, що залишився наодинці з Афганістаном на міжнародній арені, мав чітку позицію щодо політики Дауда та партії НДПА, яку не збирався приховувати. На квітень 1977 року був запланований візит президента Дауда до Москви, під час якого він хотів висловити своє обурення генеральному секретарю Леоніду Брежнєву з приводу радянської диверсійної діяльності в Афганістані. Під час переговорів Дауд наголосив на позаблоковості Афганістану, а радянська делегація підкреслила необхідність саме колективної безпеки. Було зрозуміло, що обидві сторони мали абсолютно різні погляди та цілі, хоча все ще намагалися знайти консенсус. Поза тим, радянський лідер Брежнєв сильно розкритикував афганську зовнішню політику за встановлення теплих відносин з Іраном, Єгиптом, Саудівською Аравією та іншими мусульманськими державами, що було одним з перших пунктів у списку суперечностей між Афганістаном і СРСР.

Однак більш серйозною проблемою була заява Леоніда Брежнєва про наявність іноземних експертів в Афганістані (деякі з організації

Північноатлантичного договору), котра не відповідала дружнім відносинам, які мали зберігатись між СРСР та Афганістаном, оскільки діяльність іноземних експертів була розцінена Радянським Союзом як диверсійна діяльність проти СРСР. І оскільки ці експерти були “шпигунами капіталістичного Заходу”, які підривали радянський режим, їх мали негайно депортувати з афганських земель. Відповідь президента Дауда на це була такою ж чіткою і прямолінійною: «Ми ніколи не дозволимо вам диктувати нам, як керувати нашою країною і кого наймати в Афганістані. Іноземні експерти залишаться прерогативою виключно Афганської держави. Афганістан за необхідності залишиться бідним, але вільним у своїх діях і рішеннях» [59, с. 179].

Заява афганського лідера переконала Радянський Союз, що Афганістан навряд буде проводити політику, яка відповідатиме інтересам СРСР, якщо замість президента Мухаммеда Дауда не буде знайдено та поставлено альтернативного лідера. На думку Радянського Союзу, тісний зв'язок Мухаммеда Дауда з багатими нафтою арабськими країнами не можна було вважати проявом добросусідства, оскільки ці держави мали інтереси, які зачіпали московські.

У таких умовах Радянський Союз активізував зусилля з об'єднання двох фракцій Народно-демократичної партії Афганістану (НДПА) – Парчам і Хальк, розкол між якими відбувся у 1967 році. Члени Парчам звинувачували лідера Халька – Нур Мухаммеда Таракі у тому, що він був замішаний у корупції, причиною чого став його підозріло великий приватний банківський рахунок. Крім цього, через тісні зв'язки з посольством США, його звинуватили ще й в тому, що він агент ЦРУ [39, с. 57]. Цікавим є те, що це було не єдиною причиною, яку використовували фракції для взаємних звинувачень. Хальк у свою чергу зазначав, що лідер Парчам, Бабрак Кармаль, був завербованим агентом Комітету державної безпеки (КДБ) СРСР із кодовим ім'ям MARID [25, с. 386].

Однак, Радянський Союз контролював лідерів обидвох фракцій. Оскільки Кармаль і Таракі були найбільш імовірними претендентами на пост Дауда, патронат СРСР над ними обома дозволяв Радянському Союзу контролювати діяльність будь-кого з них у разі вдалого захоплення тим влади у країні. Хоча настрої лідерів фракцій були далекі від примирення, зусилля СРСР все ж принесли результат, і в травні 1977 року Парчам і Хальк були об'єднані. Нур Мухаммед Таракі був обраний лідером партії, а Бабрак Кармаль — секретарем Центрального Комітету.

Оскільки радянська фінансова допомога врятувала афганську економіку від банкрутства, Радянський Союз ставився до Афганістану так, ніби він вже володів цією країною. Радянське керівництво вважало, що підписання актів і прийняття усіх політичних рішень повинні були обговорюватись з радянськими представниками. У той же час Дауд неодноразово заявляв, що не буде відходити від своєї політики позаблоковості та нейтралітету, тому для того, щоб мати змогу притримуватись цієї політики й надалі, він зайнявся розподілом інвестицій та диверсифікацією економіки. Наприклад, у 1978 році Японія стала другим торговельним партнером Афганістану після СРСР. Мухаммед Дауд боровся за те, щоб покласти край залежності від Радянського Союзу. Проте, для СРСР Афганістан був однією з небагатьох некомуністичних держав, що отримували значну радянську допомогу протягом 1973—1978 років, а відповідно, вже мав повністю підпорядковуватись СРСР. Саме тому головною тогочасною ціллю Радянського Союзу було за будь-яку ціну усунути Мухаммеда Дауда з його посади та замінити його своїм ставлеником, котрий дозволив би Радянському Союзу впливати на всі важливі рішення, прийняті в Афганістані [23, с. 29].

У той же час, знову загострилось суперництво між фракціями НДПА, після того, як 17 квітня 1978 року було вбито відомого інтелектуала Міра Акбара Хайбера з фракції Парчам. Винуватців знайти не вдалося, однак Парчам підозрювала таємну поліцію Дауда та фракцію Хальк, як тих, кому це вбивство приносило найбільшу вигоду. Пізніше відомий американський

археолог та автор декількох книжок про Афганістан, Луї Дюпрі, дійшов висновку, що вбивство було прямо чи опосередковано організовано тогочасним міністром внутрішніх справ – Абдулом Нурістані, який був відомим державним діячем, що виступав проти комунізму та закликав викоринювати комуністів, перш ніж вони стануть занадто великою та серйозною проблемою [50, с. 23]. 19 квітня 1978 року на похоронах Міра Акбара Хайбера зібралося приблизно від 10 000 до 30 000 демонстрантів. У своїй промові і Таракі, і Кармаль звернулися до народу та заявили, що уряд відповідальний за вбивство Хайбера. Вони стверджували, що вбивство було ще одним кроком організованої змови, який планував Мухаммед Дауд, щоб поступово змусити НДПА замовкнути. Після цього Дауд вжив суворих заходів, щоб запобігти виходу ситуації з-під його контролю. Таким чином, 26 квітня 1978 року низка провідних діячів НДПА, включаючи Таракі та Кармалю, були заарештовані та запроторені до в'язниці. Наступного дня, 27 квітня 1978 року відбувся державний Квітневий переворот, який також отримав назву «Саурська революція» (з дарі – “саур” перекладається як “квітень”) [59, с. 187].

На початку перевороту підрозділ афганської армії вирушив до палацу Мухаммеда Дауда, щоб повалити його владу. Там боротьба між повстанцями та президентською гвардією Дауда тривала майже цілу ніч, і завдяки авіації та танкам, які використовували повстанці, їм вдалось подолати опір охорони Дауда та захопити королівський палац Арг. Наприкінці ночі Мухаммед Дауд і близько двадцяти членів його сім'ї були вбиті [6]. Того ж вечора по кабульському радіо було оголошено про успіх революції, завершення правління Дауда та проголошено Демократичну Республіку Афганістан (ДРА).

Нур Мухаммед Таракі обійняв посаду президента новоутвореної республіки, Хафізулла Амін (активний член фракції Хальк, який очолив переворот) був призначений секретарем НДПА, а Бабрак Кармаль став віце-прем'єр-міністром. Переворот був здійснений через коаліцію лівої армії офіцерів, які здебільшого здобули освіту в радянських військових академіях.

Шістдесят із шістдесяти двох генералів було звільнено з армії та замінено членами НДПА, які отримали звання полковника або майора. Крім того, майже чверть колишніх міністрів, які були проти нового режиму, були вбиті або заарештовані [121, с. 112].

Політика та реформи, які проводила нова адміністрація викликали значний осуд серед населення, чим скористався Хафізулла Амін. Взявши владу у свої руки, він звільнив чотирьох членів кабінету, які були лояльними до Таракі [63, с. 1362].

Оскільки Хафізулла Амін не збирався відмовлятися від своїх поглядів на позаблоковість та незалежність Афганістану, і не піддавався впливу, його піднесення було серйозною загрозою для Радянського Союзу. У листопаді 1978 року резиденція КДБ також надіслала записку генеральному секретарю Леоніду Брежневу про Хафізуллу Аміна і про те, що США може впливати на афганську політику, оскільки Амін мав контакти з американськими дипломатами [48, с. 47].

На певний період Аміну вдалося усунути своїх опонентів з армії та кабінету. Розуміючи, що Хафізулла Амін хотів утримувати лідерство у країні, Нур Мухаммед Таракі здійснив замах на його життя. Після чого у відповідь Амін, що контролював армію та інші державні органи, наказав убити Таракі в жовтні 1979 року [64, с. 85]. Спонсорований Радянським Союзом план не спрацював, тож Москва була змушена погодитися на лідера, який підозріло ставився до Радянського Союзу і бажав налагодити добрі стосунки із США.

Проте у лютому 1979 року посол США Адольф Дабс був викрадений членами маоїстської групи і взятий у заручники у кабульському готелі. Вимогою нападників було звільнення членів їх групи, що перебували в афганських в'язницях. Замість того, щоб вести переговори або консультуватися з посольством США, президент Хафізулла Амін направив спецпідрозділ для порятунку посла, однак план виявився невдалим, оскільки посол Адольф Дабс, як і двоє його викрадачів, були випадково застрелені під час операції [49]. Зрозуміло, що США були обурені марними зусиллями

врятувати посла, який був високопоставленим дипломатом та експертом з азійської політики. Більше того, невдала операція була розпочата без консультацій із США. Невдоволення США виявилось достатнім для призупиненням майже всіх програм допомоги Афганістану [52, с. 190].

У самому Афганістані напруга також зростала, оскільки Хафізулла Амін учиняв розправу над усіма, хто не підтримував його владу, що призвело до відкритих повстань по всій країні навесні 1979 року і змусило Аміна просити підтримки і допомоги у збереженні ладу в Афганістані у Союзу Радянських Соціалістичних Республік. СРСР ж був готовий допомогти врегулювати ситуацію військово, але підтримувати планував не Аміна, а більш лояльного Бабрака Кармаля [18].

Перше антиурядове повстання, що розпочалося внаслідок соціально-економічних реформ президента ДРА Нур Мухаммеда Тарака, що були негативно сприйняті громадськістю через порушення ними традицій і канонів ісламу, розпочалося 15 березня у місті Гераті, і його учасникам вдалося скинути місцеву владу та контролювати місто протягом трьох днів. Це повстання було придушено урядовими військами, під час якого за деякими даними було вбито понад 20 000 мирних жителів [58].

Різанина в Гераті стала поворотним моментом для утворення нового режиму у ДРА. Жодна з радянських розвідувальних служб чи інших політичних органів не передбачала, що ситуація стане настільки серйозною, тому радянські радники все ще залишалися зі своїми сім'ями в Афганістані. У березні 1979 року Ісмаїл Хан, капітан афганської армії, закликав до джихаду (священної боротьби) проти комуністів і розпочав повстання добре озброєного гарнізону Герата [48, с. 40]. До півсотні радянських радників із родинами було вбито, а їх тіла – виставлено на вулиці [50, с. 35]. У відповідь на це радянські льотчики масованими бомбардуваннями знищили історичне місто Герат. Так СРСР було зроблено перший крок у військове втручання в Афганістан.

Таким чином, радянська верхівка розуміла, що без їх військової допомоги афганській державі загрожувала роздробленість, а дозволити їм бути

роздробленими означало дозволити імперіалістичній державі з'явитись на радянських кордонах. Так, незавершена революція в Афганістані стала приводом до майбутньої інтервенції. Рішення про інтервенцію було спільно прийнято Дмитром Устиновим (міністр оборони), Андрієм Громико (міністр закордонних справ) і Юрієм Андроповим (голова КДБ), які домінували в процесі прийняття рішень. Вони вважали, що для збереження соціалістичного правління необхідно відновити порядок, адже невдача НДПА в Афганістані показала б, що від соціалізму можна відмовитись та загрожувала б іншим політично крихким соціалістичним країнам Третього світу.

2.2. Війна СРСР в Афганістані та її міжнародно-політичні наслідки

27 грудня 1979 розпочалося вторгнення СРСР до Афганістану, після того як підрозділ КДБ, здійснивши напад на палац президента, убив Хафізуллу Аміна і на його пост було поставлено маріонеткового лідера – Кармаля Бабрака. Приводом для інтервенції було використано прохання самого Хафізулли Аміна допомогти у боротьбі з повстанськими загонами моджахедів, що розхищували стабільність в країні [62, с. 4].

Ці події привернули до себе увагу усієї міжнародної спільноти, і звісно, на іноземну інтервенцію не могла не відреагувати Організація Об'єднаних Націй. Обговорення «афганського питання» в Раді Безпеки ООН тривало з 5 по 7 січня 1980 року, в ньому взяли участь 42 країни. Представник СРСР при ООН Олександр Трояновський і міністр закордонних справ ДРА – Шах Мухаммед Дост намагалися переконати всіх присутніх, що радянські війська були введені в Афганістан на запрошення законного афганського уряду для відсічі нібито агресії ззовні. При цьому вони посилялися на статтю 51 Статуту ООН і статтю 4 Договору про дружбу, сусідство і співробітництво між СРСР і ДПА.

Більшість делегацій (насамперед делегація США, Пакистану, Китайської Народної Республіки, Великої Британії) відкинули аргументи радянської та афганської сторін і засудили радянську агресію, закликавши до негайного

виведення військ з території Афганістану. Радянський Союз і ДРА підтримали лише деякі делегації радянських сателітів (Польща, НДР, Угорщина, Монгольська Народна Республіка, Лаос і В'єтнам). Але під час голосування за антирадянську резолюцію 7 січня 1980 року СРСР очікувано наклав на неї вето. Після цього розгляд «афганського питання» було перенесено на Генасамблею, де 14 січня радянську агресію засудили 108 країн (18 країн утрималися, стільки ж підтримали СРСР) [4, с. 83]. Цікавим було те, що резолюцію підтримали навіть деякі з країн, котрі традиційно підтримували СРСР, що свідчило про зміну ситуації і місця Радянського Союзу на міжнародній арені після початку афгано-радянської війни.

Вторгнення Радянського Союзу до Афганістану залишило свій відбиток не лише на державах, які безпосередньо були залучені у війні. Як і будь-який інший конфлікт такого масштабу, він сильно вплинув не лише на багатосторонні відносини, але й на тогочасну зовнішню політику та двосторонні відносини країн світу. Зокрема, внаслідок радянської інтервенції кардинально змінилась політика Сполучених Штатів Америки у відношенні Афганістану, адже до нього президент Джеймс Картер не вважав допомогу Афганістану важливою частиною своєї програми зовнішньої політики. Відразу після радянського вторгнення він підписав президентський указ, який повністю змінив характер дій в Афганістані. Він наказав ЦРУ надати афганському опору зброю та інші форми підтримки. Незважаючи на те, що інвестиції були відносно невеликими, порівняно з тими, які згодом надала адміністрація Рейгана, це сприяло зростанню опору. Ці таємні дії з озброєння афганських моджахедів отримали кодову назву – операція «Циклон», яка включала в себе підтримку моджахедів з боку Саудівської Аравії, Єгипту, Китаю, а також США, відповідно [68, с. 24-25].

23 січня 1980 року президент Джеймс Картер у своїй промові проголосив свою зовнішньополітичну програму – «доктрину Картера». Він назвав Південно-Західну Азію «третьою стратегічною зоною» для Заходу та заявив, що вона є настільки ж важливою, як Європа та Східна Азія. З певним

перебільшенням та з очевидним посиленням на “Велику гру” дев’ятого століття він назвав радянське вторгнення в Афганістан «найсерйознішою загрозою світу з часів Другої світової війни» і попередив, що «спроба будь-якої зовнішньої сили встановити контроль над регіоном Перської затоки буде розцінена як напад на життєво важливі інтереси США, і такий напад буде відбито будь-якими необхідними засобами, включаючи військову силу» [50, с. 55]. Зацікавленість США у регіоні полягала в тому, що вони забезпечували собі доступ до нафтових свердловин Близького Сходу через його територію.

На фоні інтервенції відбулося зближення Сполучених Штатів із іншими країнами, з якими вони проводили спільну політику з підтримки руху спротиву Радянському Союзу в Афганістані, серед яких, зокрема, були Пакистан і Китай. Причинами такої кооперації стало те, що через війну в Афганістані суверенітети Китаю та Пакистану опинилися під загрозою, тоді як Сполучені Штати були стурбовані ймовірністю мінімізації свого впливу в регіоні та поширення радянської гегемонії.

Адміністрація Джеймса Картера у контексті цієї кооперації запровадила економічні санкції та торговельне ембарго проти Радянського Союзу та посилила допомогу афганським повстанцям. На дипломатичному фронті президент Картер надіслав Леоніду Брежнєву особистого листа, в якому висловив обурення вторгненням і порадив йому негайно вивести радянські війська [50, с. 10] та закликав інші країни до бойкоту Московської Олімпіади 1980 року, від проведення якої Радянський Союз очікував справжнього тріумфу після довготривалої підготовки до неї [78, с. 116]. Адміністрація Картера досягла успіху в цьому питанні, оскільки 61 західна країна бойкотували Московську Олімпіаду і не брали у ній участі. Китайський олімпійський комітет також виступав проти гегемонії та за захист олімпійських принципів. Загалом, ці дії були колективною спробою Вашингтона зробити радянську «авантюру» в Афганістані короткотривалою та якомога більш болючою для СРСР [143]. Швидка та рішуча відповідь Сполучених Штатів шляхом мобілізації держав регіону та їхніх союзників зміцнила їх двосторонні відносини з Китаєм, коли

Пекін впевнився в антирадянській політиці США, стосовно якої були деякі сумніви після зниження напруги між США та СРСР у період “розрядки” [117, с. 272].

Китай, як і Сполучені Штати Америки, рішуче засудив гегемонізм Радянського Союзу і вимагав припинення інтервенції в Афганістані та виведення всіх радянських збройних сил з країни. Китай заявив, що СРСР давно планував це військове вторгнення в Афганістан з метою отримати доступ до Індійського океану та морських шляхів, а також захопити багаті нафтою райони.

Складна ситуація в Пакистані, що межує з Афганістаном, також потребувала вирішення шляхом швидкої допомоги та підтримки з боку двох країн. Так було прийняте рішення про надання спільної американсько-китайської військової допомоги Пакистану, як було оголошено адміністрацією Картера ще на початку 1980 року.

Крім китайської допомоги Пакистану, потепління їх відносин відбулось також на фоні їх спільного занепокоєння політикою Індії. Радянське втручання в Афганістан на початку 1979 року поставило Індію у скрутне становище, адже хоча вона не підтримувала ідею втручання наддержави у внутрішні справи маленької незалежної країни, Нью-Делі неоднозначно засудив радянське вторгнення в Афганістан через близькі відносини з Москвою. У дебатах ООН під час надзвичайної позачергової сесії Індія фактично порвала зі своїми партнерами по позаблоковості й відкрито підтримала позицію СРСР. Тісні відносини Індії з Радянським Союзом і геополітика часів “Холодної війни”, коли Сполучені Штати разом із суперником Індії – Пакистаном підтримували афганський опір, сприяли тому, що Індія була єдиною регіональною силою, яка постійно підтримувала, або принаймні відмовлялася засуджувати, Радянський Союз [74, с. 309].

Китай був стурбований індійсько-радянським співробітництвом і зовнішньополітичною стратегією сусідньої із ним Індії, адже вона однією з перших визнала марксистський режим у Кабулі та не підтримала бойкот

Олімпіади у Москві, взявши у ній участь. Занепокоєнню сприяв ще один індійський дипломатичний крок, коли Індіра Ганді (що перемогла на виборах прем'єр-міністра в 1980 році) після падіння прем'єр-міністра Камбоджі Пол Пота, дипломатично визнала режим у Кампучії, який підтримувався Соціалістичною Республікою В'єтнам. Тісні відносини між Індією та В'єтнамом – зміцнені спільними занепокоєннями щодо Китаю – доповнювали радянсько-в'єтнамські зв'язки [67, с. 110].

Пакистан, який раніше служив лише певним буфером у нормалізації відносин між Сполученими Штатами та Китайською Народною Республікою, тепер став ключовим партнером у боротьбі проти радянської окупації Афганістану в 1980-х роках [95, с. 43]. І якщо дестабілізований і дезінтегрований Пакистан не відповідав інтересам пекінського режиму, тому Китай зберігав дружні відносини з Пакистаном ще до радянського вторгнення в Афганістан, то американо-пакистанські відносини були на низькому рівні після воєнного стану в Пакистані, боротьби останнього за ядерну зброю та підпалу посольства Сполучених Штатів в Ісламабаді у вересні 1979 року. Лише після радянського вторгнення в грудні того ж року США зосередило свою увагу на Пакистані як державі на передовій лінії війни. Це було пов'язано з ключовою роллю Пакистану в цій частині світу. Пообіцявши економічну та військову допомогу, США переконав Ісламабад виступити певним транзитом постачання зброї афганським групам опору моджахедів, яка відіграла ключову роль у боротьбі руху спротиву проти військ Радянського союзу та уряду Бабрака Кармаля.

Саудівська Аравія разом із Пакистаном і Сполученими Штатами стала однією з країн, що найактивніше підтримували антирадянський джихад. Три країни зосередили свою увагу на семи сунітських військово-політичних організаціях моджахедів, які вони сформували як інструменти для досягнення своїх політичних цілей в Афганістані та за його межами. Політика Саудівської Аравії щодо Афганістану в 1980-х роках в основному була обумовлена трьома факторами: після ісламської революції 1979 року в Ірані та захоплення Великої

мечеті в Мещі ісламістськими бойовиками в листопаді 1979 року, Саудівська монархія скористалася можливістю покращити свій імідж захисника ісламу шляхом підтримки джихаду в Афганістані. Цим вона налагодила відносини з духовенством і заспокоїла релігійний істеблішмент всередині своєї країни; стримувала свого головного ідеологічного суперника – Іран, який підтримував шіїтську течію в рамках опору афганських моджахедів; і зміцнила відносини зі своїм головним глобальним союзником (США) і ключовим регіональним партнером (Пакистаном).

Організуючи підтримку афганського опору, Сполучені Штати, Пакистан і Саудівська Аравія чітко розподілили роботу. Під егідою головного розвідувального агентства Пакистану, ISI (Пакистанської міжвідомчої розвідки), політичним афганським партіям дозволили розмістити свою штаб-квартиру в пакистанському місті Пешавар, тому ці сім сунітських організацій почали називати Пешаварською сімкою. До цього “альянсу” увійшли такі партії: “Ісламське товариство Афганістану” з лідером Бургануддіном Раббані; “Ісламська партія Афганістану” на чолі з лідером Гульбуддіном Хекматіаром; “Ісламський союз визволення Афганістану” на чолі з Аблул Расул Саяфом; “Ісламська партія Афганістану”, лідером якої був Юнус Халес; “Національний фронт порятунку Афганістану” із лідером Себгатуллою Моджададі, “Рух ісламської революції Афганістану”, очолюваний Мухаммедом Набі Мухаммаді, та “Національний ісламський фронт Афганістану”, керований Саєд Ахмадом Гейлані [123, с. 224-241]. Роль ISI полягала в контролі над Пешаварською сімкою і розподілі грошей, зброї та обладнання, які в основному надавалися Сполученими Штатами та Саудівською Аравією. Пакистан також підтримував Пешаварську сімку у створенні військових і матеріально-технічних структур, організації тренувальних таборів, вербуванні бійців і запуску пропагандистських кампаній. Крім того, оперативники ISI активно діяли в Афганістані, щоб підтримувати процес планування військових операцій, а також спостерігати та оцінювати виконання дій моджахедами [48, с. 63-65]. На відміну від участі Пакистану на місці, Сполучені Штати та

Саудівська Аравія діяли переважно за лаштунками. Однак їхня готовність допомагати фінансово була передумовою та основою афганської політики Пакистану в 1980-х роках.

Центральне розвідувальне управління США (ЦРУ), як ми вже зазначали, керувало секретною програмою (операція «Циклон») для фінансування, озброєння та оснащення афганських моджахедів. Саудівська Аравія зобов'язалася фінансувати моджахедів на рівні зі Сполученими Штатами, тому обидві країни офіційно витратили близько 4 мільярдів доларів кожна. Офіційна фінансова допомога, надана урядом Саудівської Аравії, розподілялася Головним розвідувальним управлінням (GID) та його керівником, принцом Туркі аль-Фейсалом. Основна частина офіційних саудівських платежів йшла на секретну програму ЦРУ і використовувалася для закупівлі зброї. Решту розподіляли принц Туркі аль-Фейсал та посольство Саудівської Аравії в Ісламабаді, як прямі грошові виплати, що ділилися між лідерами Пешаварської сімки та впливовими священнослужителями, політиками та командирами [145, с. 196-198]. Другий потік фінансового внеску Саудівської Аравії в афганський джихад був неофіційним або приватним, певним видом пожертвувань, які за деякими оцінками були навіть вищими, ніж офіційні платежі. Ці пожертви надходили від великої кількості релігійних благодійних організацій, мечетей (які сприяли збору благодійних коштів) і приватних осіб, зокрема бізнесменів або членів королівської родини [48, с. 296]. З Пешаварської сімки суворо фундаменталістська ваххабістська партія «Ісламський союз визволення Афганістану», яку очолював Абдул Расул Сайяф, і войовнича ісламістська «Ісламська партія Афганістану» під керівництвом Гульбурддіна Хекматіара отримали основну частину прямих офіційних пожертв з Саудівської Аравії.

У своїй стратегії, моджахеди, як будь-які партизани, використовували своє знання місцевості та можливість переховуватись. Це, а також вагома міжнародна підтримка, дозволяли їм шукати притулки у горах та сільській місцевості на території Афганістану, а поза межами своєї держави – у

Пакистані та, меншою мірою, в Ірані. Замість того, щоб просто контролювати міста, селища та основні лінії зв'язку, радянська влада намагалася “ліквідувати повстанські осередки, віддалити повстанців від населення, щоб ті не могли допомагати чи підтримувати партизанів” [57]. Початкова радянська стратегія була доволі поганою, оскільки їх військам не вистачало сил, щоб остаточно подолати внутрішній спротив у країні. Виклики, з якими зіштовхнувся Радянський Союз в Афганістані вимагали більш гнучкого підходу, який СРСР, не розуміючи ментальності афганців та справжнього стану речей, був просто не здатний сформувавати. Доволі швидко стало зрозуміло, що на швидке вирішення проблеми та завершення війни розраховувати не варто.

Підтримуючи свій новостворений уряд задля збереження цієї влади у країні, Радянський Союз загнав себе у пастку. Політичні зміни в стратегії ведення війни були зроблені подібно до того, як приймалося початкове рішення про вторгнення – абсолютно секретно. Радянська громадськість не усвідомлювала масштаби прихильності свого уряду до Афганістану. Політбюро заборонило висвітлювати війну, а звіти про втрати були скориговані, щоб показати своєму населенню значно нижчі цифри. Все, що стосувалося цієї війни, подавалося таким чином, щоб привернути до неї якомога менше уваги, що частково стало причиною того, чому кількість військ протягом усього періоду ведення війни залишалася приблизно на одному рівні [136, с. 127]. Будь-яке масштабне збільшення військ означало б, що інтенсивність війни перевищила здатність обмеженої кількості військ, що була узгоджена на пленумі Конгресу в червні 1980 року, контролювати ситуацію.

Радянський Союз планував створити безпечне середовище для нового афганського режиму, контролюючи критично важливу міську та державну інфраструктуру. Військовим силам загалом вдавалося захистити міста й аеропорти, а також утримувати шосе відкритими для торгівлі. Однак радянська жорстка тактика у відношенні сільських районів та їх населення фактично знищила зусилля нового уряду заручитися підтримкою народних мас. Коли радянські війська проводили повітряні атаки, незалежно від їх

точності та успіху у цілях знищення повстанців, вони майже завжди призводили до величезних втрат серед цивільного населення [50, с. 59]. Знищення афганських мирних жителів фактично змінило характер спротиву. Опозиція тепер більшою мірою перетворилась на національний рух опору, чії бойовики атакували з гір, і радянські війська незмінно відповідали комбінованими військовими наступальними операціями в долини, щоб послабити тиск на міста та головні дороги.

Жодна з 29 провінцій Афганістану не була лояльною до уряду Бабрака Кармаля і не вітала радянські війська, а масштабні наступальні операції, які проводили їх сили, викликали ще більшу негативну реакцію та змусили Радянський Союз змінити свою військову стратегію. Вони вилучили більшу частину важкої бронетехніки та зенітно-ракетних комплексів з сільської місцевості та додали піхоту, що була більш ефективною у переслідуванні бійців опору в гірській місцевості. Була також здійснена реорганізація їх наземних підрозділів задля підвищення адаптивності та гнучкості, щоб ті могли реагувати та відповідати на тактику, яку застосовували бійці руху опору, наносячи швидкі та короткі удари та переховуючись після цього. Свіжі призовні сили заміняли війська, які боролися протягом першого року війни. Намагаючись обмежити використання наземних сил, Радянський Союз збільшив свою повітряну міць: кількість гелікоптерів зросла з 60 до понад 300 до 1982 року, а кількість реактивних винищувачів подвоїлася. У цей же час Радянський Союз також різко збільшив кількість бомбардувальників, задіяних у війні в Афганістані, і розгорнув їх на радянських авіабазах навколо Афганістану.

Хоча повітряні операції не були частиною початкової стратегії, радянські генерали вирішили, що набагато легше атакувати повстанців з повітря, ніж ризикувати своїми військами на землі та в горах. До того часу гірські хребти завжди вдало використовувались бійцям опору, але збільшення радянської авіації зменшило цю перевагу. Радянська влада епізодично нападала на сільську місцевість, але вже не намагалася утримати ці позиції чи залучитись

підтримкою сільського населення [139, с. 248-249]. Вони вже не намагались заручитись підтримкою народних мас, натомість це була спроба довести населення до стану безпорадності. Радянські повітряні удари знищували фермерів та сільську інфраструктуру, які були джерелом сили громади. Ця стратегія стала поштовхом для масової втечі цивільного населення до Ірану та Пакистану, і вона породила як стійку ненависть до Радянського Союзу, так і рішучість довести війну або до поразки СРСР, або до відступу їх військ з Афганістану [108, с. 165].

Протягом 1982 року і далі темп війни неухильно зростав. Радянські воєначальники мали доступ до ресурсів, з якими афганському опору було важко зрівнятися. Нова команда радянських генералів прибула для консолідації та реорганізації сил афганської армії, дезертирство яких перевищувало 50% у перші два роки війни [79, с. 84]. Нововведені радянські піхотні війська ставали все точнішими в операціях за безпосередньої підтримки реактивних бомбардувальників з повітря і ударів з вертольотів. По мірі зростання темпів бойових дій радянські воєначальники продовжували наполегливо використовувати жорстку тактику. Навіть після знищення Радянським Союзом сотень афганських сіл, моджахеди знайшли внутрішній притулок у горах східного та південного Афганістану. Вони й надалі використовували відносну безпеку гір, щоб влаштовувати засідки, обстрілювати аеродроми та інші ключові цілі, здійснювати контрабанду зброї та припасів, захищати оперативні бази та сховища зброї та зменшувати перевагу радянської вогневої потужності.

Таким чином, у відповідь на безжальність радянських військ бійці опору продемонстрували відданість, а міжнародна коаліція у якості підтримки повстанців збільшила свої матеріальні інвестиції.

Адміністрація Рональд Рейган вважала, що «нові комуністичні режими в країнах третього світу можна повалити, якщо підтримувати місцевих повстанців». Ця підтримка включала в себе не лише гроші та зброю, а й передбачала також сприяння транснаціональному притулку. Держави,

включно із Радянським Союзом, розуміли важливість Пакистану для успіху моджахедів. У 1982 році адміністрація Рейгана ще більше зміцнила відносини з Пакистаном, домовившись про пакет цивільної та військової допомоги на суму 3,2 мільярда доларів [47, с. 153].

Китай був другою після США країною за обсягом зброї, котру вони постачали Пакистану. До 1982 року китайські збройні системи сформували кістяк військового арсеналу Пакистану. 75 % обладнання для танкових військ Пакистану і 68 % – для військово-повітряних сил країні поставляв Китай. Значний внесок зробив Пекін і у модернізацію пакистанського флоту, надіславши підводні човни класу Huchwan, торпедні катери класу Huchwan, канонерські човни типу Shanghai і ракетні катери. За словами професора Якова Вертцбергера, Китай поставляв допомогу за досить зручними для Пакистану умовами, і в роки з 1970 по 1982 ця допомога включала майже 800 танків, понад 25 морських суден, приблизно 300 літаків, артилерійські батареї, легке озброєння і боєприпаси. Пакистан зазвичай отримував найсучасніші системи озброєння, що випускалися Китаєм [151, с. 647].

Пакистан, у свою чергу, протягом усіх 1980-х років займався постачанням зброї моджахедам. Сполучені Штати були настільки зацікавлені у перемозі руху опору над Радянським Союзом, що навіть проігнорували поточну ядерну програму Пакистану. І коли президент Зія-уль-Хак Мохаммад скасував вибори, заборонив політичні партії та ісламізував конституцію Пакистану, США та країни НАТО висловили лише символічні засудження, щоб не перешкоджати постачанню зброї афганським бойовикам за посередництва Пакистану. До 1985 року Пакистан став четвертим за величиною одержувачем двосторонньої військової допомоги США після Ізраїлю, Єгипту та Туреччини. У 1986 році США оголосили про нову шестирічну програму допомоги Пакистану в розмірі 4,04 мільярда доларів. Після затвердження пакету військової та економічної допомоги у 1987 році Пакистан став другим за величиною одержувачем американської допомоги після Ізраїлю [105].

1970-ті та початок 1980-х років для СРСР були досить прибутковими за рахунок високих цін на нафту, продаж якої дозволяв Радянському Союзу не лише зберігати вплив у світі, але й імпортувати майже все необхідне йому зерно, якого в самій державі, на відміну від озброєння, не вистачало. Усе кардинально змінилось коли Міністр нафтової промисловості Саудівської Аравії Ахмед Ямані 13 вересня 1985 року заявив, що його країна не буде дотримуватись угоди Організації країн-експортерів нафти (ОПЕК), скорочуючи видобуток нафти. Оскільки собівартість її видобутку у Саудівській Аравії, завдяки багатим нафтовим ресурсам, була найнижчою, то рішення країни збільшити об'єм видобутку призвело до різкого падіння цін на нафту, адже пропозиція тепер випереджала попит. Наслідки санкцій, впроваджених державами світу у відповідь на вторгнення СРСР до Афганістану, посилені падінням цін на нафту в 1985-1986 роках, згубно вплинули на радянську економіку, поглибили кризу радянської системи та сприяли подальшому технологічному відставанню СРСР від розвинених країн [10].

Незважаючи на складне економічне та політичне становище СРСР, за його підтримки, 19 квітня 1986 року афганській армії ДРА вдалося захопити один з найважливіших стратегічних об'єктів моджахедів – Джавар. Захоплення Джавара було тактичною перемогою радянських і афганських урядових сил.

Після цієї, здавалося б, успішної для СРСР кампанії атаки моджахедів лише набирали сили за підтримки лінії постачання з території Пакистану. Складна продовольча ситуація всередині країни, цілковита політична ізоляваність та розуміння, що війна в Афганістані триває без жодних перспектив на завершення, вигідного для Радянського Союзу, змусили Генерального секретаря ЦК КПРС, Михайла Горбачова, заявити, що війна стала «кровоточивою раною» для Радянського Союзу, і він сповнений рішучості її припинити [139, с. 265].

У травні 1986 року Бабрака Кармаля було усунено з поста президента і замінено Мухаммадом Наджібуллою, колишнім керівником сил державної безпеки ХАД. Хоча новий державний лідер зі свіжими силами просував політику національного примирення, жодної народної підтримки він не отримав, що було результатом жорстокої поведінки радянських військових у ході їх затяжної війни з повстанцями [76, с. 22].

На засіданні Політбюро ЦК КПРС 13 листопада 1986 року Михайло Горбачов засудив тактику, яку застосовував Генштаб СРСР, оскільки військовому командуванню так і не вдалося підібрати ключі до вирішення проблеми, з якою зіштовхнулися радянські війська в Афганістані. Від самого початку, радянське керівництво не врахувало всіх складностей, адже відсутність підтримки радянських військ в Афганістані та дезертирство з афганської армії зробили швидке завершення війни неможливим. Так само в ході обговорення афганської проблеми, було зазначено, що війну слід завершити протягом року-двох, щоб Афганістан при цьому був незалежною державою. Зазначалась також необхідність залучення Індії до врегулювання ситуації [2].

У той час як Радянський Союз шукав дипломатичні шляхи, які сприяли б виведенню їх військ з території Афганістану, радянські військові намагалися досягти якогось компромісу з Пакистаном. Оскільки СРСР був нездатний перекрити афганський кордон із Пакистаном, він чинив сильний тиск на Ісламабад, щоб той припинив свою підтримку моджахедів. Цей тиск включав у себе бомбардування таборів біженців у Пакистані, а також терористичні акти, націлені на мирне населення Пакистану. Однак ці заходи мали незначний ефект. Величезні обсяги озброєння та інших життєво важливих припасів продовжували надходити до Афганістану [119, с. 22-23].

Передача моджахедам зенітно-ракетних комплексів класу “земля-повітря” Stinger, що були частиною програми поставок ЦРУ, зіграла ключову роль у припиненні радянських наступальних операцій, особливо аеромобільних. Так, радянська перевага в повітрі закінчилася, адже афганські

сили опору тепер могли більш ефективно захищати свої бази, де знаходились їх боєприпаси та продовольство, від радянських повітряних атак шляхом збивання їх вертольотів і літаків. У липні 1987 року Радянський Союз розпочав останню масштабну наступальну операцію, щоб деблокувати область Хост у східному Афганістані. Операція «Магістраль» була найбільш масштабною у цій війні, в ній брало участь 24 000 радянських і афганських солдатів. Зрештою, наступ відкрив шляхи до Хосту, але, як і інші широкомасштабні наступи, не допоміг нейтралізувати силу моджахедів [89, с. 62].

У квітні 1988 року в Женеві завершилися переговори, що тривали з червня 1982 року. З того часу, і до відступу радянських військ з Афганістану відбулося одинадцять раундів перемовин між Пакистаном і Афганістаном. Це стало результатом резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо Афганістану, яка рекомендувала Генеральному секретарю шукати шляхи врегулювання кризи.

14 квітня 1988 року Пакистан та Афганістан підписали низку угод, гарантами яких виступили Сполучені Штати та Радянський Союз. Перша угода між Пакистаном і Афганістаном містила детальні положення, що забороняли будь-яке втручання держав у справи одна одної. Друга була декларацією про міжнародні гарантії, підписаною Сполученими Штатами та Радянським Союзом. Третя — ще одна пакистансько-афганська угода про добровільне повернення близько 5 мільйонів афганських біженців, які проживали на території у Пакистані та Ірані до Афганістану. Остання угода була підписана всіма чотирма країнами та стосувалась взаємовідносин СРСР, США та Пакистану та визначала графік виведення радянських військ, яке мало розпочатися 15 травня і завершитись протягом дев'яти місяців. Четверта угода також містила «меморандум про взаєморозуміння» щодо мандату для групи спостерігачів ООН із 50 осіб, яка мала бути створена для спостереження за виведенням радянських військ і виконанням положень про невтручання сторін.

На прес-конференції, що була проведена після церемонії підписання, держсекретар США Джордж Шульц, що прилетів до Женеви аби поставити свій підпис під угодами разом із радянським міністром закордонних справ Едуардом Шеварднадзе, заявив: «Понад вісім років афганський народ страждав від жорстокої війни, яка принесла велику кількість смертей та руйнування. Світова спільнота довго намагалася усунути причину цієї агонії — радянську військову окупацію Афганістану».

Крім цієї заяви, Сполучені Штати та Пакистан одразу дали зрозуміти, що вони не готові дотримуватися угод, якщо Радянський Союз не виведе свої війська відповідно до зазначеного графіку, і не припинить свою військову допомогу кабульському режиму. Вони також зазначили, що вважають уряд Афганістану, який підписав угоди, «нелегітимним» і таким, що не може бути дипломатично визнаним. На прес-конференції, що проводилась окремо від прес-конференції Шульца, Шеварднадзе акцентував увагу на іншому значенні угод, заявивши, що вони представляють собою "політичне врегулювання ситуації навколо Афганістану". Він також підкреслив, що Пакистан і Афганістан взяли на себе договірні зобов'язання припинити втручання у будь-якій формі у справі один одного.

Таким чином, хоча Сполучені Штати і Пакистан вважали головним досягненням чотирьох взаємопов'язаних Женевських угод виведення 115 000 радянських військ з Афганістану, СРСР і підтримуваний нам кабульський уряд вбачали у них припинення постачання Сполученими Штатами зброї для афганського опору через територію Пакистану [100].

15 лютого 1989 р. останній солдат 40-ї армії (оперативне об'єднання сухопутних військ СРСР) перетнув кордон Радянського Союзу з Афганістану. Незважаючи на те, що Радянський Союз залишив сотні радників, тепер розв'язка боротьби з моджахедами залежала лише від Мухаммеда Наджибулли.

Підсумовуючи, можна зазначити, що хоча радянське вторгнення в Афганістан і повалення уряду президента Хафізулли Аміна в грудні 1979 року

відбулося швидко і мало успіх, 40-а армія незабаром опинилася у жахливих умовах для ведення війни. Радянським військовим довелось боротись проти повстанців, що знали місцевість та отримували масштабну міжнародну підтримку, як фінансову та військову, так і політичну. Радянський Генштаб також обрав неправильну тактику, яка не дозволяла їх військам маневрувати у горах, в яких переховувались повстанці. І навіть зміна тактики не допомогла СРСР досягти успіху.

Війна в Афганістані була найбільш масштабною, тривалою і складною з усіх локальних війн, в яких брали участь війська СРСР. Радянсько-афганська війна мала безпосередній вплив на завершення “Холодної війни” і припинення існування Радянського Союзу. Одна з причин, чому СРСР прорахував свої сили та недооцінив ситуацію в Афганістані, полягала в тому, що радянські лідери бачили світ «крізь призму комунізму», де жодне інакомислення громадськості не допускалось і не приймалось [51, с. 501]. Командування СРСР також не було знайоме з афганською культурою та суспільством, що було готове боротись за власну свободу. За останні чотири роки війни в Афганістані Радянський Союз почав розпадатись зсередини. Головним конфліктом був розрив між владою та суспільством і остаточна втрата довіри до керівництва СРСР з боку населення республік. Фінансова криза в СРСР, що була пов'язана зі складною політичною ситуацією, санкціями, падінням цін на нафту тощо, призвели до того, що Радянський Союз більше не міг дозволити собі йти в ногу зі Сполученими Штатами [46, с. 6]. Цивільний сектор економіки розвивався вкрай повільно, мільярди рублів витрачалися на гонку озброєнь і військові сили. Поразка СРСР в Афганістані показала країнам, що входили до Організації Варшавського договору (ОВД), що Москва більше не здатна контролювати ситуацію та бути надійним партнером для них.

Економічні збитки СРСР від окупації Афганістану склали близько 9 мільярдів рублів. Такі витрати були обурливими в країні, де зростав дефіцит товарів. Окрім того, що на війну витрачалися сотні мільярдів рублів щороку, вона також відволікала увагу керівництва Радянського Союзу від більш

важливих питань. Зокрема, у Польщі обурене продовольчою кризою та постійним підняттям цін населення почало проводити масові страйки, а в Чехословаччині розпочалася “оксамитова революція”, що призвели до повалення комуністичних режимів в обох країнах у 1989 році, і стало початком розпаду ОВД, а згодом і самого СРСР.

Таким чином, війна в Афганістані коштувала слабкій радянській економіці величезної кількості доларів, було вбито приблизно 15 000 радянських солдатів і вона призвела до ще більшої економічної та політичної ізоляції Радянського Союзу. Внаслідок сукупності політичних, військових, економічних та внутрішніх проблем, подальший розпад Радянського Союзу був неминучим [19].

Після виведення радянських військ з Афганістану у країні до 1992 року велась громадянська війна комуністичного уряду за підтримки СРСР із збройною опозицією, яку і надалі підтримували з-за кордону. Війна завершилась падінням уряду Демократичної Республіки Афганістан на чолі з президентом Мухаммедом Наджибуллою, що перейшло у третю фазу громадянської війни, котра тепер велась між угрупованнями моджахедів, які раніше разом боролись проти радянських військ, а тепер розпочали боротьбу за владу в Афганістані.

У відповідь на беззаконня, що коїлися всередині країни після виведення радянських військ з Афганістану, афганські ісламські студенти, переважно пуштуни з сільських місцевостей, у 1993-1994 роках сформували рух Талібан, який очолив Мухаммед Омар, також відомий як мулла Омар. Він заснував цей рух, щоб встановити мир і запровадити ісламські цінності в Афганістані [93, с. 290-291]. Афганське населення було втомлене війною та більше не покладалось на невмілий, корумпований уряд моджахедів на чолі з Бурхануддіном Раббані. Коли таліби прийшли до влади в Кандагарі в жовтні 1994 року, їх головною ціллю було звільнення Афганістану від злочинних угруповань і озброєних ополченців, які тримали громадян у страху з квітня 1992 року, та створення ісламської держави на основі законів шаріату. З

підтримкою з боку населення, що прагнуло змін, і без жодних боїв таліби спершу захопили Герат у 1995 році, а у 1996 – столицю Афганістану. Станом на 1998 рік під їх контролем перебувало близько 90% афганських територій [93, с. 62].

Таким чином Талібан після захоплення влади завершив громадянську війну, встановив певний рівень законності та порядку, даючи людям відчуття безпеки. Їх вітали як нових правителів Афганістану, які принесли на підконтрольні їм території більше миру і стабільності, ніж афганський народ бачив протягом двох десятиліть. Не лише населення Афганістану віддавало перевагу новій владі, але й міжнародна спільнота. Талібан, як силу, що стабілізувала ситуацію в країні, за посередництва своїх союзників – Пакистану та Саудівської Аравії – підтримували і Сполучені Штати Америки, які відіграли одну з ключових ролей у перемозі моджахедів у війні з СРСР.

2.3. Висновки до розділу 2

З початку XIX століття Афганістан став полем битви у протистоянні Російської імперії та Великої Британії, що згодом отримало назву “Велика гра”. Побоюючись, що експансія Російської імперії в Центральну Азію небезпечно наблизить її до кордону з Індією, їхньою імперською колонією, Велика Британія тричі воювала в Афганістані, щоб зберегти захист від російського вторгнення. Ні революція в Російській імперії 1917 року, ані кінець британського колоніального панування в Індії не змінили геополітичного значення Афганістану. У 1919 році, коли афганці здобули незалежність для проведення власної зовнішньої політики, Радянський Союз став першою країною, яка встановила дипломатичні відносини з Афганістаном, який, у свою чергу, був одним із перших, хто офіційно визнав більшовицький уряд.

Протягом наступних десятиліть СРСР надавав як економічну, так і військову допомогу нейтральному Афганістану. Коли Британська імперія занепала після Другої світової війни, а Сполучені Штати стали домінуючою

світовою державою, Афганістан залишився на лінії фронту “Холодної війни”. У 1973 році останнього короля Афганістану було скинуто в результаті державного перевороту його двоюрідним братом і экс-прем’єр-міністром Мохаммедом Даудом Ханом, який приступив до встановлення республіки. СРСР спершу вітав зміни у країні, але незабаром стало зрозуміло, що авторитарний Дауд Хан не дозволить Радянському Союзу впливати на політику Афганістану. У 1978 році комуністична Народно-демократична партія Афганістану (НДПА) скинула та вбила Дауда Хана у ході Саурської революції.

Восени 1979 року революціонер Хафізулла Амін організував внутрішній переворот НДПА, у результаті якого було вбито першого лідера партії та розпочато його коротке, але жорстоке правління. Хаос в Афганістані стривожив радянське керівництво, адже це збільшувало шанси на те, що афганські лідери можуть звернутися за допомогою до Сполучених Штатів. Саме тому на прохання Хафізулли Аміна про допомогу у придушенні повстань, СРСР вирішили здійснити інтервенцію та увійти до Афганістану.

Коли 25 грудня 1979 року радянські війська зайшли до Афганістану, розпочалось останнє масштабне протистояння часів “Холодної війни”. Проголошеною офіційною метою вторгнення було підтримання радянського впливу та встановлення громадського порядку в сусідній країні, охопленій громадянською війною, що тривала роками. На початку вторгнення радянські війська мали наглядати за проектами будівництва центральної інфраструктури, навчати афганську армію та забезпечувати матеріально-технічну підтримку для її боротьби проти моджахедів. Майже одразу після вторгнення стало зрозуміло, що радянська військова присутність лише спровокувала подальше поглиблення громадянської війни: замість того, щоб принести мир в Афганістан, Радянський Союз став самостійним учасником афганського конфлікту, що мало подальші військові, економічні та політичні наслідки.

Окрім людських втрат, спричинених війною, радянське рішення порушити афганський кордон негативно вплинуло на репутацію радянської держави та її інституцій як у Радянському Союзі, так і за його межами. Формально інтервенція була представлена як акт інтернаціональної братської допомоги дружньому народові, але очевидна суперечність між офіційним зображенням війни та її реальністю усередині країни посилила сумніви пересічних радянських громадян щодо легітимності не лише радянських намірів в Афганістані, а й радянських інституцій як таких [40, с. 330].

У 1980 році Генеральна Асамблея ООН засудила радянське втручання та «звернулася до всіх держав із закликом поважати суверенітет, територіальну цілісність (...) Афганістану» [113]. Тому, навіть обмежуючись територією Афганістану, ця війна мала глобальні наслідки, оскільки вона поклала край спробам стримати “Холодну війну”. Сполучені Штати оголосили радянське втручання експансіоністським і навіть якщо формально не брали безпосередньої участі в конфлікті, вони надавали фінансову підтримку та зброю моджахедам.

Сполучені Штати реалізували таємну програму допомоги антикомуністичним афганським повстанцям, щоб ті могли чинити опір радянській окупації. Починаючи з невеликого фінансування за адміністрації президента Джеймса Картера в липні 1979 року, Афганістан став одержувачем щорічних надходжень сумою в сотні мільйонів доларів за президента Рональда Рейгана. Центральне розвідувальне управління (ЦРУ) займалося організацією поставок зброї для моджахедів, які спрямовувалися через Міжвідомче управління розвідки Пакистану (ISI) у координації з Саудівською Аравією, Китаєм та іншими державами регіону.

Крім економічного та закулісного військового протистоянь, обидві наддержави посилили свої паралельні ядерні програми під час конфлікту. До того ж, багато західних і регіональних країн протестували проти війни і, відповідно, бойкотували московські Олімпійські ігри 1980 року.

Досвід Афганістану дає нам змогу прослідкувати паралелі між поведінкою СРСР у війні 1979-1989 років, і реакцією світу на неї, та тим, які інструменти та виправдання використовує російська федерація у своїй війні проти України, яку вона розв'язала у 2014 році та продовжує вести й сьогодні. Подібно до того як СРСР наклав вето на рішення ООН про неправомірність його вторгнення до Афганістану, його правонаступниця – росія доволі часто користується своїм статусом постійного члена Ради Безпеки (РБ) ООН. Вона ветувала резолюцію РБ ООН про негайне припинення військового вторгнення на територію України 25 лютого 2022 року, а також резолюцію про незаконність проведених нею, так званих, референдумів на окупованих територіях України 30 вересня 2022 року [7].

Традиційним також стало бойкотування олімпіад, як метод вираження свого невдоволення політикою держави, що проводить Олімпійські ігри. Подібно до бойкоту Московської олімпіади у 1980 році, деякі політики та офіційні особи відмовились з'являтися на зимовій Олімпіаді в Сочі у 2014 році через дискримінаційний закон у відношенні сексуальних меншин, виданий у росії, хоча до масштабного бойкоту того разу й не дійшло.

Повертаючись до теми війни в Україні та спільних рис і методів, що використовує росія зараз та тих, які використовував СРСР у веденні своєї війни з Афганістаном, цікавим є використання стратегії знищення продовольства та критичної інфраструктури. Як командування СРСР, зрозумівши, що не здатне заручитись підтримкою з боку місцевого населення, вирішили застосовувати тактику знищення сільської інфраструктури та фермерів, що були найбільш важливими для громад, росія аналогічно почала випалювати українські поля та масово вивозити зерно з окупованих територій України, коли стало зрозумілим, що їм не вдається виграти війну на полі бою [1]. Усе це демонструє актуальність дослідження та важливість вивчення цієї теми на сьогоднішній день.

Для Радянського Союзу десятирічна війна стала найбільшою військовою операцією в післявоєнну епоху, а тривалий і затяжний характер конфлікту та

нездатність радянських військ перемогти афганців було частковою причиною хвиль народних протестів, що охопили СРСР наприкінці 1980-х років. На додаток, економічні санкції, що накладались на державу, та падіння цін на нафту, що було важливим джерелом надходжень, яких потребував СРСР, стали економічними наслідками радянсько-афганської війни, які послабили Радянський Союз загалом, адже ситуація в країні протягом 1980-х років погіршилась, що стало прискорюючим фактором розпаду СРСР. Поразка радянської 40-ї армії в Афганістані виявилася останньою великою битвою наддержав часів “Холодної війни”, але вона також ознаменувала початок нової ери.

Допомога, яку надавали Сполучені Штати дозволила моджахедам не лише вистояти проти радянських військ та змусити їх відступити та залишити Афганістан, але й дала можливість отримати достатньо фінансової підтримки та зброї, щоб продовжити громадянську війну за владу. Спустошення та радикалізація афганського суспільства призвели до наступних десятиліть триваючих конфліктів і воєн, а також до зростання войовничого ісламського фундаменталізму, який сформував світ після “Холодної війни”.

РОЗДІЛ III. ВІЙСЬКОВА ОПЕРАЦІЯ НАТО В АФГАНІСТАНІ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

3.1. Передумови та перебіг місії “Міжнародні сил сприяння безпеці”

Після підписання Женевських угод 1988 року та виведення радянських військ з території Афганістану, увага Сполучених Штатів Америки до цієї країни сильно знизилась. Хоча з міркувань безпеки США евакуювали своє посольство в Кабулі ще в січні 1989 року, вони продовжували надавати певну військову допомогу групам моджахедів, які продовжували боротьбу з афганським урядом, що підтримувався Радянським Союзом. Після того, як 26 грудня 1991 року СРСР припинив своє існування як суверенна держава, а згодом, 16 квітня 1992 року, і уряд Мухаммеда Наджибулли було скинуто, у США не залишилось необхідності й надалі надавати фінансування моджахедам та розвивати активну співпрацю з новим режимом в країні [48, с. 239].

Станом 1996 рік, коли Талібан взяв Кабул під свій контроль, політика США щодо угруповання була не цілком зрозумілою. За словами одного спостерігача, американські офіційні особи на той момент робили безліч заяв різного характеру, з яких можна було зробити висновок, що стосовно Талібану у політикумі Сполучених Штатів було достатньо як скептично, так і досить позитивно налаштованих осіб, але неможливо було визначити чітку позицію країни [48, с. 338].

У той час ставлення пересічних громадян США до Афганістану було однаково негативним. Увага населення Сполучених Штатів, як і всієї міжнародної громадськості, була прикута до становища афганських жінок. Талібан запровадив жорстокі заборони та правила дотримання свого тлумачення ісламу в районах, які він контролював, і застосовував там суворі покарання, включаючи публічні страти, щоб забезпечити виконання своїх наказів. Під заборону потрапили, зокрема, телебачення, західна музика та

танці. Група також забороняла жінкам відвідувати школу або працювати поза домом, за винятком сфери охорони здоров'я, і почала проводити публічні страти жінок, звинувачених у подружній зраді. Питання порушення основних прав людини в Афганістані підняла й Державна секретарка Мадлен Олбрайт. Резонанс, який викликала внутрішня політика Талібану, змусив США до 1997 року змінити свою позицію стосовно цієї організації до різко негативної, незважаючи на підтримку Талібану з боку партнера США – Саудівської Аравії.

Укриття талібами лідера терористичної організації Аль-Каїди, Осами бен Ладена, зрештою стало центральною проблемою, яка вплинула на погляди США на Талібан та їх відносини із цією організацією. У 1996 році Осам бен Ладен переїхав із Судану, де він провів більшу частину 1980-х років як фінансист та організатор зусиль, спрямованих на допомогу моджахедам, до Афганістану. Шукаючи найбільш вигідний для себе варіант у новій країні, Бен Ладен уклав союз з Талібаном після того як у вересні 1996 року спочатку Джелалабад, а потім і Кабул опинилися під владою талібів. Він зобов'язувався надати групі фінансову допомогу і військову підтримку для спроб Талібану завершити завоювання влади в Афганістані, а Талібан, у свою чергу, повинен був надати безпечний притулок для новобранців Аль-Каїди і забезпечити їх місцевістю для розміщення там тренувальних таборів. Понад 10 000 бійців Аль-Каїди, імовірно, пройшли підготовку в таких таборах на території Афганістану [141, с. 66-67].

Посол США в ООН Вільям Річардсон відвідав Кабул у квітні 1998 року, ставши американським чиновником найвищого рангу, який зробив це за останні десятиліття. У відповідь на офіційну вимогу Річардсона до Талібану вислати Осаму бен Ладена з Афганістану, група відповіла, що вони не знають про його місце перебування, та запевнили Вашингтон, що бен Ладен не становить загрози національній безпеці Сполучених Штатів [141, с. 111].

7 серпня 1998 року, коли бойовики Аль-Каїди одночасно розбомбили посольства США в Кенії та Танзанії, де загинуло понад 200 осіб, стала очевидною реальна загроза, яку представляв собою Бен Ладен. У відповідь

Сполучені Штати завдали ударів крилатими ракетами по цілях Аль-Каїди в Афганістані, якими втім не зуміли ні вбити бен Ладена, ні переконати Талібан видати його місцезнаходження. Тиск, який здійснювали США на Саудівську Аравію і Пакистан, щоб ті використали свій вплив на Талібан і переконали його вислати лідера Аль-Каїди, виявився таким ж безуспішним.

У липні 1999 року президент Вільям Клінтон запровадив санкції проти Талібану, які були еквівалентними тим, що були накладені на уряди, які вважаються державними спонсорами терору. Крім цього, економічні санкції на ряду із санкціями на переміщення, що були накладені на Талібан, були прийняті 15 жовтня 1999 року Резолюцією Ради Безпеки ООН № 1267 і розширені 19 грудня 2000 року Резолюцією РБ ООН № 1333, яка включала в себе ембарго на постачання їм зброї. Перед лицем цих загроз, керівництво Талібану було непорушним: хоча їхні відносини з бен Ладеном інколи були напруженими, але основа цих відносин мала глибоке коріння [141, с. 125].

У той час як своєму підйоому Талібан частково завдячував підтримці з боку уряду та служби безпеки Пакистану, Осама бен Ладен і його послідовники шукали підтримки у своїх союзників, яких лідер Аль-Каїди знав ще з часів війни проти СРСР 1980-х років. У цих пошуках після вигнання з Судану в травні 1996 року, бен Ладен повернувся до Афганістану, хоча і не ризикував селитися на територіях, підконтрольних Талібану чи Північному альянсу, оскільки в жодній з груп не було його головних афганських соратників. Проте на шляху до захоплення Кабула у вересні 1996 року таліби зайняли Джелалабад, таким чином Осама бен Ладен та Аль-Каїда, що базувалась тут, опинилися під контролем Талібану.

Як вже зазначалось раніше, у відповідь на пропозицію бен Ладена про фінансову допомогу, Талібан погодився надати Аль-Каїді територію для тренувальних таборів. Відносини між групами у другій половині 1990-х років були складними і часто напруженими, адже Бен Ладен дотримувався незалежної політики, котра часто шкодила Талібану. Тим не менш, мулла Мухаммед Омар і бен Ладен зблизилися – хоча ступінь і деталі їх взаємин

залишаються невідомими. Заклики бен Ладена до міжнародного джихаду викликали розкол у керівництві Талібану. У той час як мулла Мухаммед Омар вважав бен Ладена важливим каналом зв'язку із мусульманським світом, група лідерів навколо мулли Мохаммада Раббані, котрий був другим в ієрархії Талібану після мулли Омара та обіймав посаду прем'єр-міністра Афганістану з 1996 року, була стурбована ситуацією. На їх думку, заяви бен Ладена в ЗМІ та небажана увага, яку він привертав до себе, були основними перешкодами для уряду Талібану в отриманні міжнародного визнання, якого він прагнув. Тим не менш, ця група лідерів була відсторонена від влади у 1999 року, а Мохаммад Раббані помер у квітні 2001 року, що означало, що з цього моменту внутрішня опозиція Талібану була фактично маргіналізована. Публічно проголошуючи свою підтримку мулли Мухаммеда Омара, бен Ладен продовжував свою діяльність, часто прямо порушуючи конкретні вказівки лідера Талібану [137].

11 вересня 2001 року терористи-смертники із Аль-Каїди здійснили серію терористичних атак у Сполучених Штатах, у результаті яких загинуло майже 3 тисячі осіб. Стратегічна концепція НАТО ще у 1999 році визначила тероризм як одну із загроз, що впливає на безпеку альянсу. Реакція НАТО на події 11 вересня проявилась у її активній участі в боротьбі з тероризмом та початку перших операцій за межами євроатлантичного регіону.

Увечері 12 вересня 2001 року, менш ніж через 24 години після атак, союзники вперше в історії вирішили застосувати принцип 5 статті Вашингтонського договору. Північноатлантична рада – головний орган НАТО, що приймає політичні рішення – погодилася, що якщо буде достеменно відомо, що атака була спрямована з-за кордону проти Сполучених Штатів, це буде розглядатися як дія, передбачена 5-ю статтею НАТО, за якою напад на одну державу-члена Альянсу розглядається як напад на усіх його членів та передбачає колективну відповідь. 2 жовтня, коли Рада ознайомилась з результатами розслідування нападів 11 вересня, вона визначила, що терористичні акти, здійснені Аль-Каїдою, що взяла на себе відповідальність за

них, відповідала визначенню дії, описаної статтею 5 договору Північноатлантичного альянсу.

4 жовтня НАТО погодила пакет із восьми заходів для підтримки Сполучених Штатів. На прохання Сполучених Штатів із середини жовтня 2001 року до середини травня 2002 року було розпочато першу в історії антитерористичну операцію НАТО – “Ігл Есіст”. Сім літаків дального радіолокаційного стеження допомагали патрулювати небо над Сполученими Штатами; загалом 830 членів екіпажу з 13 країн-членів НАТО здійснили понад 360 вильотів.

26 жовтня Альянс розпочав проведення своєї другої антитерористичної операції – «Активні зусилля», метою якої було запобігання пересуванню зброї та терористів. Підрозділи постійно діючих військово-морських сил НАТО були направлені для патрулювання Східного Середземномор’я та моніторингу судноплавства з метою виявлення та стримування терористичної діяльності, включно із незаконною торгівлею [45].

Паралельно розгортанню колективної діяльності НАТО, у загальнонаціональному зверненні перед спільним засіданням Конгресу 20 вересня 2001 року президент Джордж Буш звернувся до Талібану із вимогою видати лідерів Аль-Каїди, остаточно закрити тренувальні табори терористів і надати Сполученим Штатам доступ до цих таборів. Він також додав, що Талібан повинен передати терористів США, інакше вони розділять їхню долю, однак отримав відмову у відповідь [140].

Задля знищення Аль-Каїди і усунення Талібану від влади, головною метою яких була боротьба з міжнародним тероризмом, президент Джордж Буш увалив військовий план, представлений ЦРУ, прийнятий 18 вересня 2001 року, що дозволяв застосування військової сили в Афганістані. Розроблена операція отримала офіційну назву “Нескорена свобода”, головними цілями якої були ліквідація осередків терористів та пошук лідерів Аль-Каїди та Талібану.

7 жовтня 2001 року розпочалися військові дії США на території Афганістану. Операція розпочалась з авіаударів по об'єктах Талібану по території всієї країни та безпосередньої підтримки антиталібських наземних сил на півночі Афганістану з повітря. Союзні сили складались із військово-повітряних сил США та афганських ополченців із дуже невеликим контингентом сухопутних сил США. Сили спеціальних операцій США, воєнізовані формування Центрального розвідувального управління (ЦРУ) і деякі сухопутні сили почали розгортатися в Афганістані менш ніж через два тижні після цього [107].

Після того, як сили США були на місці та встановили відносини з афганськими антиталібськими силами, військові дії розпочалися швидко. До 10 листопада сили коаліції та об'єднані сили польових командирів, відомі як Північний альянс, під керівництвом Ахмад Шах Масуда зайняли Мазарі-Шариф, що на півночі країни. До 13 листопада таліби вже евакуювались з Кабулу, який був відвойований афганськими силами Північного альянсу. До 7 грудня Талібан був витіснений з їх останнього міського опорного пункту в Кандагарі. Відразу після того як таліби втратили Кандагар, а Південний Альянс увійшов до міста, розпочалися спроби створити в Афганістані тимчасовий уряд.

США винесли урок із попереднього невдалого афганського досвіду, коли СРСР здійснив вторгнення до Афганістану, і зрозуміли, що не можна залишати країну без контролю. Передвиборча обіцянка адміністрації Буша, і політика, згідно якої бойові війська не використовувались для миротворчої діяльності чи розбудови нації, мали бути переглянуті для того, аби створити життєздатний тимчасовий уряд в Афганістані [153, с. 192].

Після усунення талібів від урядової влади, задля встановлення миру і стабільності, 27 листопада 2001 року під егідою Організації Об'єднаних Націй було розпочато Боннську конференцію, скликану для розгляду питання створення тимчасового уряду в Афганістані. На конференції було вироблено принцип формування майбутнього уряду, який полягав у розподілі влади між

учасниками конфлікту в Афганістані. Управління країною на початковому етапі на себе мав взяти перехідний уряд, що складався б з рівної кількості представників Північного альянсу та прибічників колишнього короля Мухаммеда Захір-шаха із обмеженим представництвом інших сил, що склали опозицію Талібану. Головою тимчасового уряду на екстреному скликанні Лойї-джирги було обрано Хамід Карзая [9].

Суттєвим недоліком конференції у Бонні було те, що Талібан, який до інтервенції союзних сил контролював більшість провінцій Афганістану, був виключений з мирних переговорів. Крім того, групи, що мали сформувати уряд шляхом справедливого розподілу влади, завдяки якому можна було мінімізувати ризик, що одна з груп стане домінуючою та буде загрожувати безпеці інших, все ще планували боротись за головну роль у прийнятті рішень [65, с. 327].

Насправді, після виключення Талібану з мирного процесу та залучення конкуруючих груп до влади, конфлікти в країні лише загострилися, адже таліби розпочали боротьбу із новоствореним урядом і міжнародними силами. Талібан сприймав присутність іноземних військ в Афганістані втручанням в їхній суверенітет, а новий афганський уряд назвав маріонеткою США.

Відповідно до Боннської угоди у грудні 2001 року Резолюцією Ради Безпеки ООН № 1386 було засновано Міжнародні сили сприяння безпеці (МССБ). Це була міжнародна військова місія в Афганістані, яка передбачала створення постійного уряду в країні. На початку своєї діяльності МССБ не керували ні ООН, ні НАТО, а головування в них приймали представники окремих держав-членів НАТО. До грудня 2001 року перші Міжнародні сили сприяння безпеці склалися з 5000 солдатів, які розташувалися в Кабулі [85, с. 128].

У листопаді 2002 року збройні сили Сполучених Штатів також створили спеціальну структуру для координації дій з реконструкції країни спільно з Організацією Об'єднаних Націй та деякими неурядовими організаціями. Ці так звані Групи з реконструкції провінцій (ГРП), спочатку були створені у

Гардезі, а потім у Баміані, Кундузі, Мазарі-Шарифі, Кандагарі та Гераті. Командування окремими Групами зрештою було передано державам Організації Північноатлантичного договору. Загальні цілі ГРП полягали у поширенні повноважень центрального уряду та обраного у червні 2002 року президента Хамід Карзая на всі провінції Афганістану, сприянні економічному розвитку, а також у здійсненні та координації проєктів реконструкції та розвитку Афганістану. Групи брали активну участь у будівництві цивільної інфраструктури, зокрема будівель районних і провінційних адміністрацій, шкіл та медичних закладів, а також у будівництві критичної інфраструктури – транспортної, електричного постачання та водопостачання. Єдиним завданням НАТО було забезпечити безпеку для роботи ГРП, тоді як здійснення діяльності самих Груп залишалося відповідальністю Місії допомоги ООН в Афганістані (МООНСА), заснованої 28 березня 2002 року, або афганської влади у проєктах, котрі вона могла реалізовувати самостійно [84, с. 48].

На початку 2002 року до вже розгорнутих сил коаліції було додано невеликі війська США для знищення залишків Аль-Каїди та Талібану, адже генерал Томас Френкс, голова Центрального командування, мав доволі чітку стратегію. Він хотів, щоб іноземних військ було залучено якомога менше, заявляючи, що США не хочуть повторювати радянські помилки [55, с. 324]. Для операцій із зачистки він передбачав загалом близько 10000 американських солдатів, льотчиків, спецпризначенців і десантно-штурмових військ разом із потужною безпосередньою підтримкою з повітря. Хоча подібна комбінація у взаємодії із військами афганського ополчення досягла значних успіхів у боротьбі із Талібаном на самому початку військової кампанії, в операціях по затриманню та знешкодженню членів Аль-Каїди та Талібану, які втекли до гірського прикордонного регіону на кордоні з Пакистаном, вона була недостатньо ефективною.

“Афганська модель” ведення війни, яку обрали сили вторгнення на початку інтервенції, та яка більшою мірою опиралась на місцеві війська

ополчення, із часом почала демонструвати свої недоліки. Одним з найбільших її мінусів було те, що вона базувалась на помилковому припущенні, що місцеві афганські союзники та сили США мали однакові цілі. Виявилось, що насправді, вибивши талібів з Кабула та провінційних опорних пунктів, афганське командування було схильне вважати війну закінченою. Вони були мало зацікавлені в переслідуванні лідерів та інших членів Талібану чи навіть «арабів», як називали іноземних бойовиків, що підтримували талібів. У місцевих розрахунках більш важливим було залишитись на своїх територіях, щоб у разі потреби захистити їх, ніж приєднатися до американців для переслідування ісламських бойовиків. Готовність афганців остаточно знешкодити Аль-Каїду та Талібан будувалась скоріше на їх бажанні й надалі зберігати активні дипломатичні відносини з США та отримувати їх фінансування, а не на внутрішній мотивації [24, с. 147-148].

Необхідність компенсувати слабкий бойовий дух афганців призвела до того, що збройні сили США взяли на себе лідерство в проведенні етапу зачистки територій від бойовиків у 2002-2004 роках.

Все більша участь сил США в Афганістані сприяла американізації війни. У той час як недоліками «афганської моделі» були слабка мотивація та погана організація, «американська модель» характеризувалась культурною відмінністю і політичною байдужістю американських військових та – опосередковано – технологічною перевагою, яка дозволяла постійно використовувати авіаційну підтримку під час проведення наземних операцій, але паралельно призводила до жертв серед цивільного населення, що зіпсувало репутацію американців серед афганського народу.

Проводячи операції в сільській місцевості, де проживали пуштуни, війська США викликали страх у населення, чим провокували їх ворожнечу. Місцеві жителі звикли до закритого від сторонніх способу життя та були досить консервативними, а американці, у свою чергу, поводитися як окупаційна сила. Вони обшукували села, не повідомляючи про це місцеву владу, заходили в будинки, не питаючи дозволу власників та затримували

підозрюваних у підтримці тероризму афганців, інколи вбиваючи їх під час затримання [35].

Після того як у серпні 2003 року командування силами МССБ на себе взяв Північноатлантичний альянс, ООН було ухвалено рішення про поширення зони відповідальності сил на територію всього Афганістану, а не лише Кабулу як це було до цього. Генерал Девід Барно, який прибув до Афганістану у жовтні 2003 року і взяв на себе командування очолюваними США Об'єднаними силами, різко розкритикував тактику, яку проводили американські війська раніше. За відсутності оновленої доктрини по боротьбі з повстанцями, перші контингенти збройних сил США дотримувалися того, що Барно пізніше назвав «стратегією ворожого рейду». Діючи за вказівками розвідки, звичайні підрозділи оточували село для пошуку зброї та підозрюваних. Як зазначав Девід Барно: «Проведення операцій з оточення та обшуку поселень на основі інформації розвідки, незалежно від її точності, можуть швидко відштовхнути від нас нейтрально чи навіть дружньо налаштоване населення» [33, с. 33]. Альтернативою, яку запропонував Барно, була орієнтація на людей. Цей підхід був заснований на повазі та толерантному ставленні військових до місцевого населення. Генерал виклав основні принципи цього підходу у списку з п'ятнадцяти пунктів «Що можна і чого не можна робити», який він оприлюднив для військ [33, с. 39]. Він також заборонив здійснювати авіаудари на основі даних технічної розвідки, обмеживши використання повітряних сил у випадках ближнього бою та за спеціальним проханням наземних військ, хоча це й означало певні тактичні жертви. Проте у ситуаціях, коли бойовики перебували серед цивільного населення, наявність повітряних сил, які могли б рішуче обмежити втрати серед коаліційних військ, спонукала до їх використання.

Збільшення кількості союзних сил та їх більш високий рівень підготовки, проте, не мали помітного впливу на повстанців. Серйозність ситуації відзначив Лахдар Брахімі ще наприкінці 2003 року, покидаючи посаду голови Місії ООН у Кабулі. Він попередив, що якщо рівень безпеки не підвищиться,

то ООН, можливо, доведеться припинити докладати зусилля зі стабілізації країни. В НАТО протягом 2005 року тривали активні дискусії щодо нових підходів ведення боротьби з повстанцями. Того ж року війська альянсу взяли на себе відповідальність за забезпечення безпеки на парламентських і місцевих виборах, що проходили в Афганістані.

31 січня і 1 лютого 2006 року проходила Лондонська конференція з проблем Афганістану, у якій взяли участь 66 держав і 15 міжнародних організацій. Вона проходила під головуванням прем'єр-міністра Великої Британії Тоні Блера, президента Афганістану Хаміда Карзая і генерального секретаря ООН Кофі Аннана. Наприкінці конференції делегати уклали Афганський договір, що був політичною угодою між міжнародним співтовариством та урядом Афганістану. Угода підтверджувала зобов'язання як уряду Афганістану, так і міжнародної спільноти співпрацювати у створенні умов, які дозволили б народу Афганістану жити в мирі та безпеці за верховенства права, з сильним урядом, який захищає права людини та підтримує ідею економічного та соціального розвитку в країні. Угода стала результатом офіційного завершення Боннського процесу, який започаткував процес реконструкції в 2001 році і досяг своєї мети на парламентських і місцевих виборах у 2005 році. Країни пообіцяли підтримати процес та надати фінансову допомогу загальною сумою 10,5 мільярдів доларів США.

Під час Ризького саміту НАТО в листопаді 2006 року Північний альянс вирішив, що для подальшого успішного та ефективного проведення операції виключно військового підходу, який застосовувався раніше, буде недостатньо, адже в Афганістані не може бути безпеки без розвитку, а також розвитку без безпеки. Ризький саміт започаткував нову політичну лінію, метою якої було встановлення всеосяжного підходу, без розподілу роботи із забезпечення розвитку країни та військової стабілізації ситуації [115]. Таким чином, тепер НАТО була безпосередньо залучена до роботи Груп з реконструкції провінцій.

Наративом у міжнародному співтоваристві на той час було те, що погане управління та бідність негативно впливали на ставлення населення до

інтервентів і афганського уряду, та відповідно схиляли їх на бік повстанців. Тому міністр оборони США Роберт Гейтс почав працювати над інтегрованим підходом, метою якого було об'єднання різних елементів присутності союзників в Афганістані в єдину стратегію боротьби з повстанцями. Діяльність у сфері реконструкції, розвитку та боротьби з наркотиками тепер мала здійснюватись кооперовано із забезпеченням безпеки. У Вашингтоні цей «всеохоплюючий підхід» вважали важливим засобом боротьби з повстанцями [72, с. 15].

На фоні погіршення ситуації в Афганістані, на Бухарестському саміті НАТО у квітні 2008 року було прийнято Комплексний стратегічний військово-політичний план, як частину стратегії МССБ. План було побудовано навколо трьох основних напрямків діяльності Північноатлантичного альянсу в Афганістані: безпеки (усунення ворога), розвитку (створення економічного та соціального прогресу в країні) та управління (посилення законного дієздатного уряду). Згідно цього плану НАТО було відведено провідну роль у роботі в сфері безпеки, крім якої альянс мав виконувати функцію з підтримки діяльності у сфері управління і розвитку. Якісно новим було бажання НАТО об'єднати три стовпи у політично-військовий план усієї кампанії та забезпечити його постійний розвиток. Ідеєю цього плану було забезпечення ефективних військових зусиль, за якими слідує швидка фаза реконструкції, яка мала сформувати позитивний імідж США [125, с. 143-152]. Цим рішенням НАТО визнала, що війна з повстанцями — це політична боротьба, у якій здатність забезпечувати потреби населення визначає перемогу, а соціальна несправедливість і погане управління спонукають до вербування нових бойовиків [138, с. 232].

Паралельно тому як США працювали над покращенням своєї репутації серед населення Афганістану, їх відносини із Пакистаном та ставлення пакистанців до Сполучених Штатів стрімко погіршувались. Президентський наказ Джорджа Буша від липня 2008 року, який санкціонував удари США по афгансько-пакистанському кордону, де переховувались бойовики, без

отримання схвалення з боку пакистанського уряду, хоча й був зрозумілим кроком з огляду на складну ситуацію на кордоні, одночасно створював ризик ще більше дестабілізувати відносини між державами [124]. Лідери Афганістану, разом із багатьма офіційними особами США та інших країн Заходу, приписували міцність існування Талібану активній чи пасивній підтримці групи з боку військових і розвідувальних служб Пакистану [132]. Пакистанські офіційні особи у свою чергу заявляли, що треті країни занадто часто приймають участь у двосторонніх відносинах Ісламабаду з Кабулом, і що сам регіон повинен відігравати більш значну роль у стабілізації ситуації в Афганістані, а не залишати це більшим міжнародним гравцям.

Американська війна проти тероризму не викликала захоплення серед пакистанців. Опитування BBC World Service Poll, опубліковане у вересні 2008 року, коли респондентів попросили висловити своє ставлення до Аль-Каїди, виявило високий рівень підтримки терористичної організації в Пакистані та критично низький рівень засудження їх діяльності, адже лише 17 % пакистанців заявили, що вони негативно ставляться до Аль-Каїди [22]. Ймовірно, така статистика більшою мірою відображала бажання пакистанців зайняти антиамериканську позицію, аніж їх підтримку терористичних актів. Це було наслідком політики США щодо Пакистану, якій бракувало стратегічної послідовності. Оскільки Сполучені Штати вважали владу Пакистану ненадійною через негативний досвід передавання пакистанськими діячами розвідувальних даних ворогам США, про військову співпрацю між країнами не йшло й мови. У результаті, будь-які військові дії США на території Пакистану розглядались як порушення суверенітету. Вбивства Сполученими Штатами пакистанських солдатів у кількох інцидентах під час бомбування афгано-пакистанського кордону викликали різку реакцію і невдоволення серед населення Пакистану [53].

По мірі посилення Талібану президент Афганістану Хамід Карзай неодноразово звинувачував Пакистан у тому, що той веде посередницьку війну проти свого регіонального суперника – Індії, яка негативно впливає на

безпеку в Афганістані [104]. Двосторонні відносини зазнали напруги як через неспроможність Пакистану поставити в пріоритет безпеку свого сусіда над конкуренцією з Індією, так і через підтримку Індією та Афганістаном антипакистанських бойовиків. Поява повстанського руху Техрік-і-Талібан Пакистан (ТТП), відомого також як Пакистанський Талібан, у західних прикордонних регіонах Пакистану, значною мірою була викликана військовим втручанням Ісламабаду в традиційно автономний регіон і підтримкою інфраструктури бойовиків Талібану, однак Ісламабад у цьому звинуватив Кабул. Зокрема, влада Пакистану стверджувала, що Індія здійснює терористичні атаки в Пакистані через свої консульства в Джелалабаді та Кандагарі в координації з розвідувальною службою Афганістану [69].

У цей час у Сполучених Штатах зі зміною влади змінилось й бачення подальшого розвитку подій в Афганістані. У письмовій заяві, опублікованій 17 лютого 2009 року, новообраний президент США Барак Обама пообіцяв відправити в Афганістан ще 17 000 військовослужбовців, щоб ті приєдналися до 36 000 американських і 32 000 сил НАТО, які вже були там розгорнуті. За його словами це збільшення було необхідним для стабілізації складної ситуації в Афганістані, що раніше не отримувала достатньої уваги і ресурсів, яких терміново потребувала для врегулювання кризи.

Незважаючи на невдоволення населенням США та багатьма конгресменами ідеєю збільшення військового контингенту, генерали, зокрема Стенлі Маккрістал, прохали надіслати підкріплення, щоб остаточно взяти під свій контроль ситуацію у критично важливих районах. Хоча у своїй передвиборчій програмі Барак Обама заявляв про бажання завершити війну, але його зовнішня політика після виборів, сформована необхідністю підтримувати стабільність в Афганістані, в цьому питанні була подібна до політики Джорджа Буша. І хоча мета боротьби в Афганістані залишалась незмінною, але бажання швидше закінчити проведення операції та досягти визначених раніше цілей стали причиною збільшення військових сил в Афганістані.

На саміті в Страсбурзі у квітні 2009 року НАТО офіційно схвалила стратегію нарощування сил під керівництвом США та погодилася на значну ескалацію військ на підтримку нового комплексного підходу. У листопаді 2009 року було створено Тренувальну місію НАТО в Афганістані з метою контролю над підготовкою Афганської національної армії, створеної за підтримки НАТО та США, та навчанням працівників Афганської національної поліції. Перед Тренувальною місією також стояло завдання з працевлаштування солдатів і поліцейських та їх підготовкою до подальшої самостійної роботи.

Після того як у травні 2009 року головним командувачем США в Афганістані став генерал Стенлі Маккрістал, який закликав НАТО працювати над усуненням кореню проблеми шляхом розробки масштабної стратегії боротьби з повстанцями, у жовтні 2009 року на зустрічі міністрів оборони країн-членів НАТО в Братиславі, Північноатлантичним альянсом було ухвалено нову тактику подальшої боротьби проти бойовиків [86].

Згідно нової тактики, 1 грудня 2009 року президент Обама оголосив про серйозне розширення сил США. У промові, що транслювалась по національному телебаченню, президент заявив, що на боротьбу в Афганістан буде направлено ще тридцять тисяч військових на додаток до наявних шістдесяти восьми. Ці сили, за словами Обама, мали надати нові можливості для навчання компетентних афганських сил безпеки та співпраці із ними. Це мало створити умови для того, щоб США могли перекласти відповідальність за безпеку в країні на афганців. Він так само заявив, що з липня 2011 року планувалось розпочати скорочення кількості американських військ в Афганістані. Обама підкреслив, що національні інтереси США пов'язані з успіхом військових дій в Афганістані, і ствердив, що це тимчасове збільшення сил дозволить із часом вивести війська, залишаючи ситуацію в країні на підготовлені афганські сили [29].

Тієї ж зими 2009 року, коли нарощування військ в Афганістані було в самому розпалі, стратегія, розроблена президентом Обамою та його новою

командою безпеки, зазнала критики, в тому числі з боку його власної демократичної партії. Дійшло до того, що адміністрація президента стала залежною від підтримки республіканців у питанні нарощування військ, незважаючи на те, що навіть серед республіканської партії критика того, як адміністрація веде війну, посилювалась. Якщо раніше війна в Афганістані сприймалась як справедлива боротьба із винуватцями терактів 11 вересня і підтримувалась американцями, то зі збільшенням кількості жертв серед громадян США у цій війні, та через її затяжний характер, народна підтримка її подальшого ведення падала [96].

На Лісабонському саміті в листопаді 2010 року НАТО вирішила до 2014 року вивести свої війська з Афганістану. Очікувалось, що на початку 2011 року альянс почне поступове згортання бойових дій, в кінцевому підсумку, залишивши афганські урядові сили відповідальними за безпеку в усьому Афганістані. Лісабонський саміт став важливою частиною цієї війни, оскільки визначив остаточну дату виведення військ НАТО. На саміті також зазначалось, що після 2014 року НАТО в Афганістані переважно буде брати участь у рамках проведення військових консультацій і навчань [81].

За програмою Барак Обама по нарощенню сил, у 2011 році американські війська в Афганістані досягли свого максимуму в 110 000 солдатів. 2 травня 2011 року лідер Аль-Каїди Осама бен Ладен, відповідальний за напади 11 вересня, був убитий силами США в Пакистані. Загибель головної мішені Сполучених Штатів у війні, яка тривала вже десять років, лише посилювала заклики населення США про припинення війни в Афганістані, що вже довгий час було темою для дискусій всередині країни. У той час як президент Обама готувався оголосити про виведення частини військового контингенту у липні, законодавці Конгресу почали все частіше вимагати прискореного скорочення американських військ.

У цей час в Афганістані зростала антипакистанська риторика. Офіційні особи Афганістану вже довгий час звинувачували притулки терористів у Пакистані у насильстві, рівень якого зростав в Афганістані. Президент

Афганістану Хамід Карзай повторював, що міжнародні сили повинні зосередити свої військові зусилля на кордоні з Пакистаном. «Роками ми говорили, що боротьба з тероризмом має вестися не в афганських селах і будинках», — заявив він [144].

Проте відносини США та Пакистану і до того були досить напруженими. У 2011 році була скликана Боннська конференція, на якій обговорювалось майбутнє Афганістану, і яка мала створити спільну позицію між афганським урядом, США та Пакистаном, проте була відхилена Ісламабадом, який не взяв у ній участь. Причиною цього рішення стало те, що повітряні удари НАТО під керівництвом США вдарили по двох пакистанських військових контрольно-пропускних пунктах, у результаті чого загинуло 24 пакистанських солдата [130].

Чиказький саміт у 2012 році остаточно визначив плани НАТО щодо виведення військ та передачу відповідальності за безпеку в країні афганським силам до 2014 року. Збільшення кількісної чисельності свідчило про те, що НАТО все більше зосереджувало увагу на розбудові секторів безпеки та розширенні повноважень центрального уряду в рамках підготовки до остаточного виведення військ альянсу з Афганістану. Роль НАТО та МССБ тепер полягала не лише в навчанні та проведенні консультацій, але й у патрулюванні територій спільно з афганськими силами. Передбачалося, що це зміцнить впевненість афганців у своїх силах і підвищить їх боєздатність, що дозволить їм з часом діяти незалежно.

У грудні 2012 року у Франції пройшли перші мирні переговори між Північним Альянсом і Талібаном. Однак на цій зустрічі таліби відкинули конституцію Афганістану, стверджуючи, що чинна конституція була введена в дію, коли країна перебувала під впливом США. Невдоволення Талібана викликала також політика США, за якою вони наполягали на досягненні миру, одночасно не допускаючи деяких акторів до переговорів, що призводило до зриву цього ж миру. Крім того, на думку талібів, США хотіли зберегти слабку адміністрацію Кабула, щоб продовжити свою окупацію [71]. У січні 2012 було

оголошено, що Талібан зможе відкрити власне політичне представництво у Катарі, що мало б полегшити ведення переговорів із ним, адже постійні пошуки представників Талібану, що переховувались і постійно змінювали місце перебування, сильно ускладнювали можливі переговорні процеси. Було неможливим й надалі ігнорувати талібів як активних учасників війни в Афганістані з якими необхідно шукати шляхи для діалогу [116].

У 2013 році США відправили свого представника до Дохи для обговорення майбутніх мирних переговорів, які мали б базуватися на обміні полоненими з Талібаном. Там, у червні 2013 року, за ініціативи урядів США та Катару, Талібан офіційно відкрив свій політичний офіс (Ісламський Емірат Афганістан) з використанням того самого прапора та назви, які вони мали до 2001 року. Однак якщо Вашингтон і Доха розглядали відкриття офісу як позитивний крок до мирного врегулювання в Афганістані, то чинний уряд Кабулу вбачав у цьому підтримку нелегітимного уряду, що діє у вигнанні, що призвело до відсутності співпраці з боку афганського уряду. Того ж року контактний офіс Талібану було тимчасово закрито, і переговори знову зайшли в глухий кут [71].

Все ще періодично намагаючись знайти консенсус для всіх учасників конфлікту, у червні 2013 року НАТО остаточно передала контроль над безпековою ситуацією афганським силам, а у 2014 році Барак Обама оголосив новий графік виведення частини військ, за яким для продовження навчання місцевих сил мало залишитися лише 9800 американських солдатів.

Кабул займав чільне місце в ініціативі Китайської Народної Республіки “Один пояс, один шлях”, тому у 2014 році Афганістан отримав пропозицію Пекіна приєднатись до китайсько-пакистанського економічного коридору в Південній Азії, адже КНР планувала побудувати свою військову базу на території Ваханського коридору. “Щоб зміцнити свої зв’язки з Афганістаном і усіма зацікавленими сторонами та допомогти у встановленні миру та стабільності в Афганістані та регіоні”, того ж 2014 року Китай призначив Сунь Юсі своїм спеціальним посланником в Афганістані. У жовтні 2014 року Китай

провів конференцію у Гонконзі, яка стала форумом для обговорення регіональних проблем, особливо питання Афганістану. Під час конференції міністр закордонних справ КНР Ван Ї запропонував переговори між різними фракціями в Афганістані, які могли б допомогти вирішити розбіжності в країні. Принаймні частково Китай намагався зменшити рівень небезпеки в Афганістані, щоб не залишилося жодних причин для подальшого перебування США у країні [133].

Нестабільність та поширенням радикальної ісламської екстремістської ідеології в країні, що межує із Синьцзян-Уйгурським автономним районом Китаю були ще однією причиною підвищеної уваги Пекіну до Афганістану. Зацікавленість Китаю в цій країні полягала також в тому, що Афганістан вже був важливим транспортним каналом для китайців, які планували контролювати основні логістичні шляхи в Південній Азії. Таким чином, Афганістан відіграв важливу роль у цілях КНР з поширення свого політичного та економічного впливу в регіоні. Останньою, але не менш важливою причиною була необхідність китайсько-пакистанського союзу посилити контроль над Афганістаном у контексті протидії їх геополітичним суперникам – США та Індії [133].

31 грудня 2014 року завершилась 13-річна бойова військова присутність західних країн в Афганістані, що ознаменувало собою закінчення місії Міжнародних сил сприяння безпеці та перехід війни в Афганістані у нову фазу.

3.2. Операція “Рішуча підтримка”, виведення військ США та НАТО з Афганістану та їх наслідки для світового співтовариства

Після 13 років перебування в Афганістані Міжнародні сили сприяння безпеці (МССБ) були замінені на місію НАТО «Рішуча підтримка», яка розпочала свою діяльність 1 січня 2015 року і мала на меті допомогу афганському уряду та продовження навчання місцевих військових сил і правоохоронних органів. Окрім навчання, консультування та допомоги

афганським силам за програмою “Рішучої підтримки”, війська США в Афганістані також проводили антитерористичні операції, сукупність яких отримала назву “Вартовий свободи”. Міністер оборони США Чарльз Хейгел заявив: «Ми будемо працювати з нашими союзниками та партнерами в рамках місії НАТО «Рішуча підтримка», щоб продовжувати тренувати, консультувати та допомагати афганським силам безпеки. Ми продовжуватимемо нашу антитерористичну місію проти залишків Аль-Каїди, щоб переконатися, що Афганістан більше ніколи не буде влаштовувати напади на нашу батьківщину» [97].

Його заяви підкріпив президент США Барак Обама, додавши: «Афганістан залишається небезпечним місцем, а афганський народ і його сили безпеки продовжують жертвувати власними життями заради захисту своєї країни... На запрошення уряду Афганістану та для збереження здобутків, яких ми досягли разом, Сполучені Штати разом із нашими союзниками та партнерами зберігатимуть обмежену військову присутність в Афганістані... Наші війська продовжуватимуть стикатися з ризиками, але це відображає незмінну відданість Сполучених Штатів афганському народу та об'єднаному, безпечному та суверенному Афганістану, який більше ніколи не буде використовуватись для нападів на нашу країну» [97].

З 2015 року таліби збільшили кількість своїх атак, розбомбивши будівлю парламенту та аеропорт у Кабулі та здійснивши численні теракти. Після приходу до влади у США республіканців, вже у перші кілька місяців свого перебування на посаді, наступний президент США – Дональд Трамп уповноважив Пентагон приймати бойові рішення стосовно війни в Афганістані. 13 квітня 2017 року Сполучені Штати скинули найпотужнішу і найбільшу неядерну бомбу, що була в їх арсеналі, відому також як “мати всіх бомб” на тунелі, де переховувались бойовики терористичної організації ІДІЛ у східній провінції Нангархар, що в Афганістані.

Виконуючий обов'язки представника Держдепартаменту США Марк Тонер прокоментував цей удар, заявивши, що рішення з його здійснення

приймалось спільно з афганським урядом. Він підкреслив, що така рішуча політика буде проводитись й надалі, адже бомбардування було частиною реалізації плану, спрямованого на боротьбу проти Талібану, та в рамках боротьби з осередками Аль-Каїди та ІДІЛ в Афганістані [13].

У серпні 2017 року Трамп виступив із промовою перед американськими військами, пообіцявши, що вони будуть боротися, щоб перемогти в Афганістані. Адже, за його словами, вороги Америки ніколи не повинні думати, що можуть просто зачекати на відступ США, і додав, що Сполучені Штати атакуватимуть, хоча він й не може зазначити коли саме це станеться. Відрізняючи свою політику від політики Барак Обама, Трамп заявив, що рішення щодо виходу військ США прийматиметься залежно від ситуації в Афганістані, а не базуючись на конкретних термінах. До того ж, незважаючи на заяви Організації Об'єднаних Націй про зростання кількості жертв серед цивільного населення внаслідок авіаударів, здійснених коаліцією в Афганістані, президент Трамп пообіцяв послабити обмеження на ведення бойових дій, додавши, що до політичного врегулювання конфлікту з Афганістаном ще дуже далеко. Він також закликав Індію почати відігравати більш вагомий роль у відбудові Афганістану, одночасно критикуючи Пакистан за надання притулку повстанцям [88].

Незважаючи на перехід США до більш жорсткої тактики у боротьбі з Талібаном, організація все набирала сили та контролювала більше третини території країни, що викликало занепокоєння серед американських військових. У жовтні 2017 року у столиці Афганістану і на півночі країни сталась серія терактів, що спрямовувались більшою мірою на сили безпеки Афганістану та призвели до загибелі 250 осіб [11].

У липні 2018 року Державному департаменту США було доручено розглянути можливості для спонукання Талібану до прямих перемовин з урядом Кабула. Дипломати Сполучених Штатів провели таємні зустрічі з представниками Талібану, після чого назначили колишнього посла США в Афганістані, Залмая Халілзада, відповідальним за переговорний процес.

Навіть радикально налаштовані республіканці тепер погоджувались з тим, що вирішення афганської проблеми неможливо досягти силовим шляхом, тому слід звернутись до дипломатичного. Однак плани США з нарощення своїх військових сил в Афганістані завели переговори у глухий кут, адже Талібан сприйняв ці дії схилинням до продовження боротьби [38].

Адміністрація Трампа розпочала реалізацію свого плану з розгортання військ в сільській місцевості Афганістану для проведення консультацій афганським бригадам та задля здійснення авіаударів по опіумним лабораторіям у спробах знищити основне джерело фінансування Талібану. У відповідь на це, у жовтні 2018 року таліби здійснили ще одні масштабні теракти, жертвами яких стали 115 цивільних осіб [144].

Спроби Вашингтона взяти ситуацію в Афганістані під свій контроль, не мали особливого успіху навіть після ескалації військ та спроб знищити фінансову силу Талібану. Ослаблення контролю США над місцевим урядом призвело до ще більшого підриву авторитету афганської влади серед населення, а безрезультатна і затяжна боротьба НАТО із талібами, що продемонструвала силу угруповання, лише спровокувала появу нових бойовиків і розширення організації. Активізація “Ісламської держави”, яка була ще однією небезпекою для Сполучених Штатів у їх боротьбі з тероризмом, призвела до ще більшого погіршення ситуації з безпекою в Афганістані. Це, у свою чергу, дозволило Талібану взяти під свій контроль 60 % територій Афганістану.

Посилення Талібану змусило США докласти зусиль з відновлення прямих мирних переговорів з ним у червні 2018 року, коли бойовики погодились припинити вогонь наприкінці священного для ісламу місяця Рамадан. Однак переговори припинилися майже одразу, оскільки таліби не дійшли згоди зі Сполученими Штатами. Вашингтон хотів зберегти дві свої найбільші бази в Афганістані – авіабазу Баграм на півночі Кабула та Шорабак у провінції Гільменд. Хоча Талібан погодився прийняти понад 80% конституції Афганістану, незважаючи на те, що вона була сформована у часи окупації

США, вони все ж не були готові погодитись на умови США стосовно збереження їх баз [21].

Хоча попередні перемовини зайшли у глухий кут, США все ще планували провести черговий раунд мирних переговорів з Талібаном. Ініціативу з організації наступних перемовин, тим не менш, перехопила росія. У середині листопада 2018 року відбулись неофіційні переговори між талібами та неофіційними емісарами, надісланими урядом Кабула, який відмовився направляти своїх офіційних представників, із Москвою у ролі посередника [5]. Хоча важливих рішень під час цих переговорів прийнято не було, сама їх організація свідчила про те, що російська федерація мала свої інтереси в Афганістані. росія розглядала Афганістан через призму стратегічних інтересів безпеки США, які необхідно підірвати, щоб запобігти експансіонізму НАТО.

Незважаючи на те, що Москва розглядала тривалу присутність НАТО в Афганістані як серйозну загрозу своїм регіональним інтересам, вона також попереджала про ризики раптового та поспішного виходу військ США, що могло дестабілізувати регіональну безпеку, особливо в нестабільних державах Центральної Азії. Головним інтересом росії в сфері безпеки в Афганістані було стримування поширення тероризму та радикального ісламу, включно з ІДІЛ. Таким чином, позицію Росії щодо присутності США в Афганістані найкраще можна було описати як амбівалентну.

Москва працювала над збереженням добрих відносин з урядом Кабула, одночасно підтримуючи фінансами і зброєю Талібан, чия діяльність заборонена в росії, та розширюючи свої контакти з сильними етнорегіональними силами та елітами на півночі країни [118]. Шляхом покращення своїх відносин із усіма учасниками конфлікту, росія прагнула посилити свою регіональну вагу та, зрештою, захистити інтереси своєї національної безпеки у випадку розпаду держави або захоплення її Талібаном.

Політика російської федерації щодо Афганістану була міцно вплетена в її складну геополітичну динаміку взаємовідносин із США, ЄС і Пакистаном і її ширшими відносинами з Китаєм, Іраном і країнами Центральної Азії. Зв'язки

росії та співпраця її розвідувальних органів з Іраном в Афганістані та за його межами, ще більше загострювали ситуацію. Спроби росії зайняти позицію в питанні Афганістану, що принесла б мінімальну шкоду її відносинам із усіма партнерами, ускладнювалась їх різними поглядами на можливе вирішення конфлікту в Афганістані та інтересами, що були взаємовиключними [129].

Тим часом Сполучені Штати все ще сподівались результативні мирні переговори з Талібаном, тому в лютому 2019 року в Досі, Катар, було розпочато ще один раунд перемовин між спеціальним посланником США Залмаєм Халілзадом і високопосадовцем Талібану муллою Абдулом Гані Барадаром. У ході переговорів було досягнуто угоди, згідно якої США та їх союзники по НАТО обіцяли вивести війська протягом 14 місяців в обмін на зобов'язання Талібану блокувати дії міжнародних терористичних груп на афганській землі. Залмай Халілзад також заявив, що Сполучені Штати наполягатимуть на тому, щоб Талібан погодився взяти участь у внутрішньо афганському діалозі щодо політичної системи країни, а також на припиненні вогню [14].

Однак, у відповідь на ще один здійснений талібами теракт, внаслідок якого загинуло 12 чоловік, включно із американським солдатом, президент Дональд Трамп перервав мирні переговори через тиждень після того, як головний представник США на переговорах Халілзад оголосив про досягнення «принципової» угоди з лідерами Талібану. У Твіттері Трамп повідомив, що скасував таємну зустріч з талібами та президентом Афганістану Ашрафом Гані, що мала відбутись в США. Він додав, що якщо Талібан не може домовитись про припинення вогню під час настільки важливих мирних переговорів і, більше того, вбиває у їх ході невинних людей, то з ним, ймовірно, неможливо укласти значущу угоду [17].

Бажання налагодити відносини з Талібаном, тим не менш, не зникало у інших країн. Як і росія, країни Центральної Азії також намагалися зберегти баланс у веденні своєї зовнішньої політики в питаннях Афганістану для того, аби підтримати стабільність та забезпечити безпеку їх власних країн за будь-

якого результату завершення конфлікту. Зокрема, активну політику проводив уряд сусіднього з Афганістаном Узбекистану. Ташкент відігравав важливу роль у мирному процесі в Афганістані, співпрацюючи з кількома провідними глобальними та регіональними гравцями, які намагалися стабілізувати ситуацію в Афганістані. Узбекистан почав проводити доволі амбівалентну політику, звертаючись до обох сторін конфлікту. Підтримуючи теплі стосунки з Кабулом, він почав поступово налагоджувати більш тісні зв'язки з Талібаном, хоча часом це було досить складним завданням. У відповідь на офіційний прийом представників Талібану у Ташкенті в серпні 2019 року, Кабул оприлюднив заяву, в якій попередив, що подібні запрошення в майбутньому можуть підірвати зусилля з мирного врегулювання конфлікту [102].

Незважаючи на загострену ситуацію між Сполученими Штатами та Талібаном, 29 лютого 2020 року вони підписали мирну угоду. Після цього напади Талібану на афганські сили все ще тривали, а США продовжували завдавати авіаударів по позиціях бойовиків. У вересні 2020 року члени афганського уряду зустрілися з талібами, щоб відновити мирні переговори, а в листопаді президент Дональд Трамп оголосив, що планує скоротити американські війська в Афганістані до 2500 чоловік до 15 січня 2021 року [88]. У свою чергу Талібан зобов'язався перешкоджати діяльності будь-яких груп (включаючи Аль-Каїду), що погрожують Сполученим Штатам або їх союзникам, та не дозволяти цим групам проживати, тренуватися або збирати кошти на території Афганістану. Зобов'язання США щодо виходу військ не було обумовлене зменшенням насильства з боку талібів у відношенні афганського уряду, поступками у внутрішніх афганських переговорах чи іншими діями. В угоді також було зазначено, що до 5000 ув'язнених талібів, утримуваних афганським урядом (який не був стороною угоди), і до 1000 афганських військовослужбовців, захоплених талібами, будуть звільнені в березні 2020 року [8].

Згідно з угодою, того ж місяця повинні були розпочатися внутрішні афганські переговори, але вони зайшли у глухий кут через розбіжності щодо звільнення в'язнів. Сторони конфлікту завершили процес звільнення полонених на початку вересня 2020 року, усунувши головну перешкоду для внутрішніх афганських переговорів, які розпочалися в Досі 12 вересня 2020 року.

Незважаючи на те, що протягом 2020 року офіційні особи США заявляли, що Талібан не повністю дотримується умов угоди, кількість збройних сил США продовжувала скорочуватися, дійшовши позначки у 8600 осіб до середини липня 2020 року [41].

Мирні переговори між США та Талібаном та підписання ними угоди викликали реакцію в усьому світу: від позитивної до доволі суперечливої. Ісламабад привітав угоду США та Талібану, адже вона цілком відповідала його позиції стосовно відмови від силового вирішення афганського конфлікту на користь дипломатичного, і стверджував, що ця угода прокладе шлях до внутрішніх афганських переговорів. Багатьом спостерігачам здавалось, що вихід США з Афганістану сприяв формуванню більш широкої стратегії Пакистану щодо Афганістану. Пакистан стверджував, що прагне створити інклюзивний уряд у Кабулі та обіцяв бути «відповідальним партнером для забезпечення миру та безпеки в Афганістані» [83].

Початок мирних переговорів між талібами та урядом Афганістану викликав безпрецедентний ентузіазм серед узбецьких офіційних осіб. Можливе мирне врегулювання означало початок нової ери можливостей економічного розвитку для Узбекистану. Лише через два дні після початку переговорів глава політичного офісу руху Талібан, Мулла Абдул Гані Барадар, зробив заяву, в якій запевнив, що вони не допустять появи будь-якої загрози для Узбекистану. Він також гарантував підтримку економічних проєктів Узбекистану в Афганістані. Частина заяви Барадара була гарантією безпеки для Узбекистану та інших держав Центральної Азії. Ця заява мала безпрецедентні геополітичні наслідки для регіону, враховуючи приховані

побоювання, що рух Талібану та подальше насильство можуть поширитися на Центральну Азію. Такі побоювання сформували погляд регіону на Афганістан, тому держави Центральної Азії в основному протягом століть намагались ізолювати себе від Афганістану, зосереджуючись на розбудові своїх військових сил, щоб протистояти можливому вторгненню з території цієї держави. У певному сенсі заява Барадара була спрямована на те, щоб нейтралізувати ці страхи та перевести країни регіону в режим співпраці, що стало першим випадком, коли лідери Талібану офіційно запропонували державам Центральної Азії гарантії щодо стабільності і захисту їх громадян [66].

Політики Туреччини, у свою чергу, хоча й виглядали стримано оптимістично налаштованими щодо мирного процесу, ініційованого США, але, схоже, мали певні сумніви стосовно нього. Декілька офіційних осіб висловили серйозну стурбованість щодо готовності Талібану піти на будь-які суттєві компроміси та щодо того, чи є у міжнародної спільноти та уряду Афганістану достатньо важелів впливу, щоб змусити Талібан слідувати умовам. Хоча Туреччина перебувала в прямому контакті з Талібаном, основним курсом її дій у мирному процесі було оприлюднення заяв, що посилювали повноваження уряду Афганістану.

Дружні відносини Туреччини з Ісламабадом, Дохою та Кабулом, а також стабільні робочі відносини з Москвою, незважаючи на її членство в НАТО, забезпечували їй вигідну та впливову позицію. І на відміну від прямих сусідів Афганістану, її двосторонні відносини з афганським урядом не були затьмарені територіальними чи іншими суперечками. Дійсно, Туреччина стверджувала, що є однією з небагатьох країн, задіяних у вирішенні проблем в Афганістані, яка не має прихованої програми чи великих амбіцій. Будучи членом і Організації ісламського співробітництва, і НАТО, Туреччина могла б виконувати роль посередника, особливо між сусідами Афганістану та міжнародними партнерами. Ідею її залучення до мирних переговорів підтримували і самі афганці, але Туреччина не була сильно зацікавлена. Чи то

через наявність інших економічних і політичних питань, які вимагали уваги Анкари, чи то через значущість інших посередників, таких як союзника Туреччини, Катару, Анкара не прагнула брати участь у мирному процесі в Афганістані [128].

Виконання вимоги умови, укладеної між США та Талібаном, незважаючи на різні настрої світової спільноти стосовно неї, виконувались американською стороною. Генеральний секретар НАТО Йенс Столтенберг попереджав, що занадто раннє виведення військ може перетворити Афганістан на притулок для терористів і дозволити “Ісламській державі” відновити свій халіфат. Незважаючи на це, 17 листопада 2020 року тодішній виконувач обов’язків міністра оборони Крістофер Міллер оголосив про плани скоротити вдвічі кількість військ в Афганістані до 2500 до середини січня. Тисячі військових уже були виведені з країни після укладання угоди з Талібаном у лютому, що наближало Дональда Трампа до виконання своєї передвиборчої обіцянки припинити так звані “нескінченні війни”. Ця заява Крістофера Міллера прозвучала в той момент, коли переговори між урядом Афганістану та талібами зайшли в глухий кут, а бойовики продовжували здійснювати терористичні атаки, в ході яких гинули люди. Незважаючи на це, міністр Міллер охарактеризував скорочення (яке було проголошене разом із інформацією про аналогічне скорочення американських сил в Іраці) таким, що повністю відповідало встановленими Сполученими Штатами планам та стратегічними цілям і не означало зміни в політиці США [20, с. 5]. 15 січня 2021 Крістофер Міллер підтвердив, що чисельність військ США в Афганістані досягла 2500 осіб [114].

У своїй передвиборчій кампанії 2020 року Джозеф Байден висловив скептицизм щодо кількості військ в Афганістані та заявив про готовність завершити вихід американських сил з країни [31]. Ставши президентом США 20 січня 2021 року, він виступив проти рішення адміністрації Барака Обами збільшити чисельність збройних сил США. [147]. “Я багато років стверджував, що наша місія має бути зосереджена лише на боротьбі з тероризмом, а не на

боротьбі з повстанцями чи державотворенням. Ось чому я був проти збільшення військ, яке було запропоноване у 2009 році, коли я був віце-президентом. І тому, як президент, я твердо переконаний, що у 2021 році ми зосереджуємо увагу на загрозах, з якими ми стикаємося сьогодні, а не на вчорашніх”, – заявив Байден [109].

У своєму інтерв'ю від 16 березня 2021 року Джозеф Байден заявив, що угода між США та Талібаном була не дуже надійною, і що дотримання терміну виходу військ до 1 травня буде складно здійснити [125]. 14 квітня 2021 року президент Байден оголосив, що Сполучені Штати почнуть остаточне виведення військ 1 травня, і воно завершиться до 11 вересня 2021 року [111].

У письмовій відповіді Талібан звинуватив Сполучені Штати в порушенні угоди від лютого 2020 року та заявив, що рішення США залишити свою військову присутність в Афганістані після 1 травня відкриває шлях для сил Талібану вжити всіх необхідних контрзаходів. Було додано, що американська сторона нестиме відповідальність за наслідки всіх можливих майбутніх дій бойовиків. Представник адміністрації США у відповідь на ці погрози зробив заяву, у якій зазначив: «Ми повідомили талібам, що якщо вони справді здійснять напади на сили США чи союзників... ми завдамо сильного удару у відповідь» [28].

Останній етап запланованого виведення військ США розпочався 1 травня 2021 року, і до червня Центральне командування Сполучених Штатів повідомило, що 44% цього процесу вже завершено [150].

Після атаки “Ісламської держави” в Кабулі 26 серпня 2021 року, внаслідок якого загинули військовослужбовці США та громадяни Афганістану, постало питання про дотримання домовленостей з боку Талібану. Хоча Талібан не підтримував ІДІЛ, але за лютневою угодою він брав на себе зобов'язання не допускати використання будь-якою групою території Афганістану для здійснення дій, що несли б загрозу безпеці США та їх союзників. Деякі аналітики стверджували, що після подібного адміністрація Байдена могла вирішити проігнорувати угоду та залишити в країні сили в кілька тисяч

військових, щоб сприяти досягненню врегулювання конфлікту в Афганістані. Витрати на утримання таких сил були б невеликими порівняно з ризиками для безпеки, пов'язаними з падінням афганського уряду. Однак президент Байден стверджував, що зберегти такі сили було б неможливо, адже невеликої кількості американських військ буде недостатньо для стримування сил Талібану, і з часом виникне необхідність повторної ескалації американських сил в Афганістан [110].

У травні 2021 року Талібан, внаслідок припинення конфронтації з військами США та їх виведення, розпочав свій наступ. Протягом травня-червня талібам вдалося взяти під свій контроль десятки районів, та наблизитися до кількох столиць провінцій. Хоча групі не вистачало живої сили та зброї проти більших і краще озброєних збройних сил афганського уряду, відсутність координації з боку останнього дозволила Талібану захопити країну протягом кількох місяців. 15 серпня, коли бойовики Талібану були вже на околицях Кабулу, президент Ашраф Гані залишив країну. Того ж дня, не зустрівши опору, таліби захопили столицю [155]. Було вирішено, що аби уникнути штурму, влада в країні буде передана мирно. Лідери Талібану заявили, що вони готові провести переговори з офіційними особами Афганістану, що залишились в країні щоб сформувати «відкритий, інклюзивний ісламський уряд». [144]. Війська США, що ще залишились в країні, зосередили свою увагу на евакуації афганців та іноземних громадян, котрі перебували на території міжнародного аеропорту Кабулу. 31 серпня 2021 року останній військовий Сполучених Штатів залишив Афганістан.

Швидке просування талібів, кульмінацією якого стало взяття Кабула в серпні 2021 року та екстрена евакуація персоналу посольства США та деяких афганців з Афганістану, спонукало Сполучені Штати розгорнути кілька тисяч додаткових військ для сприяння евакуації. 14 серпня президент Джоозеф Байден оприлюднив заяву, в якій зокрема говорилось: «Ще один рік, чи навіть п'ять, військової присутності США не змінять нічого, якщо афганські військові не зможуть або не захотять утримати свою власну країну. І

нескінченна американська присутність посеред громадянського конфлікту в іншій країні була для мене неприйнятною» [135]. Він також заявив, що сприятливого часу для виведення військ не буде ніколи, хоча деякі спостерігачі сумнівалися в надійності плану виведення сил США та ключових їх ключових партнерів з Афганістану [146].

Ситуація в Афганістані, пов'язана із остаточним виведенням американських військ 30 серпня 2021 року, що ознаменувало собою завершення 20-річного військового перебування США в країні, та захопленням Талібаном влади викликала широкий резонанс у світі. Фотографії людей, що намагалися втекти з країни, протягом досить довгого часу займали перші шпальта світових видань та розлітались мережею Інтернет. Вже тоді стало зрозумілим, що ситуація в країні та життя її жителів радикально змінитися [16]. Крім змін всередині країни, поява нової влади у Кабулі вплинула на ситуацію у світі, міжнародні відносини та зовнішню політику, що тепер проводили держави регіону і світу.

Основна проблема сусіднього із Афганістаном Пакистану, який протягом двох десятиліть підтримував міцні взаємовідносини з Талібаном, полягала у нелегальній міграції, що могла загрожувати країні, саме тому Ісламабад останніми роками відгородив 90% афгансько-пакистанського кордону та мав там 800-900 контрольних-пропускних пунктів. Станом на середину вересня 2021 року хвиля біженців була не такою великою, як багато хто передбачав, але вважалось, що новий приплив може викликати внутрішній та етнічний опір всередині країни. Талібан (як і минулі уряди Афганістану) не сприймав «лінію Дюранда» британської колоніальної доби як законний міжнародний кордон, що розділяє Афганістан і Пакистан. Такі розбіжності могли загострити пуштунський націоналізм усередині Пакистану, створивши потенційне погіршення у майбутніх відносинах. Незважаючи на певні занепокоєння з приводу безпекової ситуації в країні, Пакистан став однією з трьох держав, що дипломатично визнали владу Талібану в Афганістані.

Ще однією державою, якій довелося підлаштовувати свою політику під зміну ситуації в Афганістані була Індія – регіональний суперник Пакистану. Незважаючи на деякі встановлені канали зв'язку з Талібаном, Індія підтримувала Північний альянс проти Талібана в 1990-х роках і підтримувала уряд Афганістану, обраний після 2001 року, тому після виведення американських військ Індія евакуювала більшу частину свого персоналу та припинила дипломатичні операції в Афганістані. Занепокоєння викликало також те, що події 2021 року могли посилити регіональний вплив Пекіна та поставити Індію в оточення консолідованого фронту, що складався б з Китаю, Пакистану та Талібанау [56]. Проте наприкінці серпня 2021 року офіційний представник Талібанау в Катарі заявив: «Індія дуже важлива для цього субконтиненту. Ми хочемо продовжувати наші культурні, економічні та торгові зв'язки з Індією, як і в минулому» [120].

З середини серпня в Індії тривали дебати про доцільність визнання та подальшої взаємодії з новим афганським урядом, сформованим Талібаном. Декілька індійських аналітиків виступили з різкою критикою «раптового» виходу США з Афганістану та його наслідків для Індії. У той же час деякі спостерігачі передбачали, що виведення США з Афганістану буде супроводжуватись послабленням американсько-пакистанських відносин, що могло б принести користь зусиллям Нью-Делі щодо вирішення проблеми поширення впливу Пакистану в регіоні. Незалежно від позиції та поглядів на вектор індійської зовнішньої політики після виведення американських військ з Афганістану, перемога Талібанау означала для Індії важливий поворот у регіональній геополітиці, можливість розширення співпраці з Вашингтоном, ймовірні тріщини в традиційно стратегічному партнерстві з Москвою та глибші конфлікти з Пекіном [91].

На відміну від Індії, незважаючи на постійну обережність щодо намірів Талібанау, Іран шукав із ним примирення. Офіційні особи Ірану підтримували контакти з організацією, кульмінацією чого став прийом високопоставленої делегації талібів у Тегерані в лютому 2021 року. Офіційні особи США також

стверджували, що деякі бойовики талібів отримували зброю та іншу підтримку від Ірану. Інтереси Ірану в Афганістані включали збереження його історичного впливу в західному Афганістані, захист шіїтської меншини Афганістану (хазарейців) і зменшення потоку біженців до Ірану. Однією з головних цілей зовнішньої політики Ірану в Афганістані було підвищення його відносної безпеки в регіоні. Іран вважає безпеку взаємопов'язаним станом — незахищеність в одній зоні еквівалентна незахищеності всього регіону, тому нестабільність однієї держави ставить під небезпеку інші країни [34]. Прихід до влади Талібану поставив Іран у небезпеку перед новою хвилею біженців, погіршення ситуації з терористичною активністю, торгівлею людьми і наркотиками, адже Талібан вже й до того визнавав Іран вигідним каналом постачання свого основного джерела фінансування – опіуму. Для держави з одним з найвищих у світі показником наркоманії у світі, що і без того перебуває під значними санкціями Заходу, подібні проблеми, що негативно впливають на рівень торгівлі, могли стати критичними, що викликало значні занепокоєння. І хоча Тегеран виглядав найбільш вразливим перед загрозами, що несуть собою екстремістські угруповання, зміни із приходом до влади Талібану викликали тривогу не лише в Ірані, але й в росії та Китаї [37].

Подібно до інших держав регіону Москва виразила стурбованість нестабільністю в Афганістані та потенційним поширенням радикального ісламу, наркотиків і біженців у сусідньому із Центральною Азією та самою росією регіоні, незважаючи на певне задоволення швидким крахом уряду та армії Афганістану, що протягом двадцяти років підтримувались Вашингтоном. Це на думку деяких російських представників демонструвало “провал” США. Початкові російські заяви свідчили про те, що російський уряд прагнув побудувати конструктивні відносини з Талібаном. Російські офіційні особи заявили, що не мають наміру евакуювати російське посольство в Кабулі, і що сили Талібану пообіцяли забезпечити безпеку посольства російської федерації та персоналу. Посол росії в Афганістані в перші дні захоплення влади талібами навіть зазначив, що ситуація в Кабулі «краща, ніж за часів

Ашрафа Гані». Водночас російська влада заявила, що поки росія продовжуватиме вважати Талібан організацією, діяльність якої заборонена на території рф [99].

Подібно до офіційних осіб інших країн регіону, лідери Китаю так само були стурбовані тим, що контроль Талібану над Афганістаном сприятиме поширенню тероризму в регіоні та завдасть шкоди інтересам безпеки Китаю. Проте, не можна заперечувати, що в нинішньому Афганістані, яким керує Талібан, Китай відіграє більш помітну роль. Посольство Китаю було одним із небагатьох, що залишилося у країні під час захоплення влади Талібаном. Незважаючи на те, що вихід США з Афганістану та захоплення Кабула Талібаном дали КНР можливість критикувати Сполучені Штати, які є його глобальним економічним суперником, та поставити під сумнів довіру до Вашингтона з боку союзників і партнерів, як і раніше, у відношенні стабілізації ситуації в Афганістані, Китай готовий бути залученим, але не хоче брати на себе ключову роль у вирішенні проблем інших зацікавлених сторін. Пекін, безумовно, посилив свою роль в Афганістані після виходу США з країни і має весь необхідний потенціал, щоб бути домінуючим гравцем, але прийняв стратегічне рішення продовжувати спостерігати за ситуацією зі сторони і все ще притримується вичікувальної політики після зміни влади в Афганістані [103].

Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати, що до вторгнення США в Афганістан були прихильниками Талібану, після захоплення влади талібами певний час не давали ніяких заяв та реагували досить обережно, тоді як їхній історичний регіональний суперник – Іран відреагував досить спокійно і швидко, закріплюючи свої контакти з талібами. Інша країна Перської затоки – Катар, який відігравав провідну роль у забезпеченні мирних переговорів в Афганістані, і дозволив розташувати політичний офіс Талібану на території своєї країни, мав досить міцні та дружні відносини з організацією. Саудівська Аравія та ОАЕ, у свою чергу, як багато інших регіональних і глобальних акторів, були здивовані швидкістю захоплення Талібаном Афганістану, тому

їм довелось пристосовуватись до нової реальності. Присутність Талібану в Кабулі повністю змінювало політичні оцінки як Ер-Ріяду, так і Абу-Дабі, і, здається, наразі обидві країни Перської затоки задоволені збереженням пасивної позиції в афганському питанні [77].

Реакцією Саудівської Аравії на захоплення влади Талібаном було закриття свого посольства в Кабулі через що Ер-Ріяд не мав прямої лінії зв'язку з Талібаном. Влада Саудівської Аравії також скептично ставилася до відносин Талібану з Аль-Каїдою і була стурбована перспективою відродження групи в Афганістані. Першою країною регіону, яку відвідав Міністр закордонних справ Саудівської Аравії, принц Файсал бін Фархан Аль Сауд, після захоплення влади Талібаном була Індія, яка розділяла стурбованість Ер-Ріяду стосовно загрози регіональній безпеці, яку ніс Талібан. Таким чином, заяви міністра закордонних справ Саудівської Аравії в Нью-Делі, які наголошували на тому, що Талібан повинен здійснювати належне управління та сформував інклюзивний уряд, демонстрували очікування королівства від нової влади в Афганістані. Крім цього, принц Файсал Бін Фархан застеріг, що Афганістан не повинен стати епіцентром транснаціонального тероризму, що також підтримував уряд у Нью-Делі. Ці заяви демонстрували, що Саудівська Аравія в першу чергу підходила до афганського питання з точки зору безпеки, а не з точки зору концепції балансу сил.

ОАЕ дотримувалися подібного підходу у своїй політиці щодо нової влади Афганістану та теж залишалися стурбовані тим, що перемога Талібану могла посилити ісламістський екстремізм на Близькому Сході. Однак, на відміну від Ер-Ріяду, Абу-Дабі не залишився осторонь подій у Кабулі. З одного боку, він дав притулок колишньому президенту Афганістану, Ашрафу Гані, та іншим фігурам колишнього режиму, які залишаються небажаними особами в західних столицях. Проте, з іншого – ОАЕ підтримали гуманітарну допомогу Афганістану, що було певною стратегією розвитку взаємин із Талібаном [77].

Таким чином війна в Афганістані 2001-2021 років, що велася у рамках боротьби із тероризмом, мала величезних вплив не лише на прямих учасників

конфлікту, що безпосередньо були залучені до бойових дій, але і на регіональних та глобальних акторів міжнародних відносин, яким довелося підлаштовуватись під ситуацію в Афганістані. Із приходом до влади Талібану після остаточного виходу військ США та НАТО із країни, поширення терористичної загрози стало одним із приводів для занепокоєння серед держав регіону.

3.3. Висновки до розділу 3

У результаті виводу радянських військ і розвалу СРСР на початку 1990-х років, в Афганістані відновила боротьба за владу, яку тепер між собою вели лідери моджахедів. У 1992 році було повалено комуністичний режим Мухаммеда Неджибулли, і країна поринула в нову громадянську війну. Внаслідок цього, у 1994 році було засновано ісламістський рух Талібан, основними учасниками якого були студенти пуштунського походження. Їх головною метою було відновити порядок в країні та запровадити в Афганістані ісламські цінності. Втомлене війнами населення, що було невдоволене владою, підтримало Талібан, і тому до 1996 року вдалося захопити більшу частину територій Афганістану, включно зі столицею.

Хоча серед населення США ставлення до Талібану було різко негативним через жорстоке ставлення до афганських жінок в країні, політикум Вашингтону сподівався, що талібам вдасться утримувати відносну стабільність в країні. Подібний стан речей зберігався до того моменту, доки терористична організація Аль-Каїда, що базувалась в Афганістані, не стала загрозою для національних інтересів США. Після того як Талібан відмовив Сполученим Штатам у проханні вислати лідера Аль-Каїди, Осаму бен Ладена, відносини між талібами та Вашингтоном погіршилися. Незважаючи на завірення Талібану, що бен Ладен не несе небезпеки для США, 11 вересня Аль-Каїдою було здійснено серію терористичних атак в Сполучених Штатах Америки, у ході яких загинуло майже три тисячі осіб.

Після трагедії НАТО, відповідно до 5 статті Вашингтонського договору почали розробку дій колективної безпеки задля захисту країн-членів і міжнародної спільноти від тероризму. Талібан, що надав притулок лідеру Аль-Каїди – Осамі бен Ладену, відмовив Сполученим Штатам у вимозі видати бен Ладена, що призвело до початку розгортання інтернаціональної місії “Міжнародні сили сприяння безпеки”, що була заснована Резолюцією Ради Безпеки ООН № 1386. У коаліції із афганськими антиталібськими наземними силами, відомими як “Північний альянс” американським військовим із підтримкою з повітря вдалося розпочати захоплення населених пунктів.

До 13 листопада Талібан вже залишив Кабул, що скоро взяли під свій контроль афганські сили Північного альянсу, а до 7 грудня таліби були витіснені з їх останнього міського опорного пункту в Кандагарі. На Боннській конференції 2001 року було вирішено, що афганські сили мають створити уряд, шляхом розподілу влади, але Талібан на конференцію запрошений не був, що ускладнювало процес стабілізації ситуації, адже він все ще контролював велику частину територій.

Необережна політика, яку проводили американські військові на місцях, лише відштовхувала цивільне населення від коаліційних сил, погіршувала ставлення до афганського уряду та укріплювала сили Талібану, до якого приєднувалось все більше бойовиків. Хоча у 2002 році збройними силами Сполучених Штатів спільно із ООН були утворені Групи з реконструкції провінцій, що координували проекти з розвитку та реконструкції країни, спустошеної постійними війнами, на що витрачалися мільярди доларів, покращення своєї репутації Сполученим Штатам досягти не вдалося.

Будувалися нові школи, лікарні та громадські заклади. Тисячі дівчат, яким під час правління Талібану було заборонено навчатися, тепер відвідували школу. Жінки, які за талібів могли працювати лише вдома, змогли вступити до коледжу, влаштуватись на роботу. З’явилося незалежне ЗМІ. Але рівень корупції був занадто високим, гроші, що виділялися на розвиток та реконструкцію країни були незаконно привласнені. Уряд виявився

неспроможним задовольнити навіть базові потреби своїх громадян. Часто його діяльність здійснювалась лише на території великих міст.

Розуміючи, що задля вдалого завершення операції, США необхідно заручитись підтримкою місцевих жителів, їх військово командування змінило стратегію. Тепер обмежувалось використання підтримки з повітря, щоб зменшити втрати серед афганського цивільного населення, серед якого раніше було багато жертв обстрілів, військовим було наказано діяти, з урахуванням особливостей ментальності та культури місцевих.

Незважаючи на присутність у країні військ США та НАТО разом з авіацією, таліби відновили свої бойові можливості. У 2009 році президент Барак Обама почав розгортати в Афганістані чисельні додаткові війська, кількість яких до середини 2010 року досягла майже 100 000. Але Талібан також тільки зміцнювався, завдаючи значних втрат афганським силам безпеки. У травні 2011 року команда ВМС США вбила Осаму бен Ладена на території Пакистану, де він переховувався роками.

Невдоволення затяжною війною росло і в самих Сполучених Штатах. У червні того ж 2011 року президент Обама оголосив, що до 2014 року буде здійснено вивід американських військ з території Афганістану, а усі внутрішні питання безпеки будуть відповідальністю афганського уряду. На той час у США також дійшли висновку, що війну неможливо виграти військовим шляхом і що край конфлікту можна покласти лише шляхом переговорів.

Оскільки війна зайшла в глухий кут, Барак Обама завершив основні бойові операції 31 грудня 2014 року, було завершено місію “Міжнародні сили сприяння безпеки” та натомість розгорнуто операцію “Рішуча підтримка”, яка полягала у консультативній допомозі афганським силам безпеки та їх навчанні.

У 2017 році наступний президент США – Дональд Трамп заявив, що, незважаючи на те, що його першим бажанням було вивести всі війська з Афганістану, він залишить у країні американський контингент військ. Він підкреслив, що будь-яке відведення буде базуватися на безпековій ситуації в

Афганістані, а не наперед визначених термінах. Але крім цього, з 2018 року адміністрація Трампа також вела перемовини з Талібаном. Того ж року було проведено офіційні переговори, в яких не брав участь уряд Афганістану на чолі з президентом Ашрафом Гані.

У лютому 2020 року адміністрація Трампа підписала угоду з Талібаном, яка передбачала, що всі американські сили будуть виведені з Афганістану до 1 травня 2021 року, хоча пізніше президент США Джоозеф Байден продовжив цей термін. У свою чергу Талібан пообіцяв, що не дозволить використовувати територію Афганістану для злочинної діяльності терористичним групам, таким як «Аль-Каїда» та філія «Ісламської держави» в Афганістані. Але угода не передбачала механізмів виконання зобов'язань Талібаном, а виключення уряду Афганістану з угоди погіршило його відносини зі Сполученими Штатами.

Незважаючи на певні загострення між Талібаном та США та спільні обвинувачення в невиконанні умов угоди, 30 серпня 2021 року війська США були остаточно виведені з Афганістану, після чого Талібан захопив владу у всій країні [156]. Прихід талібів до влади викликав занепокоєння країн регіону, які тепер відчували загрозу стабільності у регіоні та національній безпеці власних країн. Необхідність налагоджувати відносини із новим режимом, змусила їх розробляти нові стратегії та доктрини своїх зовнішніх політик. Серед держав, що визнали Талібан легітимною владою Афганістану на сьогодні лише Пакистан, Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати. Більшість держав світу припинили роботу своїх посольств на території Афганістану та намагаються знайти шлях для подальшого ведення своєї політики в регіоні.

ВИСНОВКИ

Афганістан, або Ісламська Держава Афганістан – це держава, що розташована на південному заході Центральної Азії із столицею у Кабулі і протягом століть була центром боротьби великих держав за вплив у регіоні і пішаком у ХІХ столітті у протистоянні російської імперії та Великої Британії, що отримало назву “Велика гра”. Союз Радянських Соціалістичних Республік, який був зацікавлений в Афганістані, як нейтральній державі, яку можна було приєднати до своєї сфери впливу з метою поширення соціалізму, що було основною ідеєю протистояння капіталістичному Заходу у період “Холодної війни”, довгий час намагався впливати на внутрішню та зовнішню політику Афганістану. Він надавав різного роду допомогу бідній країні, що була поза інтересом країн Заходу після того, як Велика Британія залишила регіон, підтримавши незалежність Індії та Пакистану. Для США Афганістан був країною на периферії зовнішніх інтересів, що дозволяло СРСР без ускладнень поширювати в ній свій вплив.

Після того як у 1973 році у ході державного перевороту було скинуто останнього короля Афганістану і лідером став Мухаммед Дауд Хан, за якого держава стала республікою, Радянський Союз вітав нову владу, очікуючи від неї більш прорадянської політики, ніж та, яку проводив король. До розчарування керівництва СРСР, президент Мухаммед Дауд Хан був зацікавлений зберегти позаблоковий статус Афганістану та повну незалежність у веденні внутрішньої та зовнішньої політики, що не відповідало інтересам Москви.

У 1978 році комуністична Народна-демократична партія Афганістану (НДПА), підтримувана Радянським Союзом, скинула Дауда Хана в результаті Саурської революції, в ході чого президент та його родина були вбиті. Незважаючи на встановлення номінального комуністичного керівництва, розділений і нестабільний режим НДПА, зіштовхнувся із значним опором з боку консервативних релігійних лідерів, яких підтримували жителі сільської

місцевості Афганістану, що були невдоволені радикальними аграрними реформами, впровадженими новим урядом.

Восени 1979 року революціонер Хафізулла Амін організував переворот всередині НДПА та, вбивши тогочасного лідера держави, розпочав власне правління, жорстокість якого лише посилила національні заворушення в країні. Під приводом прохання самого Хафізулли Аміна, який попросив СРСР про допомогу у придушенні повстань, що охопили всю країну, та радянсько-афганського договору про економічну та військову допомогу, підписаного у 1978 році, 24 грудня 1979 року Радянський Союз розпочав масштабну військову операцію в Афганістані, вбивши Хафізуллу Аміна. 27 грудня лідера фракції Парчам НДПА, Бабрака Кармаля, що до того перебував у вигнанні, було призначено новим главою уряду Афганістана.

У відповідь на інтервенцію СРСР, повстанці, що почали називати себе моджахедами, об'єднались аби боротись проти радянських військ. Крім внутрішнього опору, Радянський Союз також зіштовхнувся з ще більшою ізоляцією у світі, що супроводжувалась економічними санкціями з боку держав Заходу, та їх бойкотом Московської олімпіади, що проходила у 1980 році та мала стати тріумфом СРСР. Крім цього, у 1980 році президент США Джеймс Картер ініціював підтримку озброєння моджахедів через міжвідомчу розвідку Пакистану ISI. Саудівська Аравія погодилась надавати фінансову допомогу, що дорівнювала американській. Гроші, повстанцям передавались через сусідній із Афганістаном Пакистан, який також погодився надавати тимчасовий прихисток моджахедам, що використовували повстанські методи ведення війни, які дозволяли їм контролювати більшу частину сільської місцевості Афганістану.

У 1981 році США розпочали реалізацію першого з двох запланованих пакетів економічної допомоги та військових продажів Пакистану, для підтримки його ролі в афганській війні. Збільшилась також фінансова допомога США моджахедам, надання якої проводилось в рамках операції "Циклон".

У 1987 році Сполучені Штати надали повстанцям зенітно-ракетні комплекси Stinger, що кардинально змінило хід війни, залишивши Радянський Союз без переваги в повітрі, яку вони використовували задля здійснення постійних бомбардувань. Моджахеди на цей момент вже контролювали більшу частину території країни.

У 1988 році СРСР розуміє, що варто готуватись до повного виводу військ з Афганістану, адже затяжна та складна війна без жодного шансу на вдале для Радянського Союзу завершення у поєднанні зі складною економічною ситуацією в країні через падіння цін на нафту 1986 року, призвели не лише до зовнішньої ізоляції держави, але й до невдоволення населення всередині країни, викликаного продовольчою кризою та війною в Афганістані. В самому ж Афганістані у квітні 1988 року сформувався коаліційний уряд на чолі з Мухаммедом Наджибуллою. 15 лютого 1989 року радянські війська остаточно залишили територію Афганістану.

Таким чином, Афганістан став пасткою для СРСР, адже економічні санкції, політична ізоляція, зниження цін на нафту, що були важливим джерелом фінансування Радянського Союзу, що послідували за інтервенцією в Афганістан, погіршили і без того складне економічне становище країни. Оскільки США всіляко підтримували моджахедів, СРСР, котрий у розпал продовольчої кризи всередині країни намагався фінансувати війну в Афганістані, опинився в ситуації, коли його статус наддержави та можливості похитнулись. Він більше не міг протистояти США у “Холодній війні”, розпочалися страйки та повстання в країнах Організації Варшавського договору, в яких розпочався період повалення комуністичних урядів. Невдоволення економічною та продовольчою ситуацією росло і всередині самої країни, що призвело до подальшого виходу республік зі складу СРСР, та його фактичного розпаду у 1991 році. Військова інтервенція Радянського Союзу до Афганістану вплинула не лише на ситуацію в країні, але й на міжнародні відносини, завершення “Холодної війни” та припинення існування однієї з двох наддержав світу.

В Самому ж Афганістані боротьба моджахедів з урядом Наджибулли все ще тривала до 1992 року, коли без підтримки СРСР він більше не міг протистояти силі повстанців. В Афганістані продовжилась громадянська війна, що була перервана вторгненням Радянського Союзу. Цього разу за владу боролись лідери моджахедів, що нещодавно пліч-о-пліч протистояли спільному ворогу.

Ситуація в країні погіршувалась, і у серпні 1994 року афганські студенти на чолі з Мухаммедом Омаром заснували рух Талібан, що швидко здобув популярність серед втомленого нескінченними війнами населення, завдяки чому того ж року талібам вдалося захопити Кандагар, а у вересні 1996 року вони увійшли в Кабул та проголосили Ісламський Емірат Афганістан. У 1998 році, коли Талібан контролював близько 80% афганських територій, лідер терористичної організації Аль-Каїда знайшов прихисток в Афганістані та розгорнув діяльність своєї групи на його території за дозволу Талібану, через що США, а згодом і інші держави наклали на талібів санкції за їх допомогу терористичній організації.

11 вересня 2001 року Аль-Каїла здійснила серію терористичних атак в США, у ході яких загинуло близько трьох тисяч осіб. Після того як Талібан відповів відмовою на вимогу Вашингтона видати Осаму бен Ладена, США разом зі своїми союзниками розпочали підготовку до вторгнення в Афганістан. У відповідь на терористичну загрозу, вперше в історії НАТО було застосовано 5 статтю Вашингтонського договору, котра гарантувала колективний захист у випадку збройного нападу на одну з держав-членів. Крім цього, було

У жовтні 2001 року антиталібанські сили Афганістану за підтримки військ США розпочали наступ, і станом на листопад таліби залишили Кабул. У грудні того ж року західні сили захопили останній опорний пункт Талібану в Кандагарі. Того ж року на Боннській конференції було створено тимчасовий уряд Афганістану та Міжнародні сили сприяння безпеці за підтримки ООН з метою встановлення миру та стабілізації ситуації в країні.

Незважаючи на швидке захоплення влади, помилкова стратегія ведення боротьби з тероризмом ускладнювала спроби коаліційних військ заручитись підтримкою населення. Американізація війни, велика кількість цивільних жертв у ході проведення союзними військами операцій, та доволі жорстока поведінка самих військових лише зіпсувала репутацію США та НАТО серед місцевих жителів і паралельно збільшила кількість бойовиків Талібану, що все посилювався.

Президент США Барак Обама у грудні 2009 року оголосив збільшення кількості американських військ до 30 000. А вже в листопаді 2010 на саміті НАТО в Лісабоні держави-члени погодили графік передачі контролю над безпекою в Афганістані афганським силам, за яким до кінця 2014 року місія Міжнародні сили сприяння безпеці мала припинити свою діяльність. 2 травня 2011 року підрозділ спеціальних операцій США у Пакистані знайшов та ліквідував Осаму бен Ладена, після чого під тиском невдоволення населення США затяжною війною, Барак Обама у червні 2011 року оголосив про виведення 10 000 військових з Афганістану до кінця року.

Через затяжний характер операції, негативне ставлення населення США до продовження ведення бойових дій в Афганістані, у 2014 році, як і планувалось, МССБ були замінені операцією “Рішуча підтримка”, метою якої тепер були лише консультації та навчання афганських сил безпеки та поліції, що тепер мусили самостійно, без підтримки військ НАТО, нести відповідальність за безпекову ситуацію в країні.

Американська присутність у країні затягувалася, зростала загальна кількість втрат, операція дедалі більше нагадувала війну США у В'єтнамі та СРСР в Афганістані, а Талібан ставав все сильнішим. Ситуація в країні та розуміння того, що постійне перебування військ Сполучених Штатів в Афганістані не є можливим та потрібним Вашингтону, змусили США шукати шляхи виходу з війни.

29 лютого 2020 року адміністрація президента США Дональда Трампа, яка довгий час намагалась провести ефективні мирні переговори з Талібаном,

уклала із ним угоду, за якою зобов'язалась вивести усі свої війська та війська своїх союзників по НАТО протягом 14 місяців у відповідь на припинення Талібаном діяльності будь-яких терористичних організацій на території країни і проведення ним переговорів з урядом Афганістану. У вересні 2021 року за президентства Джоозефа Байдена було остаточно виведено усі війська США з Афганістану, а владу в країні, включно зі столицею остаточно захопив Талібан.

Таким чином, як СРСР свого часу, так і США допустились однакових помилок, адже їм не вдалось заручитись підтримкою місцевого населення, зрозуміти їх особливості та ментальність. Вони занадто пізно зрозуміли, що військовим шляхом досягти успіху в Афганістані неможливо, а жорстка тактика ведення війни лише посилить сили повстанців та бойовиків. Крім наслідків у вигляді людських втрат та значних фінансових ресурсів, інтервенція СРСР в Афганістан призвела до посилення моджахедів, що згодом дало їм більше можливостей – як фінансових, так і військових, для продовження ведення громадянської війни, що стало причиною утворення Талібану. У свою чергу, вторгнення США до Афганістану змінило політику держав регіону та змусило їх обирати яку сторону підтримувати та намагатись балансувати між силами, що вели боротьбу в Афганістані, щоб зберегти позитивні відносини зі стороною, що в кінцевому рахунку отримала б владу в країні. Після захоплення держави Талібаном, регіональні актори почали непокоїтись за свою національну безпеку та безпеку в регіоні, в цілому, та зіштовхнулись із необхідністю вести свою зовнішню політику відповідно до нових реалій.

Вихід США з Афганістану, на що, за словами Вашингтону, вплинуло небажання афганців боротися за власну країну та протистояти Талібану, мав наслідки, які можна починати оцінювати лише зараз. Виведення військ з Афганістану було сприйнято росією як показник того, що США не мають витримки чи стратегічного терпіння, необхідних для досягнення військової перемоги чи забезпечення тривалого миру в країнах, у справи яких вони

втручаються. Для Москви це було демонстрацією того, що будь-яка інша країна чи регіон також може бути покинута Сполученими Штатами. Невдовзі після захоплення влади Талібаном, радник президента росії володимира путіна з питань національної безпеки публічно зазначив, що українці не можуть покладатися на те, що США допомагатимуть їм в довгостроковій перспективі. За кілька тижнів після захоплення талібами Кабула російські військові потяги та танки почали масово переправлятися до українського кордону. Так, кінець однієї війни став початком другої.

Незважаючи на економічну, військову та політичну могутність, ні СРСР у 1979-1989 роках ні США у 2001-2021 роках не вдалося підкорити Афганістан чи перебудувати його за своєю моделлю. Головним чином, причиною поразки обох наддержав стало нерозуміння ними ментальності афганського народу, та його готовності консолідуватися та боротися проти присутності іншої держави на своїй території. Подібний прорахунок зробила й російська федерація, розпочавши 24 лютого 2022 року повномасштабну війну проти України. росія не чекала, що український народ чинитиме подібний спротив, що зробить неможливим швидке завершення війни, а Захід подібно тому, як він це робив під час боротьби моджахедів проти СРСР, надав зброю, фінансову та політичну допомогу Україні та наклав значні економічні санкції проти росії, що подібно до СРСР опинилася в політичній ізоляції.

Важливо, проте, зазначити різницю між двома війнами. У той час як значно більша та краще оснащена армія афганського уряду не змогла вистояти проти слабшого за себе Талібану без військової присутності США, Україна продемонструвала, що можна боротися й проти сильнішого суперника, якщо є незламність та жага до перемоги. Про це свідчить те, як аналітики та експерти оцінювали шанси України на успіх. В Афганістані розвідувальні служби передбачали, що уряд і його сили зможуть протриматися принаймні шість місяців після виведення США. В Україні представники розвідки вважали, що російська армія візьме Київ, столицю України, за два дні.

Хоча війна США з тероризмом в Афганістані не принесла тих результатів, на які сподівався Вашингтон, однак її підтримка у боротьбі з новою загрозою – російською федерацією, що була визнана державою-терористом Парламентською асамблеєю НАТО, може призвести до позитивних результатів з огляду на готовність українців, на відміну від афганців, самостійно боротися за демократичні цінності та стабільність у своїй країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Випалені поля. Як росіяни знищують український врожай у фото. BBC News Україна. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62107821> (дата звернення: 03.04.2022).
2. Заседание Политбюро ЦК КПСС от 13 ноября 1986 года. URL: https://nsarchive.gwu.edu/rus/text_files/Perestroika/1986.11.13%20СС%20CPSU%20discussion%20on%20Afghanistan.pdf (дата звернення: 12.04.2022).
3. Історичні бойкоти Олімпіад: хто та навіщо пішов на такий жорсткий крок. 24 men. URL: https://men.24tv.ua/istorichni-boykoti-olimpiad-htonavishho-pishov-takiy-zhorstkiy_n1841019 (дата звернення: 24.04.2022).
4. Ковальков О.Л. «Афганське питання» в роботі Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї ООН у січні 1980 р. *Universum Historiae et Archeologiae*. 2018. Vol. 26, No 1–2. С. 81–93.
5. Куса І. Наздогнати та обігнати Америку: навіщо Росія знову повертається в Афганістаню. Європейська правда. 2018. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/11/28/7089760/index.amp> (дата звернення: 11.04.2022).
6. Лук'янюк В. Квітнева революція в Афганістані. Цей день в історії. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0427P/> (дата звернення: 15.04.2022).
7. Маслов Д. Позбавити Росію права вето чи вигнати з Радбезу ООН: замкнуте коло, яке можна розірвати. Українська Правда. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/11/3/7374796/> (дата звернення: 02.12.2022).
8. Мирний договір між США і «Талібаном»: що це означає. Громадське радіо. 2020. URL: <https://hromadske.radio/vlasna-dumka/myrnyy-dohovirmizh-ssha-i-talibanom-shcho-tse-oznachaie> (дата звернення: 03.10.2022).
9. Міжафганські переговори у Бонні. Радіо Свобода. 2001. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/883913.html> (дата звернення: 11.06.2022).

10. Нафта, зерно, танки. Чому цей "бермудський трикутник" призвів до економічного колапсу СРСР. Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/264796-nafta-zerno-tanki-comu-cej-bermudskij-trikutnik-prizviv-do-ekonomicnogo-kolapsu-srsr/> (дата звернення: 22.07.2022).
11. Нові теракти в Кабулі і на півночі Афганістану: 17 загиблих, 12 поранених. Європейська правда. 2017. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/10/22/7072616/> (дата звернення: 14.04.2022).
12. Парламентська асамблея НАТО визнала Росію державою-терористом – Чернів. Радіо Свобода. 2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ra-nato-rf-teroryst/32141326.htm> (дата звернення: 06.12.2022).
13. США вперше застосували в бою свою найпотужнішу неядерну бомбу (оновлено). LB.ua. 2017. URL: https://lb.ua/world/2017/04/14/363896_ssha_vpervie_primenili_boyu_samu_yu.html (дата звернення: 12.07.2022).
14. США і "Талібан" відновили переговори про припинення війни в Афганістані. РБК-Україна. 2019. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ssha-taliban-vozobnovili-peregovory-prekrashchenii-1556733432.html> (дата звернення: 25.04.2022).
15. Словник української мови: в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970.
16. Тисячі людей намагаються втекти з Афганістану. В аеропорту Кабула хаос. BBC News Україна. 2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-58228120> (дата звернення: 01.11.2022).
17. Трамп скасував переговори з "Талібаном" і президентом Афганістану через вибух у Кабул. LB.ua. 2019. URL:

- https://lb.ua/world/2019/09/08/436705_tramp_otmenil_peregovori.html
(дата звернення: 21.04.2022).
- 18.Штогрін І. 40 років тому Радянський Союз увів війська в Афганістан – війна триває досі. Радіо Свобода. 2019 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/sorok-rokiv-viyny-v-afganistani/30344525.html> (дата звернення: 13.08.2022).
- 19.Щур М. Ключі від влади ніхто не взяв, довелося їх залишити у двірника – Фіштейн. Радіо Свобода. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/revolutsiji-1989-roku/30274967.html> (дата звернення: 11.11.2022).
- 20.Acting Secretary Miller Announces Troop Levels in Afghanistan and Iraq. DOD News. 2020. URL: <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/2418641/acting-secretary-miller-announces-troop-levels-in-afghanistan-and-iraq/> (Last accessed: 12.10.2022).
- 21.Afghanistan Peace Talks Stuck on Issue of US Bases. Voanews. 2018. URL: <https://learningenglish.voanews.com/a/afghanistan-peace-talks-stuck-on-issue-of-us-bases/4570327.html> (Last accessed: 16.11.2022).
- 22.Al-Qaeda Not Weakening - BBC Poll. BBC News. 2008. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/7638566.stm> (Last accessed: 21.11.2022).
- 23.Amstutz J. B. Afghanistan: the first five years of Soviet occupation. University Press of the Pacific, 2002. 576 p.
- 24.Andres R B., Wills C, Griffith Jr. T. E. Winning with Allies. The Strategic Value of the Afghan Model. *International Security*. 2005/6. Vol. 30, No. 3. P. 124-160.
- 25.Andrew C. The world was going our way: the KGB and the battle for the third world. Basic Books, 2006. 736 p.
- 26.Arnold A. Afghanistan: the Soviet invasion in perspective. Hoover Institution Press, 1985. 179 p.

27. Atwood K, Browne R. US troop drawdown in Afghanistan running ahead of schedule. CNN. 2020. URL: <https://edition.cnn.com/2020/04/30/politics/us-troops-afghanistan-drawdown/index.html> (Last accessed: 09.08.2022).
28. Background Press Call by a Senior Administration Official on Afghanistan. The White House. 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/press-briefings/2021/04/13/background-press-call-by-a-senior-administration-official-on-afghanistan/> (Last accessed: 08.08.2022).
29. Baker P. How Obama Came to Plan for 'Surge' in Afghanistan. The New York Times. 2009. URL: <https://www.nytimes.com/2009/12/06/world/asia/06reconstruct.html> (Last accessed: 13.10.2022).
30. Barnes G. F. The Soviet-Afghan war 1979-89. Osprey Publishing, 2012. 96 p.
31. Barnes J. E. Should Slow Withdrawal From Afghanistan, Bipartisan Panel Urges. The New York Times. The New York Times. 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2021/02/03/us/politics/afghanistan-biden-trump-troops-withdrawal.html?searchResultPosition=2> (Last accessed: 28.11.2022).
32. Barnes J. E. Why the U.S. Was Wrong About Ukraine and the Afghan War. The New York Times. 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/03/24/us/politics/intelligence-agencies-ukraine-afghanistan.html> (Last accessed: 01.12.2022).
33. Barno D. W. Fighting 'the Other War'. Counterinsurgency Strategy in Afghanistan, 2003–2005. *Military Review*. 2007. P. 32-44.
34. Barzegar K. Iran's Foreign Policy in Post-Taliban Afghanistan. *The Washington Quarterly*, 2014. Vol. 37, No. 2. P. 119-137.
35. Bassiouni M. Report of the Independent Expert on the Situation of Human Rights in Afghanistan. United Nations Digital Library. 2005. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/544917> (Last accessed: 11.09.2022).

36. Bildt C. Did the Afghan failure lead to the Ukraine War? Project Syndicate. 2022. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/afghanistan-us-failure-set-stage-for-russia-invasion-ukraine-by-carl-bildt-2022-08> (Last accessed: 02.12.2022).
37. Bloomberg: Для Ірану вивід військ США з Афганістану висуває на перший план більш жорстокого ворога. Український тиждень. 2021. URL: <https://tyzhden.ua/bloomberg-dlia-iranu-vyvid-vijsk-ssha-z-afhanistanu-vysuvaie-na-pershyj-plan-bilsh-zhorstokoho-voroha/> (дата звернення: 16.11.2022).
38. Borhan O. A Negotiated End to the Afghan Conflict. The Taliban Perspective. United States Institute of Peace. 2018. URL: <https://www.usip.org/publications/2018/06/negotiated-end-afghan-conflict> (Last accessed: 01.09.2022).
39. Bradsher H. S. Afghanistan and the Soviet Union. Duke Press Policy Studies, 1983. 336 p.
40. Braithwaite R. Afghantsy: The Russians in Afghanistan 1979-89. Oxford University Press, 2011. 432 p.
41. Burns R. US General: Taliban Not Yet Met Conditions for US Withdrawal. Associated Press. 2020. URL: <https://apnews.com/article/afghanistan-islamic-state-group-politics-troop-withdrawals-international-news-0327f93d39632e6732417d548def1ef5> (Last accessed: 15.07.2022).
42. Byrd W. Why Have the Wars in Afghanistan and Ukraine Played Out So Differently? United States Institute of Peace. 2022. URL: <https://www.usip.org/publications/2022/06/why-have-wars-afghanistan-and-ukraine-played-out-so-differently> (Last accessed: 04.12.2022).
43. Chapter I of UN Charter Article 2(4), 2(7). United Nations Security Council. URL: <https://www.un.org/securitycouncil/content/purposes-and-principles-un-chapter-i-un-charter> (Last accessed: 12.05.2022).

44. Clausewitz C. On War. Book I – On the nature of war. Clausewitz.com. URL: <https://www.clausewitz.com/readings/OnWar1873/BK1ch01.html> (Last accessed: 13.10.2022).
45. Collective defence and Article 5. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm (Last accessed: 05.06.2022).
46. Collins G. The War in Afghanistan. *Air and Space Power Journal*. 1986. Vol. 7, No 2. P. 1-8.
47. Collins J. J. The Soviet Invasion of Afghanistan: A Study in the Use of Force in Soviet Foreign Policy. Lexington Books, 1986. 210 p.
48. Coll S. Ghost wars: the secret history of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet invasion to September 10, 2001. Penguin Books, 2004. 736 p.
49. Coll S. Spies, Lies and the Distortion of History. The Washington Post. 2002. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2002/02/24/spies-lies-and-the-distortion-of-history/7469fae7-4859-495b-959d-42eccdb38fbe/> (Last accessed: 02.04.2022).
50. Cordovez D, Harrison S. S. Out of Afghanistan: The inside story of the Soviet withdrawal. Oxford University Press, 1995. 472 p.
51. Dibb P. The Soviet experience in Afghanistan: lessons to be learned?. *Australian Journal of International Affairs*. 2010. Vol. 64, No 5. P. 495-509.
52. Ewans M. Afghanistan: a short history of its people and politics. Harper Perennial, 2002. 368 p.
53. Filkins D. Right at the Edge. The New York Times. 2008. URL: <https://www.nytimes.com/2008/09/07/magazine/07pakistan-t.html> (Last accessed: 03.07.2022).
54. Frankel J. War. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/war/Social-theories> (Last accessed: 05.09.2022).
55. Franks T. American Soldier. Regan Books/Harper Collins, 2004. 590 p.

56. Frayer L. With the U.S. Exit From Afghanistan, India Fears an Increasingly Hostile Region. GPB. 2021. URL: <https://www.gpb.org/news/2021/08/27/the-us-exit-afghanistan-india-fears-increasingly-hostile-region> (Last accessed: 26.11.2022).
57. Galster S. Afghanistan: The Making of U.S. policy, 1973-1990. Volume II: Lessons from the War in Afghanistan. The National Security Archive. URL: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB57/essay.html> (Last accessed: 12.11.2022).
58. Gamell Charlie. Failings of Inclusivity: The Herat uprising of March 1979. Afghanistan Analysts Network. 2015. URL: <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/context-culture/failings-of-inclusivity-the-herat-uprising-of-march-1979/> (Last accessed: 16.11.2022).
59. Ghaus A. S. The fall of Afghanistan: an insider's account. University of Nebraska Press, 1988. 230 p.
60. Gibbs D. Does the USSR have a 'Grand strategy'? Reinterpreting the invasion of Afghanistan. *Journal of Peace Research*. 1987. Vol. 24, No. 4. P. 365-379.
61. Girardet E. Afghanistan: the Soviet war. Routledge, 2011. 274 p.
62. Grau L. W. The Soviet-Afghan war: a superpower mired in the mountains. *The Journal of Slavic Military Studies*. 2004. Vol. 17, No. 1.
63. Halliday F, Tanin Z. The communist regime in Afghanistan 1978-1992: institutions and conflicts. *Europe-Asia Studies*. 1998. Vol. 50, No. 8. P. 1357-1380.
64. Hammond Thomas T. Red flag over Afghanistan: the communist coup, the Soviet invasion, and the consequences. Westview Press, 1984. 262 p.
65. Hartzell C, Hoodie M. Institutionalizing Peace: Power Sharing and Post Civil War Conflict Management. *American Journal of Political Science*. 2003. Vol. 47, No. 2. P. 318-332.
66. Hashimova U. Beyond the Intra-Afghan Talks, Uzbekistan Sees a Bright Future. The Diplomat. 2020. URL: <https://thediplomat.com/2020/09/beyond->

- [the-intra-afghan-talks-uzbekistan-sees-a-bright-future/](#) (Last accessed: 15.05.2022).
- 67.Hewitt V. The New International Politics of South Asia. Manchester University Press, 1997. 332 p.
- 68.Heymann P. B. Living the Policy Process. Oxford University Press, 2008. 410 p.
- 69.Hussain Z. The Legacy of Lal Masjid. Dawn. 2017. URL: <https://www.dawn.com/news/1345068> (Last accessed: 02.07.2022).
- 70.Idealism: Idealism in International Relations. Your Article Library. URL: <https://www.yourarticlelibrary.com/international-politics/idealism-idealism-in-international-relations/48471> (Last accessed: 12.09.2022).
- 71.Imtiaz S. The outcome of the Taliban/Paris meeting on Afghanistan. Aljazeera Center For Studies. 2013. URL: <https://studies.aljazeera.net/en/reports/2013/01/2013124111354190395.html> (Last accessed: 15.07.2022).
- 72.Jakobsen P. V. NATO's comprehensive approach to crisis response operations. DIIS Report. 2008. URL: https://www.diis.dk/files/media/publications/import_efter1114/report_2008-15_nato_comprehensive_approach_crisis_response_operations.pdf (Last accessed: 11.11.2022).
- 73.Jennings R, Watts A. Oppenheim's International Law. Vol. 1 Peace (9th Edition). Oxford University Press, 2008. 2887 p.
- 74.Joes A. J. America and Guerrilla Warfare. University Press of Kentucky, 2004. 432 p.
- 75.Johnson R. The Afghan way of war: how and why they fight. Oxford University Press, 2011. 375 p.
- 76.Kalinovsky A. The Blind Leading the Blind: Soviet Advisors, Counter-Insurgency and Nation-Building in Afghanistan. Wilson Center. URL: <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-blind-leading-the-blind-soviet->

- advisors-counter-insurgency-and-nation-building (Last accessed: 16.10.2022).
77. Karim U. Saudi Arabia and United Arab Emirates in a mix over Afghanistan. Mena Affairs. 2021. URL: <https://menaaffairs.com/saudi-arabia-and-united-arab-emirates-in-a-mix-over-afghanistan/> (Last accessed: 23.05.2022).
78. Kegley E. R., Wittkopf Charles W. Jr. World Politics : Trend and Transformation. Thomson Wadsworth, 2004. 704 p.
79. Khan R. M. Untying the Afghan Knot: Negotiating Soviet Withdrawal. Duke University Press Books, 1991. 416 p.
80. Klass R. Afghanistan: The Great Game revisited. New York : Freedom House, 1987. 519 p.
81. Lisbon Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon. NATO. 2010. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm?mode=pressrelease (Last accessed: 16.11.2022).
82. Magnus R. H., Naby E. Afghanistan: Mullah, Marx, and Mujahid. Basic Books, 2002. 304 p.
83. Majeed K. A. Inclusive Government Needed in Afghanistan. The Washington Times. 2021. URL: <https://www.washingtontimes.com/news/2021/sep/2/inclusive-government-needed-in-afghanistan/> (Last accessed: 12.10.2022).
84. Mason W. The Rule of Law in Afghanistan: Missing in Inaction. Cambridge University Press, 2011. 366 p.
85. Mattelaer A. How Afghanistan has Strengthened NATO. *Survival*. 2011. Vol. 53, No. 6. P. 127-140.
86. McChrystal S. COMISAF Initial Assessment (Unclassified) – Searchable Document. The Washington Post. 2009. URL: <https://www.washingtonpost.com/wp->

- [dyn/content/article/2009/09/21/AR2009092100110.html?hpid=topnews](https://www.history.com/news/1979-soviet-invasion-afghanistan)
(Last accessed: 13.10.2022).
87. McGee S. Why the Soviet Union invaded Afghanistan. History. 2022. URL:
<https://www.history.com/news/1979-soviet-invasion-afghanistan> (Last
accessed: 02.12.2022).
88. McGrew K. D. Afghanistan War. History. 2021. URL:
<https://www.history.com/topics/21st-century/afghanistan-war> (Last
accessed: 14.07.2022).
89. McMichael S. Stumbling Bear: Soviet Military Performance in Afghanistan.
London : Brassey's, 1991. 186 p.
90. Mitchinson P. Marxism and war. In defence of Marxism. 2000. URL:
<https://www.marxist.com/marxism-and-war.htm> (Last accessed: 02.10.2022).
91. Mohan C. R. Post-American Afghanistan and India's Geopolitics. Foreign
Policy Magazine. 2021. URL:
[https://foreignpolicy.com/2021/08/18/afghanistan-withdrawal-india-china-
russia-pakistan-geopolitics-indo-pacific/](https://foreignpolicy.com/2021/08/18/afghanistan-withdrawal-india-china-russia-pakistan-geopolitics-indo-pacific/) (Last accessed: 03.11.2022).
92. Morgenthau H. J. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace.
New York: Alfred A. Knopf, 1978. 489 p.
93. Muza K. J. The foreign policy of Afghanistan. Lahore : Sang-e-Meel
Publications, 2003. 517 p.
94. Newell Richard S. The politics of Afghanistan. Cornell University Press,
1972. 236 p.
95. New Priorities in South Asia: U.S. Policy Toward India, Pakistan and
Afghanistan. Wisner F. II, Plat N., Bouton M. M., Kux D., Ispahani M.
Z. Council on Foreign Relations Press, 2003. 105 p.
96. Norell M. COIN in Afghanistan - Winning the Battles, Losing the War? FOI.
2010. URL:
[https://www.foi.se/download/18.7fd35d7f166c56ebe0bdf0f/1542369110677/
/COIN-in-Afghanistan_FOI-Memo-3123.pdf](https://www.foi.se/download/18.7fd35d7f166c56ebe0bdf0f/1542369110677/COIN-in-Afghanistan_FOI-Memo-3123.pdf) (Last accessed: 05.05.2022).

97. Obama, Hagel mark end of Operation Enduring Freedom. DOD News. 2014. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/603860/obama-hagel-mark-end-of-operation-enduring-freedom/> (Last accessed: 12.10.2022).
98. Oppenheim L. F. International Law. A Treatise. Volume II (of 2) War and Neutrality. Second Edition. 2012. p. 711.
99. Osborn A. Russia says Kabul seems safer under Taliban than it was under Ghani. Reuters. 2021. URL: <https://www.reuters.com/world/russia-says-kabul-seems-safer-under-taliban-than-it-was-under-ghani-2021-08-16/> (Last accessed: 16.11.2022).
100. Ottaway D. B. Agreement on Afghanistan signed in Geneva. The Washington Post. 1988. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1988/04/15/agreement-on-afghanistan-signed-in-geneva/c7288c64-6764-4e73-9bc5-7eeb48f7827d/> (Last accessed: 27.11.2022).
101. Ottaway D. B. Diplomats Met With Taliban on Bin Laden. The Washington Post. 2001. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2001/10/29/diplomats-met-with-taliban-on-bin-laden/15c446d3-0c6e-4429-b8f3-9896951fc444/> (Last accessed: 16.11.2022).
102. Pannier B. Uzbekistan Experiences the Pitfalls of Peacemaking in Afghanistan. Radio Free Europe. 2019. URL: <https://www.rferl.org/amp/uzbekistan-afghanistan-taliban-peacemaking-pitfalls/30126897.html> (Last accessed: 11.11.2022).
103. Pantucci R, Petersen A. China is doomed to play a significant role in Afghanistan. Foreign Policy Magazine. 2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/07/31/sinostan-china-afghanistan-relations-taliban-history/> (Last accessed: 11.10.2022).
104. Parlow J. Afghans worry Bin Laden's death could weaken U.S. resolve. The Washington Post. 2011. URL:

- https://www.washingtonpost.com/world/osama-bin-ladens-death-could-put-pressure-on-pakistan-or-spark-retaliatory-violence/2011/05/02/AF9rHPXF_story.html (Last accessed: 10.10.2022).
105. Paul T. V. Influence through Arms Transfers: Lessons from the U.S.- Pakistani Relationship. *Asian Survey*. 1992. Vol. 32, No 12. P. 1078-1092.
 106. Payind A, Soviet-Afghan relations from cooperation to occupation. *International Journal of Middle East Studies*. 1989. Vol. 21, no. 1. P. 107-128.
 107. Perry W. L. Toppling the Taliban: Air-ground Operations in Afghanistan, October 2001-June 2002. RAND Corporation, 2016. 182 p.
 108. Reese R. R. The Soviet Military Experience: A History of the Soviet Army, 1917-1991. Routledge, 1999. 220 p.
 109. Remarks by President Biden on Afghanistan. The White House. 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/08/16/remarks-by-president-biden-on-afghanistan/> (Last accessed: 06.07.2022).
 110. Remarks by President Biden on the Drawdown of U.S. Forces in Afghanistan. The White House. 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/07/08/remarks-by-president-biden-on-the-drawdown-of-u-s-forces-in-afghanistan/> (Last accessed: 09.08.2022).
 111. Remarks by President Biden on the Way Forward in Afghanistan. The White House. 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2021/04/14/remarks-by-president-biden-on-the-way-forward-in-afghanistan/> (Last accessed: 11.10.2022).
 112. Resolution adopted by the General Assembly [on the report of the Sixth Committee (A/49/743)]. United Nations. 1995. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/768/19/PDF/N9576819.pdf?OpenElement> (Last accessed: 12.09.2022).

113. Resolution and decisions adopted by the UN General Assembly during its sixth Emergency Special Session. United Nations. 1980. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/616935?ln=en> (Last accessed: 12.07.2022).
114. Richardson C. A New Dictionary of the English Language. Franklin Classics Trade Press, 2018. 918 p.
115. Riga Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. NATO. 2006. URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_37920.htm (Last accessed: 08.10.2022).
116. Roberts D. B. Why has the Taliban opened an office in Qatar? Rusi. 2012. URL: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/why-has-taliban-opened-office-qatar> (Last accessed: 10.07.2022).
117. Ross R. S. International Bargaining and Domestic Politics: U.S.-China Relations since 1972. *World Politics*. 1986. Vol. 38, No. 2. P. 255-287.
118. Rowlatt J. Russia 'arming the Afghan Taliban', Says US. BBC News. 2018. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-43500299> (Last accessed: 09.11.2022).
119. Roy O. The lessons of the Soviet/Afghan war. London : Brassey's for The International Institute for Strategic Studies, 1991. 77 p.
120. Roy S. India important, want to maintain ties: Taliban leadership in Qatar. Indian Express (Delhi). 2021. URL: <https://indianexpress.com/article/india/taliban-leader-afghanistan-india-trade-political-ties-7477130/> (Last accessed: 12.11.2022).
121. Rubin B. R. The fragmentation of Afghanistan: state formation and collapse in the international system. Yale University Press, 2002. 420 p.
122. Saikal A. Modern Afghanistan: a history of struggle and survival. I.B.Tauris, 2004. 352 p.

123. Schetter C. *Ethnizität und ethnische Konflikte in Afghanistan*. Reimer, 2003. 641 p.
124. Schmitt E., Mazzetti M. Bush Said to Give Orders Allowing Raids in Pakistan. *The New York Times*. 2008. URL: <https://www.nytimes.com/2008/09/11/washington/11policy.html> (Last accessed: 12.10.2022).
125. Schreer B. The Evolution of NATO`s Strategy in Afghanistan. *New Security Challenges Series*. 2012. Vol. 210, No. 2. P. 139-156.
126. Security Council resolution 1566 on Threats to international peace and security caused by terrorist acts. *United Nations and the Rule of Law*. 2004. URL: <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/security-council-resolution-1566-2004-on-threats-to-international-peace-and-security-caused-by-terrorist-acts/> (Last accessed: 04.09.2022).
127. Shamas-Ud-Din, Bhaswati S. *Afghanistan and Central Asia in the New Great Game*. New Deli: Lancer`s Books, 2003. 193 p.
128. Sharan T., Watkins A. *Mediator in the Making? Turkey's Role and Potential in Afghanistan's Peace Process*. Friedrich Ebert-Stiftung. 2021. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kabul/17927.pdf> (Last accessed: 19.09.2022).
129. Sharan T., Watkins A. *Meeting in the Middle? Russia, Afghanistan, and Europe*. Friedrich Ebert-Stiftung. 2020. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kabul/17927.pdf> (Last accessed: 13.10.2022).
130. Sheikh M. K., Greenwood Maja T.J. *Taliban Talks: Past, Present and Prospect for The US, Afghanistan and Pakistan*. DIIS Report. 2013. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/97044/1/774665149.pdf> (Last accessed: 05.10.2022).
131. Smith C. *The Great Game and Afghanistan*. Library of congress. URL: <https://www.loc.gov/ghe/cascade/index.html?appid=a0930b1f4e424987ba68c28880f088ea> (Last accessed: 15.07.2022).

132. Some Afghans Blame Neighboring Pakistan for Taliban Gains. Associated Press. 2021. URL: <https://apnews.com/article/religion-pakistan-taliban-b6308923395cd6942b698a748728d11d> (Last accessed: 10.08.2022).
133. Stanzel A. China moves into Afghanistan. European Council on Foreign Relations. 2014. URL: https://ecfr.eu/article/commentary_china_moves_into_afghanistan634/?amp (Last accessed: 17.07.2022).
134. Statement by Acting Defense Secretary Christopher Miller on Force Levels in Afghanistan. U.S. Department of Defense. 2021. URL: <https://www.defense.gov/News/Releases/Release/Article/2473337/statement-by-acting-defense-secretary-christopher-miller-on-force-levels-in-afg/> (Last accessed: 08.09.2022).
135. Statement by President Joe Biden on Afghanistan. The White House. 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/08/14/statement-by-president-joe-biden-on-afghanistan/> (Last accessed: 05.07.2022).
136. Steele J. Soviet Power: The Kremlin's Foreign Policy - Brezhnev to Chernenko. Touchstone, 1984. 289 p.
137. Strick van Linschoten A., Kuehn F. Separating the Taliban from al-Qaeda: The Core of Success in Afghanistan. Center on international cooperation. 2011. URL: https://cic.es.its.nyu.edu/sites/default/files/gregg_sep_tal_alqaeda.pdf (Last accessed: 06.10.2022).
138. Suhrke A. A Contradictory Mission? NATO from Stabilization to Combat in Afghanistan. *International Peacekeeping*. 2008. Vol. 15, No. 2. P. 214-236.
139. Tanner S. Afghanistan: A Military History from Alexander the Great to the War against the Taliban. Da Capo Press, 2009. 392 p.
140. Text: President Bush Addresses the Nation. The Washington Post. 2001 URL: <https://www.washingtonpost.com/wp->

- srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html (Last accessed: 15.08.2022).
141. The 9/11 Commission Report. URL: <https://9-11commission.gov/report/911Report.pdf>
142. The Arab Convention For The Suppression Of Terrorism. League of Arab States. 1998. URL: https://www.unodc.org/images/tldb-f/conv_arab_terrorism.en.pdf (Last accessed: 02.10.2022).
143. The Soviet Invasion of Afghanistan and the U.S. Response, 1978–1980. Office of The Historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1977-1980/soviet-invasion-afghanistan> (Last accessed: 07.09.2022).
144. The U.S. war in Afghanistan. Council on Foreign Relations. URL: <https://www.cfr.org/timeline/us-war-afghanistan> (Last accessed: 11.10.2022).
145. Tomsen P. The Wars of Afghanistan: Messianic Terrorism, Tribal Conflicts, and the Failures of Great Powers. PublicAffairs, 2013. 912 p.
146. Top Republican on foreign affairs committee slams Biden over ‘unmitigated disaster’ in Afghanistan. CNN Politics. 2021. URL: <https://edition.cnn.com/2021/08/15/politics/michael-mccaul-afghanistan-withdrawal-criticism-cnntv/index.html> (Last accessed: 06.07.2022).
147. Transcript: ABC News’ George Stephanopoulos interviews President Joe Biden. ABC News. 2021. URL: <https://abcnews.go.com/Politics/transcript-abc-news-george-stephanopoulos-interviews-president-joe/story?id=76509669> (Last accessed: 16.11.2022).
148. Transcript: Joe Biden on Face the Nation. CBS News. 2020. URL: <https://www.cbsnews.com/news/transcript-joe-biden-on-face-the-nation-february-23-2020/> (Last accessed: 07.08.2022).
149. United Nations Charter, Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression. United Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-7> (Last accessed: 19.09.2022).

150. Update on withdrawal of U.S. forces from Afghanistan May 31, 2021. CENTCOM. 2021. URL: <https://www.centcom.mil/MEDIA/PRESS-RELEASES/Press-Release-View/Article/2640121/update-on-withdrawal-of-us-forces-from-afghanistan-may-31-2021/> (Last accessed: 12.08.2022).
151. Vertzberger Y. The Political Economy of Sino-Pakistan Relations: Trade and Aid 1963-82. *Asian Survey*. 1983. Vol. 23, No. 5. P. 637-652
152. Waltz K. N. The Origins of War in Neorealist Theory. *Journal of Interdisciplinary History*. 1988. Vol. 18, No. 4. P. 615-628.
153. Woodward B. Bush at war. New-York: Simon & Schuster, 2003. 432 p.
154. Wright Q. A Study of War. Chicago: University of Chicago Press, 1942. 474 p.
155. Zeidan A. Withdrawal of United States troops from Afghanistan. Britannica. 2021. URL: <https://www.britannica.com/event/withdrawal-of-United-States-troops-from-Afghanistan> (Last accessed: 08.10.2022).
156. Zucchini D. The U.S. War in Afghanistan: How It Started, and How It Ended. The New York Times. 2021. URL: <https://www.nytimes.com/article/afghanistan-war-us.html> (Last accessed: 02.11.2022).

SUMMARY

Tetiana Lukan

WARS IN AFGHANISTAN AND THEIR IMPACT ON INTERNATIONAL RELATIONS OF THE 20th-21st CENTURIES

Chernivtsi – 2022

The **relevance of the study** is due to the growing instability inside and around Afghanistan, the possible spread of extreme ideology in neighboring countries, which threatens not only the stability of individual countries and their national security, but also the security of the entire region. Thus, the interest to study the historical preconditions of establishing a dangerous situation in Afghanistan has determined the necessity to study this topic.

The USSR's intervention in Afghanistan arouses the special interest for Ukraine in order to draw the parallels between the actions of the Soviet command in 1979-1989 and the conduct of the so-called "special military operation" launched by the Russian Federation on February 24, 2022, which in fact was the beginning of a full-scale war against Ukraine. The chronology of the events of the war of the USSR in Afghanistan allows us to trace the similarity of the external signs of the two invasions and, accordingly, to analyze the likely option of ending the war in Ukraine for Russia. Wars in Afghanistan of the 20th-21st centuries are also the example of how the superpowers of the world, despite their economic, political and military power, can face defeat due to the war strategy which does not consider and does not take into account the mentality of the local population and their readiness for defense.

This study is also relevant in connection with the problem of studying this subject by Ukrainian researchers, most of whom made the references to Soviet or Russian scientists, which does not allow to consider the issue objectively. Important developments in this area were also carried out, in particular, by American and Afghan scientists, whose points of view are essential in order to understand the situation comprehensively. The final withdrawal of US troops from Afghanistan and

the capture of power by Taliban in 2021 created the need to highlight and analyze the latest news in the state and region and ultimately have a fresh approach to the problem and its impact on international relations. Thus, the significant aspects determine the relevance of our research.

The goal of the thesis is to conduct a comprehensive study of the wars in Afghanistan of the 20th-21st centuries, their causes and international political consequences, and to reveal their impact on the development of international relations.

The stated goal defines the following **objectives** of the study:

- to reveal theoretical approaches to the study of afghan wars and their source base;
- to analyze the international situation of Afghanistan in 1940-1970, and to reveal the reasons for the Soviet invasion of Afghanistan;
- to characterize the war of the USSR in Afghanistan and its international and political consequences and influence on the end of the Cold War;
- to establish the reasons for the introduction of NATO troops into Afghanistan and to characterize the course of military action within the framework of the mission International Security Assistance Force;
- to define the peculiarities of the Resolute Support Mission, to characterize the process of withdrawing NATO troops from Afghanistan and to analyze its consequences for the world community.

The object of the thesis are the wars of the USSR and NATO in Afghanistan in the 20th-21st centuries.

The subject of the study are the causes, courses and political consequences of wars in Afghanistan in the 20th-21st centuries and their impact on international relations.

The chronological framework of the thesis is the period from 1945 to 2021. The date of the lower chronological limit of the study is determined by the restoration of the Soviet Union's interest in Afghanistan, the upper one – by the final withdrawal of US and NATO troops from Afghanistan and the capture of power in the state by

the Taliban movement, which ended the period of civil wars and foreign interventions in Afghanistan.

The methodological basis is based on systematic and problem-oriented chronological approaches. The first approach is conditioned by the complexity of the concept of the wars, which are studied and allows them to be considered as a manifestation and a specific sphere of confrontation of the superpowers in the period of the Cold war, as well as the implementation of the “war against international terrorism” which was declared by the US and its allies in the post-bipolar period. The second one allows us to consider the topic chronologically and structured, preserving cause-and-effect relationships during the presentation of the material and the analysis of wars, starting from the causes and reasons, ending with their consequences. The research also preserves the principle of historicism. Another applied method was cognitive synthesis. This approach allowed us to analyze and evaluate all the factors that had an impact on the end of wars and their consequences for both the participants of conflicts and for the world as a whole. Generalization is also an important method of this research that was used.

The structure of the thesis: an introduction, three chapters divided into nine subchapters, conclusions, a list of used sources and annotation in English.

Afghanistan is a state that for centuries was the center of the struggle of great powers for influence in the region and a pawn in the 19th century in the confrontation between the Russian Empire and Great Britain, which was called the "Great Game". The Union of Soviet Socialist Republics, which was interested in Afghanistan as a neutral state that could become its sphere of influence for the purpose of spreading socialism, had long tried to influence Afghanistan's domestic and foreign policy. The USSR provided all kinds of aid to the poor country, which was out of the interest of the West as soon as Great Britain left the region, supporting the independence of India and Pakistan. For the USA, Afghanistan was a country on the periphery of its national interests, which allowed the USSR to spread its influence there without complications.

In 1978, the communist People's Democratic Party of Afghanistan (PDPA), supported by the Soviet Union, overthrew Daud Khan in the Saur Revolution. Despite the installation of a nominal communist government, the divided and unstable PDPA regime faced significant resistance from rural Afghans who were unhappy with the radical agrarian reforms implemented by the new government. In the autumn of 1979, the revolutionary Hafizullah Amin organized a coup within the PDPA and killed the leader of the state, beginning his own rule. The brutality of his regime led to even further protests in the country.

On December 24, 1979, the Soviet Union launched a large-scale military operation in Afghanistan on the pretext of a request from Hafizullah Amin himself, who asked the USSR for help in suppressing the uprisings, and the Soviet-Afghan agreement on economic and military aid signed in 1978. In response to the intervention of the USSR, the rebels, who began to call themselves the Mujahideen, united to fight against the Soviet troops. In addition to internal resistance, the Soviet Union also faced even greater isolation in the world, accompanied by economic sanctions from Western countries that supported the Mujahideen financially. 10 years of war, economic sanctions, political isolation, lower oil prices, which were an important source of financing for the Soviet Union, made the already difficult economic situation of the USSR even worse. In addition to the fact that the USSR had to withdraw its troops from Afghanistan in 1989, this war also contributed to the end of the Cold War and the subsequent collapse of the Soviet Union.

In Afghanistan itself, the struggle of the Mujahideen against Najibullah's government continued until 1992, when, without the support of the USSR, it could no longer withstand the power of the rebels. The situation in the country worsened because of the civil war which had broken out, and in August 1994, Afghan students led by Muhammad Omar founded the Taliban movement, which quickly gained popularity among the population tired of endless wars. The support of the population helped Taliban to capture Kandahar in the same year, and in September 1996 they entered Kabul and proclaimed the Islamic Emirate of Afghanistan. In 1998, when the Taliban controlled about 80% of the Afghan territories, Osama bin Laden, the

leader of the Al-Qaeda terrorist organization found refuge in Afghanistan and deployed the activities of his group on its territory with the permission of the Taliban, due to which the United States, and later other countries, imposed sanctions on the Taliban for their aid to a terrorist organization.

On September 11, 2001, Al-Qaila carried out a series of terrorist attacks in the United States, during which about three thousand people died. After the Taliban refused Washington's demand to hand over Osama bin Laden, the United States and its allies began preparations for an invasion of Afghanistan. In response to the terrorist threat, for the first time in the history of NATO, Article 5 of the Washington Treaty was applied, which guaranteed collective defense in the event of an armed attack on one of the member states. In addition, the United States announced the beginning of Operation Enduring Freedom in Afghanistan, the purpose of which was to fight international terrorism and eliminate Al-Qaeda leaders.

In October 2001, anti-Taliban Afghan forces backed by US forces launched an offensive, and by November the Taliban had left Kabul. In December 2001, Western forces captured the last stronghold of the Taliban in Kandahar. In the same year, at the Bonn Conference, the interim government of Afghanistan was formed and the International Security Assistance Force was established with the support of the United Nations in order to establish peace and stabilize the situation in the country.

Despite the quick seizure of power, the wrong strategy of fighting terrorism made it difficult for the coalition forces to win the support of the population. The Americanization of the war, the large number of civilian casualties in the course of operations by the allied forces, and the rather brutal behavior of the military itself only damaged the reputation of the United States and NATO among the local population and, in parallel, increased the number of Taliban fighters, which was growing stronger.

On May 2, 2011, the US special operations unit in Pakistan found and eliminated Osama bin Laden. Due to this protracted nature of the operation, the negative attitude of the US population to the continuation of hostilities in Afghanistan, in 2014, as planned, the ISAF was replaced by Operation Resolute Support, the purpose of

which was now only to advise and train the Afghan security forces and police, which now had to independently, without the support of NATO troops, bear responsibility for the security situation in the country.

On February 29, 2020, the administration of US President Donald Trump, which has long sought effective peace talks with the Taliban, reached an agreement with the Taliban to withdraw all its troops and those of its NATO allies within 14 months in response to the Taliban's cessation of activities of any terrorist organizations on the territory of the country and conducting negotiations with the government of Afghanistan. In September 2021, under the presidency of Joseph Biden, all US troops were finally withdrawn from Afghanistan, and power in the country, including the capital, was seized by the Taliban.

The withdrawal of troops from Afghanistan has been seen by Russia as an indication that the US lacks the stamina or strategic patience necessary to achieve military victory or ensure lasting peace in the countries in whose affairs it intervenes. A few weeks after the Taliban captured Kabul, Russian military trains and tanks approached the Ukrainian border en masse. Thus, the end of the war in Afghanistan made possible the start of a full-scale war in Ukraine.